

TÎRÖJ

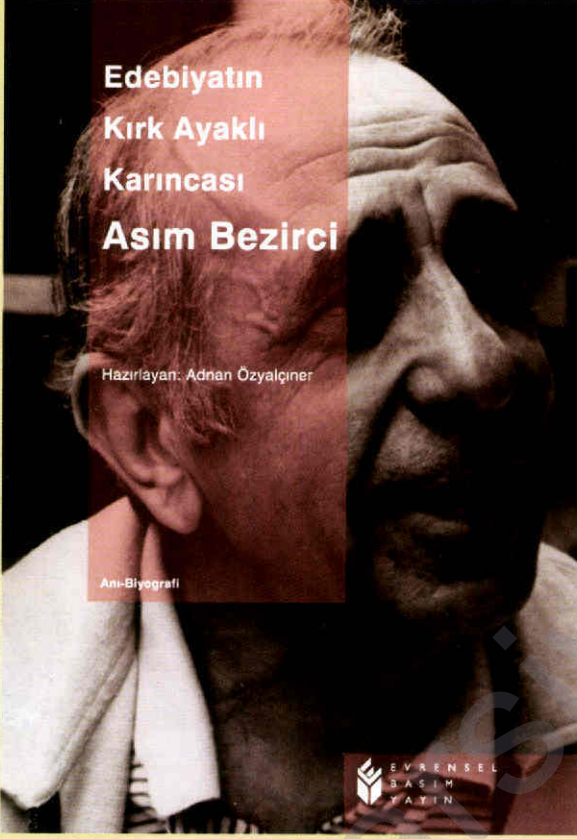
Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 7 Hejmar: 40 • Rezber - Kewçêr (Eylül - Ekim) 2009 • 5 TL

EDEBİYATIN KIRK AYAKLI KARINCASI

ASIM BEZİRCİ

Hazırlayan: Adnan Özyalçiner

Edebiyatın
Kırk Ayaklı
Karıncası
Asım Bezirci

Hazırlayan: Adnan Özyalçiner

Anı-Biyografi

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Asım Bezirci edebiyat tarihçisi, eleştirmen, denemeci ve çevirmen. 1927'de Erzincan'da doğdu. İlkokulu Erzincan'da, ortaokulu ve liseyi parasız yatılı olarak Erzurum'da okudu. 1950'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl, Gerçek gazetesinde yazarlığa başlayan Bezirci, 26 yıl boyunca muhasebecilik yapmak zorunda kalmasına karşın örnek bir çalışkanlıkla çok sayıda ürün verdi. Ataç'ın öznal/izlenimsel eleştiri anlayışına karşı nesnel/bilimsel eleştiri çığırının açılması için büyük çaba sarf etti. Başta Nâzım Hikmet olmak üzere tanınmış birçok yazarın eserlerini derleyip yayına hazırladı. 2 Temmuz 1993'te Sivas toplukuyumunda 34 ilercici aydın ve sanatçıyla birlikte katledildi. Bezirci'nin bütün eserleri yayınevimizce yayınlanmaktadır.

Onlar, Ali Yüce'nin Kırk Ayaklı Karınca şiirindeki kırk ayağı da koparılarak, yolunarak, yenilerek özellikle de yakılarak yok edilen karıncanın "Hiç ayağın kalmadı işte/Sen bu dağı aşamadın" tehdidine verdiği cevabı bilmiyorlardı. Onların bilmedikleri cevap, Asım Bezirci gibi, yaşamı boyunca, haksızlıklara karşı direnenlerin kaçınılmaz karşı koyuşunun yinelenmesinden başka bir şey değildi:

"Dön de bir bak

Dağ biraz küçüldü işte

Daha çok karınca var geride"

İşte Asım Bezirci'de, bu karıncanın ta kendisiydi.

Hazırladığımız bu kitapta, onun onurlu yaşamının bilinen bilinmeyen bütün özellikleriyle yansıtmaya çalıştık. Eşinin, kendisinin, eleştirmenlerin, yazar arkadaşlarıyla dostlarının kaleminden anıları, eleştiri anlayışı, yaşamı, özellikleri en ince ayrıntılarına kadar anlatıldı. Gençlik günlerinin yazıları, günlüğünden parçalar, bir öyküsüyle şiirlerinden örnekler eklendi. İnsanın, emeğin, emekçinin sömürülmesine karşı olan Asım Bezirci yaşamı süresince eşitçi, paylaşımcı, insana haklı bir düzenden yana oldu. Bu uğurda hem yaşamı, hem de düşünceleriyle savaşım verdi. Şimdi de kitaplarıyla bu savaşımını sürdürüyor.

Adnan Özyalçiner

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 27A ŞİŞLİ-İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Adalet erdemi ve Barış – Erdema edaletê û Aşti – Tefîk Taş	2
Aynaya bakabilmek – Lënêrina li eyneyê – Barış Avşar	4
Qefle’den geriye kalan ses – Dengê jî Qefleyê maye – Şeyhmus Diken	7
Aram Tigran’a layık olabilmek – Layiqbûna Aramê Dikran – Mehmet Atlı	10
Yedi milyar insana emanet – Emanetkirina li heft mîlyar mirovî – Pakrat Estukyan	11
Mencê – Arjen Arî	13
Stranên Destana “Dim-Dim”ê – “Dim-Dim” destanının ezgileri – Nûra Cewarî	14
Faik Bulut: ‘Kürt meselesi eşittir terör’ denklemi çöktü – Nêziktêdayîna ‘Pirsgirêka kurd weki terorê ye’ têk çû	16
Eşitlik mücadelesinde bir merhale – Di têkoşîna wekhevîyê de merheleyeke – Cem Somel	22
Varlık içinde yokluk diyarı – Di nav hebûnê de tunebûn – Yusuf Karataş	24
Kürdoloji ve kayıp yılları kazanmak – Kurdoloji û bidestxistina salên wînda – Selim Temo	26
Dosya: Wergêr lê çawa? – Kürtçe çeviri, ama nasıl? Dawud Rêbîwar, Fehîm Işık, Dilawer Zeraq, Cihan Roj, Husên Duzen, Mukit Arslan, Jan Dost, Rifat Arya	27-41
Nivîskariya bi kurdî... Lê çawa? – Kürtçe yazarlık... Ama nasıl? – Edîb Polat	42
Oyunaltı – Binlîstik – Cuma Boynukara	43
Kürt sinemasında gençliğin sesini duymak – Di sînemaya kurd de bihistina dengê ciwanan – Rûnda Deniz	44
Bîranîneke tal – Acı bir anı – Tosinê Reşid	51
Aksesûar – Aksesuvar – Fewzî Bîlge	52
Zorunlu göçün göçmenleri – Koçberên koça mecbûrî – Kemal İnal	54
Hatî! – Geldin – Dr. Ömer Uluçay	56
Kürt milliyetçiliği ve modernlik – Neteweperestîya kurd û modernîte – Ali Arif	58
Li ber dara gûzê – Ceviz ağacının yanında – Cihan Roj	61
Zimanê ku ez kor kirim – Beni kör eden dil – Şengul Ogur	63
Munzur’un sesine kulak verin – Guh bidin dengê Mûnzûrê – Barış Yıldırım	65
Bir kamp olarak, Tunceli’de yaşamak – Weki kampekê, jiyîna li Dêrsimê – H. Neşe Özgen	67
Pirtûk – Muzik – Kitap – Müzik	71
Bulmaca – Xaçepîrs	72
Helbest – Şiir: Berken Bereh, Yusuf Dere, Ali Aydın Çiçek	

Kapak Fotoğrafi: Rakesh Syal

TÎR **j**

Sal: 7 Hejmar: 40 / Rezber - Kewçêr 2009 Yıl: 7 Sayı: 40 / Eylül - Ekim 2009

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Xwedî: Zekayî Doğan Sahibi: Zekayî Doğan

Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışlari Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Eskişehir Mah. Dolapdere Cad. Karabatak Sok. No: 27/A - Şişli / İstanbul Telefon 0212 247 65 17 Faks 0212 247 24 61

Nünerîya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail: tirojdergisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL., 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

ADALET ERDEMİ VE BARIŞ

TEVFİK TAŞ

2009'un Ağustos ayının son çeyreğinde eşini ve onun erişebildiği akrabalarını değişik ateşli silahlarla öldüren Zonguldaklı Şafak Köksal'ı da konuştu Türkiye.

Neredeyse bütün basın ve yayın organlarında, Şafak Köksal'ın Kürt topraklarında, savaş koşullarında askerlik yapması, orada psikolojisinin bozulması öne çıkarıldı. Konuşulanların tümü, farklı ifadelerle de olsa, sonuçta Türkiye Cumhuriyeti'nin ordusuyla PKK gerillaları arasındaki savaşa bağlandı. Ve buna "Vietnam Sendromu" deniyordu. Böylece, Vietnam'ı işgal eden ABD ordusuyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin ordusu işgalcilik bakımından eşitlenmiş olmuyor muydu?

(Tuhaftr ki ben şimdi, "Türk ordusu Kürt topraklarında işgalci" desem, hayatımı kaydırırlar, ama böyle eşitlenince bir şey olmuyor!)

Neyse diyeceğim, bu bağıntıların tümü haklıdır.

Ruhu yaralanmış olan Köksal'ın işlediği cinayetler, AKP'nin "Demokratik açılım" dediği planın üzerine geldi. Burjuva medyası, "Barışın ne kadar elzem" olduğunu söylemek için bu olaya sarıldı...

Buna da diyecek yok; "Türkiye Türklerindir Medyası" yıllardır bunu da yapamıyordu...

Öyle bir ülkedeyiz ki, buna bile muhtacız.

Bir toplumun savaşı satın alması için, oradan erdemlerin tümünü kovmak gerekir...

Türkiye, ordusuyla giriştiği 12 Eylül faşist darbesiyle bunu yaptı önce. Sonra "Türk" dediği, dedirttiği kesimlerin tümüne; Kürt halkına ve hükmettiği öteki halklara savaşı "sattı"...

Uzunca olacak parantezimi anlayışla karşılamamızı rica ederim:

(Evet bildiğiniz anlamda bir malın satılmasından söz ediyorum. Bizim ülkemiz yıllardır bir savaşın bedelini ödemektedir. Onca mermi, silah, havan, tank, uçak, helikopter, asker, uyuşturucu, fuhuş, rütbelilerin bütün çalışan kesimlerden daha yüksek ücretler alması, dinci gericiliğin yükselmesi, bilime yaklaşmakta za-

ten zorlanan üniversitenin bilimden büsbütün ayrılması, özelleştirmeler, kitlesel işsizlik, yoksulluklar silsilesinin sarıp sarmalaması... Tüm bunlar, aklımıza ve başımıza gelen öteki bütün felaketler, biz *Türk Irkçılığının* savaşı "satın aldığımız" için oldu.)

Barış için evet önce silahların susması gerekir...

Ama bu konuşulurken, ben pek dillendirilmeyen birkaç kavramı yeniden anımsatıp, birbiriyle bağıntısını kurmayı sizlere bırakarak sahnedeyim/sayfadan çekileceğim:

Basiret

Yiğitlik

Cesaret

İlmlilik

Cömertlik/Mertlik

Sadelik

İncelik/Nezaket

Sevgi ve onur

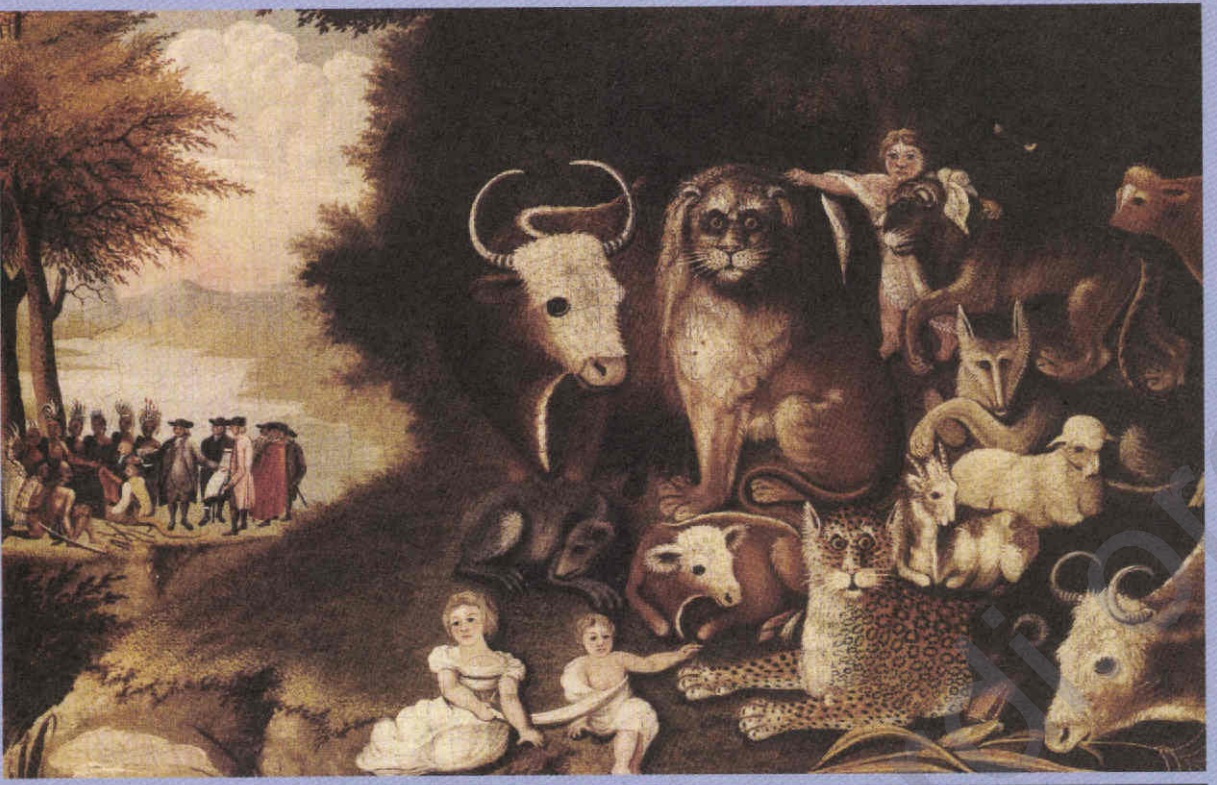
Siz bunlara başka kavramlar ekleyebilir, insanlığın başka erdemlerini aşağıda söyleyeceğim erdemler erdemiyle ilişkilendirebilirsiniz...

Bana söyleyebilir misiniz, Adalet kavramı olmadan bunlar ne işe yarar?

Peki ama bunları içermeyen bir adalet kavramı ne işe yarar?

Barış insanın en güzel, vazgeçilemez erdemlerinin tek zemini... Savaş, Şafak Köksal gibi basiretten, yiğitlikten, cesarettten, ilmlilikten, cömertlikten, sadelikten, incelik, sevgi ve onurdan yoksun insanlar şekillendirir... Ama bundan daha beteri, toplumun en sağlıklı görünen kesimleri bile, bu hastalığın bir parçasıdır.

Barış üstünüzde olsun!

Edward Hicks'ın tablosundaki uyum, olanaksızın uyumudur:

Ressam, bir Quaker vaizi olarak İşaya'nın kitabındaki "İnsanoğluyla hayvanlar arasındaki barış"ı öven II. bölümünü resmetmiştir.

Her şey uyumlu; yırtıcılar yırtıcı değil, ezilenlerde, yırtılıp av olagelenlerde korku yok. Ama bir ayrıntı var resmin sol kenarında; ABD'nin Pennsylvania Eyaleti'nin kurucusu William Penn'in yerlilerle yaptığı anlaşmadır bu.

Ben, Pennsylvania Eyaleti'nin kuruluş biçiminin, oradaki, yerlilerin çektiklerinin bu yazıyı okuyanlar tarafından inceleneceğini umut etmek istiyorum.

Böylece "Barış" dendiğinde, istenenin ne olduğuna da bakmış olacaktlardır çünkü... ✨

AYNAYA BAKABİLMEK!

BARIŞ AVŞAR

Bir gençlik arkadaşımız anlatmıştı, çocukluk yıllarında yaşadığı ciddi bir psikolojik sorunu...

Ona göre çevresindeki herkes "arkasından" konuşuyordu. Arkadaşları, akrabaları, dedesi-ninesi hatta anne babası!.. Hepsinin, herkesin yüzüne güldüğünü ama arkasından kuyusunu kazdığını, her an terk edilebileceğini, ihanete uğrayabileceğini düşünüyordu. Müthiş bir yalnızlık hissi, güvensizlik ve histerik ruh haline bürünüyordu o anlarda. İnsanların, hem de en yakınlarının bile kendisine karşı samimiyetsiz olduklarına ikna olarak yaşamaya çalışan bir çocuk! Hayata zor bir başlangıç...

Sonra bir psikoloğa götürülmüş ve şöyle aşılmış sorun: Her gün aynanın önüne geçerek kırk kere mi elli kere mi ne kadarsa artık şu sözleri tekrarlamış, "Benim için kötü bir şey demiyorlar... Beni seviyorlar..." Kendi kendini ikna etmişti böylece, çünkü problemi kendi kafasında yaratmıştı, kim bilir hangi itkiyle...

Bir çocuk için anlatılınca hüznü ve şefkat uyandıran bir hikâyeye. Ancak bunun anlatılmasının nedeni, kendisi hakkında sürekli "atıp tuttuğumuzu" düşünen bir başka arkadaşımızdı. Yirmili yaşlardaydık ve o yaşta biri için "aynalı çözüm"ün artık çok geç kalmış bir yöntem olabileceğini konuşmuştuk dalga geçerek. Kazık kadar bir üniversite öğrencisinin her gün aynanın önüne geçtiğini ve "Yok hayır, senin kuyunu kazmıyorlar, seni seviyorlar aslında" dediğini ha-

yal etmek bile rahatsız edici ve komik görünüyordu gerçekten! Peki ya birilerinin sürekli kendi arkasından dolaplar çevirdiğini düşünen bir toplum için?

Bakın şimdi şunu bir okuyun:

'Uyanık olmak lazım'!

"uyanık olmak lazım. söylenen her sözü, yapılan her hareketi iyi değerlendirmek, boş sözler boş laflar, safsata gibi kelimeler kullanıp geçiştirmemek gerekir. muhakkak değerlendirilmeli ve irdelenmelidir. çünkü her şeye müsait bir yapımız var. değişkeniz. imin ne yaptığı ne söylediği belli değil, ben şuna inanıyorum gerçekten Türkiye üzerine çok büyük bir senaryo ve oyun oynanıyor ama tam olarak ip uçları belli değil, eğer ki senaryo doğru zamanda uygulanırsa 60-70'li yıllardan daha..."

Milliyet gazetesinin internet sitesinde 24 Ağustos 2009 tarihinde yayınlanan bir habere yönelik okuyucu yorumu bu. Hatalarıyla, yarım kalmışlığıyla aynen aktardık! Getirilememiş sonunda da herhalde, "hani o 60'lı, 70'li kanlı yıllardan daha çok karışacak ortalık böyle giderse" gibi bir fikir öne sürülüyor. Yok yok hayır, haber "Kürt açılımı" ile ilgili değil. Ergenekon davası iddianamesinin fantastik sayfalarından biriyle ilgili: Sanatçı Fuat Saka, Yunan devletinin adamı olarak Türkiye'de bir Laz milleti yaratmaya çalışmış. En yakın çalışma arkadaşı da Volkan Konaç'mış. Eh, İsmail Türüt olamayacağına göre! Ergenekoncuların kendilerine kurdukları "bol düşmanlı,

hiç dostlu" dünyada savaş açılacak bir yeni cephe söz konusu olmuş yani. Bölücü Laz müzisyenler cephesi! Onlarla da mücadele etmek şart tabii. Kazım Koyuncu da belli ki ölerek kurtulmuş listeye girmekten.

Milliyet internet editörlerinin pek ciddiye alınarak ve ironiyle aktardıkları haberi abartılı ve safsa-ta olarak değerlendiren okuyucu yorumları da yapılmış. "Uyanık olmak lazım" başlıklı bu yorum onlara da bir yanıt aynı zamanda ve gayet ciddi.

Gayet ciddi ne? Gayet ciddi bir vaka! Histeri!

Çünkü her gün alakalı alakasız birçok habere buna benzer yorumlar getiriyor yüzlerce, binlerce "okur".

Avrupa Birliği ile enerji anlaşmasına da, Rusya ile yapılan enerji anlaşmasına da... Kuzey Irak'taki seçimlere de, Kuzey Kıbrıs'taki seçimlere de... Ajda Pekkan'ın Aynur Doğan'la düetine de, Hülya Avşar'ın ailesindeki Kürtlük-Türklük ilişkilerini anlattığı röportajına da...

'Histerik' yetiştirilen bir halk

Bir iç savaşı yıllardır omuzlarında taşıyan ülkemiz için yıllardır aklı başında eli kalem tutanların yaptığı bir uyarıydı: Bu savaşın Kürtler üzerindeki tahrip edi-

"- Geç söyle, otur.

- Töplümsel süreç...

- Birak şimdi sen süreci müreci! Dan dun gidiyorsun, olmuyor işte... Kafayı kullan, alıştıra alıştıra git...."

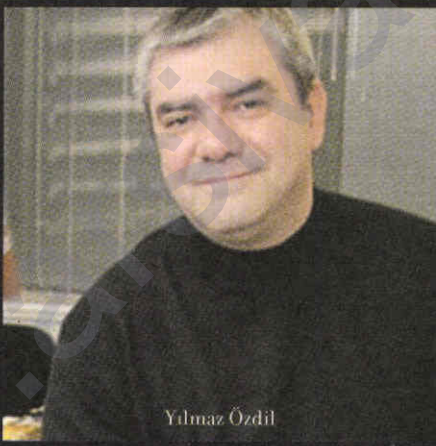
Yılmaz Özdil'in Hürriyet'te 6 Ağustos 2009'da yayınlanan, "DTP'yle buluştu açılımı konuştu..." başlıklı köşe yazısının girişi bu. Ahmet Türk'le Tayyip Erdoğan görüşmesi üzerine yazarın kendince yaratıcılığı-nı konuşturduğu bir fantazi. Bildiğiniz "Beyaz Türk" elitizminin medyadaki en ırkçı hallerinden birine büründüğü an!

Aynı gazetenin gediklisi Bekir Coşkun'un da "Töplümsel süreç" diyen Ahmet Türk fikri çok hoşuna gitmiş ki o da hemen bir gün sonra Ahmet Türk'e, "Sen kimsiniz", "Pirt mentö" falan dedirterek katılmış zekâ özürülü bu zevzekliğe.

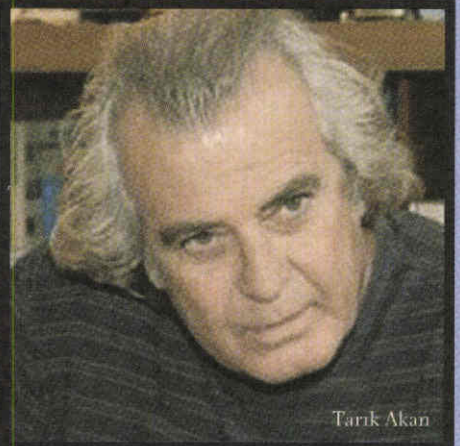
Her ikisi de "açılıma" karşı gayet saldırgan yazılara devam ediyorlar. Memlekette Türkçeden başka bir dilin konuşulmasını anlaşılamama ve bölünme gerekçesi ilan eden bir şeyler yazmış örneğin Özdil, sonra bunu o "başka dil"e çevirtmeye çalışmış. Sekiz çevirmenin hiçbiri bunu yapmaya yanaşmayınca da bağırmış: "Kürtçe çevirmenler beni sansürledi. İşte ben de bunu söylemeye çalışıyordum!"

Bekir Coşkun

Yılmaz Özdil

Tarık Akan

ci etkisi, en az onlar kadar, Türkleri de yaralıyor. Bir ülkede silahlar konuşuyorsa onların sesinden etkilenmeyen kimse kalamaz çünkü. Ve bir halk en somut haliyle fiziksel şiddete maruz kalırken yambaşındaki halka yıllardır bunun haklı olduğu, yapılması gerektiği, bu işin başka türlü çözülemeyeceği anlatıldı.

Bugün silahların susmasına ilk kez bu kadar yaklaşılmışken yaratılan tahribatın boyutlarını da gösteriyor işte o okuyucu yorumları: "Bizim kuyumuzu kazanlar var, her an her şey olabilir..."

Bu bulaşıcı sancıdan mustarip herkes kendini nasil ifade edebilirse öyle anlatıyor. Okuyucu öyle, "yazar" şöyle:

Yine Özdil ünlü "İzmirtiler" yazılarında yere göge koyamadığı hemşehrisi Sezen Aksu'ya da kızıyor şimdi "açılımı destekledi" diye, ona da "sazan" deme yaratıcılığını gösteriyor. Urfalı Bekir Coşkun Mardinli Ahmet Türk'ün Türkçesiyle dalga geçmiş çok mu!

Bu ikisinin memlekette, "ilerici", "çağdaş", "halkçı" kalem erbabı olarak ekmek yemekte olduklarını düşünürsek yıllardır "gericiler"i varın siz düşünün diyecek oluyor insan. Ama hep öyle anılanlar destekliyor açılımı, çünkü AKP yapıyor. Ve bu ilericiler de desteklemiyor, karşı çıkıyor, çünkü AKP yapıyor!

Her ağzını açanın, adını "terör" koysa bile memleketin en büyük sorunu olarak kabul ettiği mevzu bu

kadar kısır bir döngüye sokuluyor yani: Açılımı destekleyenler AKP'lidir, o zaman desteklenmemelidir, yoksa AKP'li olunur!

Her 'Açılım' isteyen AKP'li mi?

Örneğin Tarık Akan'a soruyorlar. Yılmaz Güney'in kaleminin ucunda Kürt insanını kaç kez sine-maya taşımış, o bildiğiniz Tarık Akan'a. Diyor ki, "Ortada henüz bir şey yok. Açılım diyorlar, neyin açılımı? Maddeleri ortaya koysunlar, ondan sonra biz de fikir ve düşüncelerimizi söyleyelim. Ne olduğunu bilmediğimiz konu hakkında ne söyleyebiliriz ki? Şu an benim söyleyebileceğim bir şey yok. Bekleyip göreceğiz."

Öyle buzzz gibi ve öyle kararlı!..

AKP Grup Toplantısı'nda kırk yılın "emniyetçisi" Abdülkadir Aksu süklüm püklüm "analar için" ağlarken, bu oyuna gelmeyen Tarık Akan hiçbir şekilde burnundan kıl aldırılmamaktadır. Çünkü bu hacı-hoca takımı varsa işin içinde bir iş vardır!

İyi de madem bunun içeriğinin ne olduğunun belli olmamasına kızgınsın ve ortada bir "dolap" döndüğünü düşünüyorsun, "Biz İstanbul'da 12 Eylül işken-cehanelerini gördük ama Diyarbakır Cezaevi'ndekilerin gördüğünü kimse görmemiştir. Biz solcu olduğumuzdan ezildik, oradaki arkadaşlarımız hem solcu hem Kürt olduklarından iki kere ezildi. Şimdi bir açılım yapılacaksa o zaman bunları yaparak o halka dağdan başka yol bırakmayan bir devlet zihniyetinin toptan değişmesi gerekir. Acaba AKP bu kadar yürekli midir! Yürekliyse, açılımları böyle olacaksa destekleriz elbette!" deyiversene... Çok mu olur yılların görmüş geçirmiş Tarık Akan'ı için? Şarkıcı Alışan, "İyi olur, güzel olur bu açılım" derken, yıllardır memleketin kahrını çe-

kenler, kahrını çekenleri anlatanlar böyle geri mi durmalıdır? Böyle soğuk?

Memleket için...

Bir paranoya kol geziyor memlekette: ABD Türkiye'nin başına Kürt çorabı örüyor... Kimileri Yılmaz Özdil gibi, Bekir Coşkun gibi, Oray Eğin gibi yeniden ve yeniden yaratıyor, uçlara taşıyor onu... Kimileri de onunla bir olup Tarık Akan gibi kaşlarını çatıveriyor: Kimse Türkiye'yi sevmiyor... İçeride ve dışarıda hep bizim arkamızdan iş çeviriyorlar... Her an her yerden bir darbe gelebilir... Neydi o okuyucu yorumunun

başlığı: Uyanık olmak lazım!

Bizim arkadaşta çocukluğunu zehir eden o hastalığın nedenini bilmiyoruz ama memleketin onca "ilericisine", "demokratına", "solcusuna", "sosyal demokratına" böyle ettiren nedeni biliyoruz yani: Bu Kürtler şeriatçılarla bir olup her an memleketi satabilir!

İyi de...

Üzerinde yaşadığın ülkende birlikte nefes aldığın insanlara, Kürtlere, Lazlara, Araplara karşı... Hele de 30 yıldır kan ağlayan Kürtlere karşı, bu kadar güvensizsen, onları "örülen çorapların yünü-yumağı" olarak görüyorsan ve şöyle rahatça gözlerini yumup uyuyamıyorsan bu topraklarda, "bütünlüğü" ne işine yarayacak sanki!

Bu histeriden beslenenler, onsuз yaşayamayanlar için değil ama onun kurbanı olanlar için, şu bizim ayna tedavisi yararlı olabilir belki de. Özellikle de, "Akan kan dursun elbette, yeter bu kadar" bile diyemeyen sanat erbabı için... Aynayı da Ahmet Kaya'nın 10 yıl önce, daha ortada AKP falan da yokken çıkartıp bıraktığı yerde bulabilirler... ✨

Qefle'den geriye kalan ses

ARAM DÎKRAN

ŞEYHMUS DİKEN

*"Wey lo lo birindaro bilbilo
Li bayê le xist hêlin tev xira kiro"*

Derler ki, ne denli yaşlanırsa yaşlansın, insanı, iki özelliği tarif eder. Biri sesidir; ses, yaşla birlikte bir miktar çatallaşsa da tınısını kaybetmezmiş. Öteki de gözleridir; melul ve mahzun baksa da ferini yitirmezmiş gözler.

Mamoste Aram ê Dîkran'ı 73 yaşında ve Diyarbekir sahnesinde bir festival final gecesinde, adı "*Roj baş Diyarbekir*" olan ve şehre ilk kez gelişinin ikinci gününde, sözleri kendisi tarafından yazılan ve yine kendisi tarafından bestelenen stranını hüznüyle sesiyle dillendirirken bir kez daha tanıdım.

Kadim şehrin şehremini Osman Baydemir'le içimden geçeni yıllar evvel paylaşmış, demiştim ki; Aram ê Dîkran'ı, Şivan Perwer'i, Garabêt ê Xaço'yu ve Civan Haco'yu Diyarbekir sahnesinde buluşturmak gerek...

Ömürdür bu işte. İnsan ömrü dediğiniz göz açıp kapayıncaya kadar geçip gidiyor. Önce Garabêt ê Xaço gitti, Erivan'da, öte yakaya. "*Dengbêj dediğin yedi gün yedi gece klam söylediği halde, hâlâ söyleyecek sözü olandır*" diyen Garabêt, dengbêj sesini de yanına katıp gitti.

Şimdi de Aram, *qefle* günlerinde terkisine atıp diyar diyar sürgünlükle ruhunda, bedeninde, dimağında taşıdığı ve son durağı Diyarbekir olan sesiyle "*Roj Baş Diyarbekir*" deyip gitti.

"Di xewnên şevan de min bawer nedikir,

Bi çavan bibinim, bajarê Diyarbekir.

*Rojbaş Diyarbekir me pir bêriya te kir,
Te deri li me vekir, te me şa kir Diyarbekir'*

İki halk, bir asırlık acı...

Ana tarafından Silvan, baba tarafından Sason Ermenilerinden Aram ê Dîkran'ın asıl soyadı Melikyan. Ama o denli özümsemiş ki Diyarbekir'i! Şehrin, bütün tarihi kayıtlarda geçen yedi isminden biri olan Ermenice '*Dikranagerd*'i seçmiş. 2000 sene evvel Kral Dikran'ın kurduğu 1. Dikran Krallığına başkentlik yapmış Dikranagerd'in Dikran'ını soyad ola-

rak seçmiş kendine. Bir de enstrüman seçmiş. Diyarbakir musikisinin baş sazi Cümbüş, vazgeçilmezi olmuş.

Yakın akraba iki halk, Kürtler ve Ermeniler. Aynı coğrafyayı binlerce yıldan bu yana paylaşırlarken bir büyük felakete kurban edilmiş bu iki akraba halk, bir asır boyu bu kıyımın acısını yüreklerinde hissetmişler.

Aram'ın babası bir kaval ustası, Sason'daki kırimdan sonra bir Kürt tarafından korunmuş. Yaşlı kemale erdikten sonra da diğer aile fertlerini bulmak için Suriye'ye yol almış. Ama Kürdün vefakârlığını hiç unutmamış. Oğlu Aram musikişinas olunca babasından ilk tavsiyeyi almış bir emir gibi, sonra da baba sözünü bir ömür boyu vasiyet bellemiş, hiç unutmamış: "Ben Kürtler sayesinde ölümden kurtuldum. Biz Kürtlerle beraber büyüdük. Birbirimizi çok severdik. Şimdi sizler büyüdünüz artık. Hep Kürtlerin dostu olun. Onlara karşı saygılı olun. Sanatçı olursan, Kürtçe söylemelisin."

Qamışlo, Ermenistan, Avrupa ve Diyarbakir; 75 yıla sıkışan koca bir ömür ve 60 yıla yaklaşan sanat hayatı. Bizzat kendisi tarafından kasete ve cd'ye okunmuş 400'ün üzerinde, en az beş dilde okunmuş parçalar.

'Orası hayatımın toprağı'

Tıpkı Mehmed Uzun gibi! 'Uzun' nasıl Avrupa'dayken, "Ben ölürsem Siverek'e defnedin" deyip sonra da Diyarbakir'e gelince vasiyetini değiştirip ölümü üzerine Diyarbakir'e defnedildiyse, Aram da benzer bir kaderi paylaşır. Ömrünün son deminde, ölümünden iki yıl önce Diyarbakir'e gelir. Yine tıpkı Mehmed Uzun gibi "şifayı Diyarbakir'de bulur", Diyarbakir her ikisine de "şifa" kaynağı olur.

Derin bir özlem ve hasretle vurgular Aram: "Diyarbakir'e gittim. Büyük bir hürmetle ve ilgiyle karşılandım. Sahiplenildim. Hasta kalbim bu denli yoğun ilgiye ve gönül hoşluğuna dayanamazdı. Bu nedenle hasta düştüm. Tedavi oldum. Diyarbakir'e gitmeden vasiyet etmiştim ki; 'ölürsem beni sürgünde doğduğum yere, Qa-

Şeyhmus Diken ile Aram Dikran, 2008, Diyarbakir

mişlo'ya gömün'. Şimdi bütün dünyaya diyorum ki; benim yerim Amed'dir. Ölürsem Amed'e defnedin. Ben bu hürmetkâr ve vefakâr halktan uzak kalamam. Orası hayatımın toprağı, varlık sebebidir."

Katliamın, göçün, sürgünlüğün hüznüyle buluşturduğu ses ve hüznü bu denli yüzüne yakıştıran bir adamdı Aram ê Dikran. Bir kuşak Aram'ın ve Aram gibi birkaç şahsiyetin musikide yarattığı bir ekolün sesi, ahengi ile büyüdü. O sebeple bugün yine Aram'dan uyarlanan bir dörtlük şöyle diyor:

*Tu hem guli, hem rihani
Tu hem derdi, hem dermani
Tu hem Kurd i, hem Ermen i
Wêran ezim, malêm xerab...*

'Rüyalarım da görsem inanmazdım Diyarbakir'i görebilmeyi! İyi günler olsun Diyarbakir, seni çok özledim. Sen kapılarını bize açıp, bizi çok mutlu ettin' diyen Aram ê Dikran'ı Kürt halkı hiç ama hiç unutmayacak. Ermeni halkı da, mazlum ve mağdur diğer bütün dünya halkları da...

*Derdê bilbil ne qefesa zêrîn e,
Mexsedê bilbil vetenê xve bibine...*

Kez bidî çimornank / Em te ji bir nakin / Seni hiç ama hiç unutmayacağız Mamoste Aram deyip Diyarbakir'de yapılacak cenaze töreni ve defin üzerine de birkaç paragraf yazıp Aram Usta'yı uğurlayacaktım. Ama mümkün olmadı.

Yine hilkat garibeleri baskın çıktı. Hrant'ın tabiriyle "Ermenilerin bu topraklarda gözü var. Ama sahip olmak için değil! Ölünce içine girmek için" sözüne bile tahammül edemeyen bir zalim zihniyet gücünü gösterdi. Hem de Kürt sorununun çözümü için bunca gürültünün koparıldığı ve Şivan Perwer, Neşet Ertaş ile Norşin edebiyatının yapıldığı günlerde...

11 Ağustos günü Diyarbakir'in ve bütün Kürt coğrafyasının barış elçisi ve Türkiye Barış Meclisinin de üyesi Sait Şanlı'nın naaşı başında Diyarbakir Ulu Camisindeydik. Öbekleşmiş en az yirmi grupla sohbet etme şansım oldu. İstisnasız tümünün ortak paydası Aram'ın cenazesinin akıbetiydi. Anlaşılan siyasal-

bürokratik ve militer güçlerin gözü kesmedi, bir grup Ermeni rahiple birlikte bir Ermeni'nin cenazesinin ardından binlerce Kürdün yürüyüp son görevlerini eda etmelerine...

Gerekçe basitti. "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadığı için", vasiyeti olsa bile toprağıyla kucaklaşmasına izin yoktu. Yıllarca şarkılarından korkanlar, şarkılara, Kürt diline yasak ve baskı uygulayanlar bu kez de bir ölüden ürküyorlardı. Bir kimlikten korkuyorlardı. Ve elbette Hrant'ın cenazesinde İstanbul'da yaşanan devasa görüntünün bir benzerinin Diyarbakır'da yaşanmasına tahammülleri yoktu.

Mamoste Aram ê Dikran stranlarıyla hep yaşayacak. Tıpkı edebiyatıyla yaşayan Mehmed Uzun gibi. Filmleriyle yaşayan Yılmaz Güney gibi. Şarkılarıyla yaşayan Ahmet Kaya gibi. Şiirleriyle yaşayan Nâzım Hikmet ve diğer tüm sürgünler gibi...

Ölümünden beş gün sonra bir akşam saatinde yazının hükmü kelâmı tamamlanmışken, usta Dikran'ı kadim şehrin Urfakapısı'ndaki Hıristiyan mezarlığında temsili bir törenle öte yakaya uğurlarken içim-

den dökülenler ona veda dizelerimdir.

Aram derler adıma kadim toprakların kayda değen sicilinde

Rû sipiler ağız birlik edip şerh düşmüşler mala Diko'nun kaydına binxet'te

Anam Farqin'den söküp getirdiği zıbının göğsüne adımları işlerken

Melikyanlar bir baş daha çoğalmış sicilden düşürmek isteyenlerin inadına

Dikranagerd, yedi adlı şehrimin en eski adının yüzü suyu hürmetine

İkiletmeden, Dikran'ı öteki adım belledim bütün sürgünlüğümce

Kim baktıysa yüzüme hüznün öteki adı. Aram'ın bakışlarında gizli' dedi

Rahat olsun benden sonra da dünyanın uğultusunu terkisine yoldaş kılanlar

Aram ê Dikran buluşacak elbet onu topraklarından sürenlerin inadına

Nar-ı cehennemde yaşatmaya yeltenseler de, bozacaklar oyunu yigit evlatlar... ❀

ROJİN:

Vicdan sınırları resmî sınırları aşamadı

Benim için eski filmlerdeki aşk şarkıları, romantizm, naiflik, duruluk, samimiyet... Velhasıl aşk şarkılarının Kürtçede en önemli adresi Aram Tigran... Onu yıllar önce bir yemekte tanıdım, birlikte konsere de çıkmıştık. O gün saatlerce, Ermeni olmasına karşın Kürt müziğindeki emeğini, Kürtlere karşı büyük sevgi beslediğini, Kürt müziğinin geldiği yeri, Ermeni şarkıları ile Kürtçe şarkıların benzerliği ve kültürlerin birbirinden etkilenmesini konuşmuştuk. Çok şey yaşamıştı, yerinin farkındaydı, yüzündeki çizgiler her şeyi anlatıyordu. Sesindeki kısık ahenk şarkılarına anlam katıyordu. Çok tatlı bir inadı vardı ve bunun Ermeni-Kürt alışımıyla alakalı olduğuna dair espri yapmıştık.

Ölüm haberini duyunca çok üzüldüm. Mutlaka cenazesine gitmeliydim. Çok önemli bir Kürt sanatçısıydı, son görevimizi yapmalıydık ve onun, kendi istediğince Diyarbakır'da gömülmesi çok anlamlı olacaktı. Bir sanatçının son isteği olan gömülmek istediği yer için bile vatandaşlık istenmesi çok üzücü. Bir insanın son uykusunda ne zararı olabilir ki diye düşünüyorsun ister istemez. Çok dokundu; vicdan sınırları resmî sınırları aşmalıydı, olmadı...

Aram Tigran'a layık olabilmek...

MEHMET ATLI

Kürt Müziği önemli bir öncüsünü kaybetti. Önemin yeterince farkında mıydık, ondan yeterince feyz alıp kendisinden öğrenebileceklerimizi yeterince öğrendik mi, emin değilim. Umarım uzun yıllar yaşadığı Avrupa'da araştırmacılar, genç müzisyenler ve konunun ilgilileri kendisiyle geniş söyleşiler yapmış, hafızasını kayıt altına almış, "insan" Aram Tigran'ın hikâyesine ve tanıklıklarına birinci ağızdan vakıf olmuşlardır. Ama pek ümitli değilim. Zira, tarihin savaşlar tarihi, hayatın siyasal denklemler ve mücadeleler içinden kavrandığı bir geleneğimiz var. Kişisel tanıklıkların, monografilerin, biyografilerin, hatıratın, içinde şekillendikleri, hayat buldukları kültürel dokuya dair sundukları zengin ipuçlarının henüz yeterince farkında bir toplum olduğumuzu düşünmüyorum.

Bu açılardan Aram Tigran müstesna bir örnektir. Coğrafyamızın çok kültürlü gerçeğinin canlı bir figürüydü. Heidegger'in bir sözünü duymuştum: "Tek meskenimiz dilimizdir" diye. Aram, kendine ev olarak Kürtçeyi seçmişti ya da kavminin yaşadığı trajedi onu bu eve getirmişti. Bu durumla barışık bir hali vardı. Ermeni kimliği ile kurduğu ilişkinin genişliğini ve derinliğini bilmediğimden onun kamusal alana çıktığı yönü, *Kürtçe Müzik Sanatçısı* kimliği üzerinden konuşabiliyorum ancak.

Bu çerçeveden baktığımda duru, anlaşılır bir Kürtçe; cümbüşte ve bağırmayan, naif bir seste cisimleşmiş rafine ve hünerli bir müzisyenlik, sade ama şık ve bakımlı fiziki görünümü ile tam bir *beyefendi* fotoğrafı görebiliyorum.

Kendisiyle aynı kulisi iki kez paylaşma şansına sahip oldum. İki arasında on iki yıllık bir süre olmasına rağmen hiç yaşlanmayan bir görüntüsü, neşesi vardı. Kuliste dinleyicilerini kibar karşılar, biz genç müzisyenlerle hemen çocuklaşır, cümbüşü eline alıp aklına Yunanca, Ermenice, Kürtçe, Türkçe hangi şarkı gelirse okur, okuduğu şarkıdaki müzikal inceliklerin altını çizmek istercesine zekâ parıltıları ile gözlerimize bakardı. Bu hali ile "dünyalı" olmayı başarmış, çocuk ruhlu, renkli bir insan portresi çizdiği-

ni söyleyebilirim. Ben de ona birkaç şarkımı çaldım, beğendi ve beni onurlandırıp sevindirdi. Kaç yabancı dil bildiğimizi sordu. Neredeyse hiç, diye cevapladığımızda hayıflanıp "Çok fakirsiniz" dedi. Dilin zenginlik demek olduğunun gayet farkındaydı.

Ders çıkarılacak gaflarımız

Özellikle annem çok sevdiği için, kasetleri uzun yıllar evimizde çalınıp duran Aram'ın, müzisyenliğimin oluşmasında önemli bir yeri var. Onun tanıtıp sevdiği kimi şarkıları yorumladığımız oldu. Bunlar daha da işlenebilecek zengin melodiler, güzel sözlerdir. Böylelikle Aram, genç kuşak müzisyenlerin sesinde yaşayacak. Bıraktığı miras üzerine iyi düşünmemiz

gerek. Sadelik onun belirgin yönüydü. İstanbul'da yapılan kayıtlarda seçilen orkestrasyonlarda bu yönüne ters davranıldığını ve müziğine yakışmayan standart bir "türkü albümü saundu" oluşturulduğunu üzülen söylemek istiyorum. Ve ne yazık ki geçen yıl İstanbul'da, Aram'ın ve müziğinin sadeliğinin yeterince dikkate alınmadığı bir etkinlikle misafir edildiğini gördük. Mimarisi, akustığı, dekorasyonu çok çok elverişsiz bir düğün salonunda, sahnede virtüözüte sergileyen kalabalık bir orkestra eşliğinde Aram'ın ve cümbüşünün naif sesini duyamadık. Oysa din-

leyiciler onu İstanbul'da ilk ve son kez dinliyorlardı. Umarım bir ders çıkarmışızdır.

Adı bir dil ile özdeşleşmiş, sevenlerinin kalbinde ve genç kuşak müzisyenlerin sesinde yaşayacak bir sanatçının nerede yattığı çok da önemli değildir. Ama bir insanın vasiyetine, son isteğine saygı göstermek bir yana; Kürtler onu bir değer olarak kabul ederken, hele de "*Huzur ve Barış Açılımı*" gibi projelerin tartışıldığı, ülkenin geçmişi ile yüzleşmesinin konuşulduğu bir dönemde bu vasiyetin resmî prosedürler içinde boğulmasına göz yumulmasını, hükümetin, Kürtler ve Ermeniler nezdinde önemli bir jest fırsatını kaçırmaması olarak değerlendiriyorum, nezaketsiz buluyorum. Biraz vicdan, biraz samimiyet diyorum.

Anısı önünde saygıyla eğiliyorum. ❀

Yedi milyar insana teslim edilen emanet

PAKRAT ESTUKYAN

Hiçlikten geldik, hiçliğe gideceğiz. Yaşam dediğimiz deneyim belki de bu yüzden 'emanet' diye tanımlanır. Maddi anlamda bize ait bir şey kalmayacak geride. Toprak altında çürüyecek bedenlerimiz. Emaneti taşıırken özendiğimiz, diyetlerle zinde tutmaya çalıştığımız, sağlıklı olmak için keyif aldığımız her şeyden esirgelediğimiz vücutlarımız, olgunlaşıp düşen meyveler gibi toprağa karışacaklar. İnsan aklı bu düşünceyle barışamadığından olsa gerek, bir yığın teknoloji üretti, bedeni mumyalayarak korumaya çalıştı. İnanç felsefeleri tinsel yaşamı yorumlayarak, ölümden sonra da bir yaşam olduğu fikrini veya reenkarasyon düşüncesini işleyerek ölümü kabullenmeye çalıştı. Öğretileri ile bir umut vermeye çalışsalar da, Zincirlikuyu Mezarlığı'nın girişine yazılı veciz söz hep baki kaldı: "Her canlı ölümü tadacaktır".

Devlet ölüden mi korundu?!

Giden için gerçekten de film bitmiştir. O aşamada asıl mesele, geride kalanların bu filmi hangi mecrada sürdüreceği meselesidir. Aram Dikran, evladı olduğu Ermeni halkının kaderini paylaştı ve savrulduğu yaban ellerde emaneti teslim etti. Yedi milyar insana teslim edilen emanetlerden biri idi onun da sırtladığı. Ancak o, sanatçı duyarlılığı ile bilinci ile sıradan bir yaşamın sınırlarını aştı ve ardından onu anacak birden fazla halk bırakarak gitti hiçliğe.

Ürettiği veya yorumladığı iki yüzden fazla Kurmanci türküsü ile Kürt halkının gönlünü fethetti. Kürtler de yüceltmek istedi sanatçısını. Oluşan bürokratik tıkanıklığı aşmak için sürdürdükleri çabaya hep birlikte tanık olduk. Ancak yasalar Aram Dikran gibi sanatçıları yüceltmek isteyenlere karşı tasarlanmıştır. Anayasanın ruhu buna engeldir. O ruhu, "devleti vatandaşa karşı korumak" diye ifade etmişti mevcut Anayasanın müellifi Prof. Orhan Aldı-

kaçtı. İşte günümüz bürokratları, tam da bunu yaptılar "TC vatandaşı değildir, Türkiye'de gömülemez" derken. Şüphe yok ki bu sav salt Aram Dikran'a karşı dilendirildi. Yoksa ölüm ve defin o bürokratlara danışılmadan yapılan işlerdendir. Burada aslanan, Ermeni Aram Dikran'ın Kürt halkının koynuna gömülmesini engellemektir. Diyarbakir'deki yıkık, çatisiz Surp Giragos Kilisesi'nde binlerce insanın, daha doğrusu Kürt halkının katılacağı cenaze törenini engellemektir. Hrant Dink'in cenaze törenindekine benzer görüntülere tahammülü yoktur, vatandaşına karşı korunan devletin.

Ancak unutmamak gerekir; mezarının Brüksel'de olması Aram Dikran'ı Diyarbakir'den uzaklaştırmaz. Olsa olsa 'Diyarbakir Aram Dikran Müzik Okulu' öğrencilerinin, ölüm yıldönümünde veya 24 Nisan'larda mezarına bir demet çiçek koymasını zorlaştırabilir. Halkın, sanatçısını yüceltmek için yaratacağı binbir fırsatı engelleyecek polis gücü henüz keşfedilmedi. Pek çok yorumcunun katılımı ile hazırlanacak bir 'Aram Dikran Kılamları' adlı albümün yılın en çok satan albümü olarak ödüllendirilmesini hangi yasa, hangi bürokrat engelleyecek? Zaman, onların elindeki silahları teker teker etkisizleştirme, yok etme zamanıdır. Şimdi sivil toplum örgütleri, aydınlar, sanatçılar üretecekleri projelerle zorbalardan oyununu bozacak bir mücadele götürmek zorundalar.

Aram Dikran, ilkesel bir karar ve tercih ile Kürtçe kılamlar seslendirdi. Ünlü dengbêj Garabede Xeço gibi. Ancak her zeminde Ermeni kimliği ile halkın karşısına çıktı. Onun Ermenice söylediği türküler de sayı bakımından diğerlerinden az değildir. Bu

bağlamda Ermeni sivil toplum örgütlerine ve kamu kuruluşlarına düşen görevler de az değil. İş şimdi, Ermeni sivil toplum örgütleri ve aydınlara düşen görevleri tartışmaya kaldı. ✨

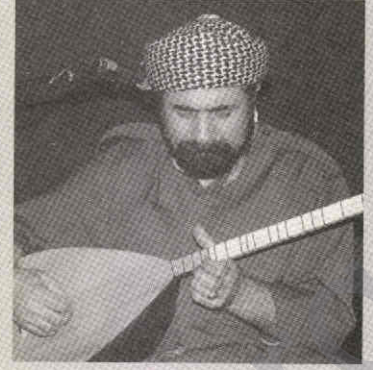

Çizim: Evin Çiçek

ŞIVAN PERWER:

O da ölümsüzler kervanına katıldı

Aram Tigran fiziki olarak aramızdan ayrıldı. Ancak onun Kürt müziğine bıraktığı büyük bir zenginliktir. O Kürt müziğinde büyük bir renktir. "Ey Dilbere" gibi eserler dillerde destandır. Kürt halkına bıraktığı çok değerli şeyler var. O da Mihemead Şexo, Tahsin Taha, Memed Arif Cizrewi, Ayşe Şan gibi sanatçıların ölümsüzler kervanına katıldı. Yeri cennet olsun...

VEDAT YILDIRIM (Kardeş Türküler):

Kültürlere hizmetle görevliydi sanki

Aram Tigran, Ermeni olmasına rağmen Kürt kültürüne de hizmet etmiş muhteşem bir insandı. Tüm ülkelerde saygı gören, iyi bir sanatçıydı. Kültürlere hizmet etmek onun göreviydi sanki. Kürt müziğinin amcalarından biriydi. Kendisiyle tanışma fırsatı bulduğum için çok mutluyum. O Kürt kültürüne ve müziğine çok büyük katkılar yaptı. Çok farklı bir müzisyendi. Dengbêj geleneğinin dışında bir tarzı vardı. Göçler yaşadı. Oradan oraya gitmek zorunda kaldı; Suriye, Ermenistan, Yunanistan... Hem Ermeni olmanın hem de Kürtçe sanat yapmanın tüm sıkıntılarını yaşadı. Onun vasiyeti Diyarbakır'a defnedilmektir. Buna izin verilmedi. Bu tür şeyler, son dönemde sıkça tartışılan 'Kürt açılımı'na dair de kuşklar yaratıyor insanda.

SERHAT KARAKAŞ (Çar Newa):

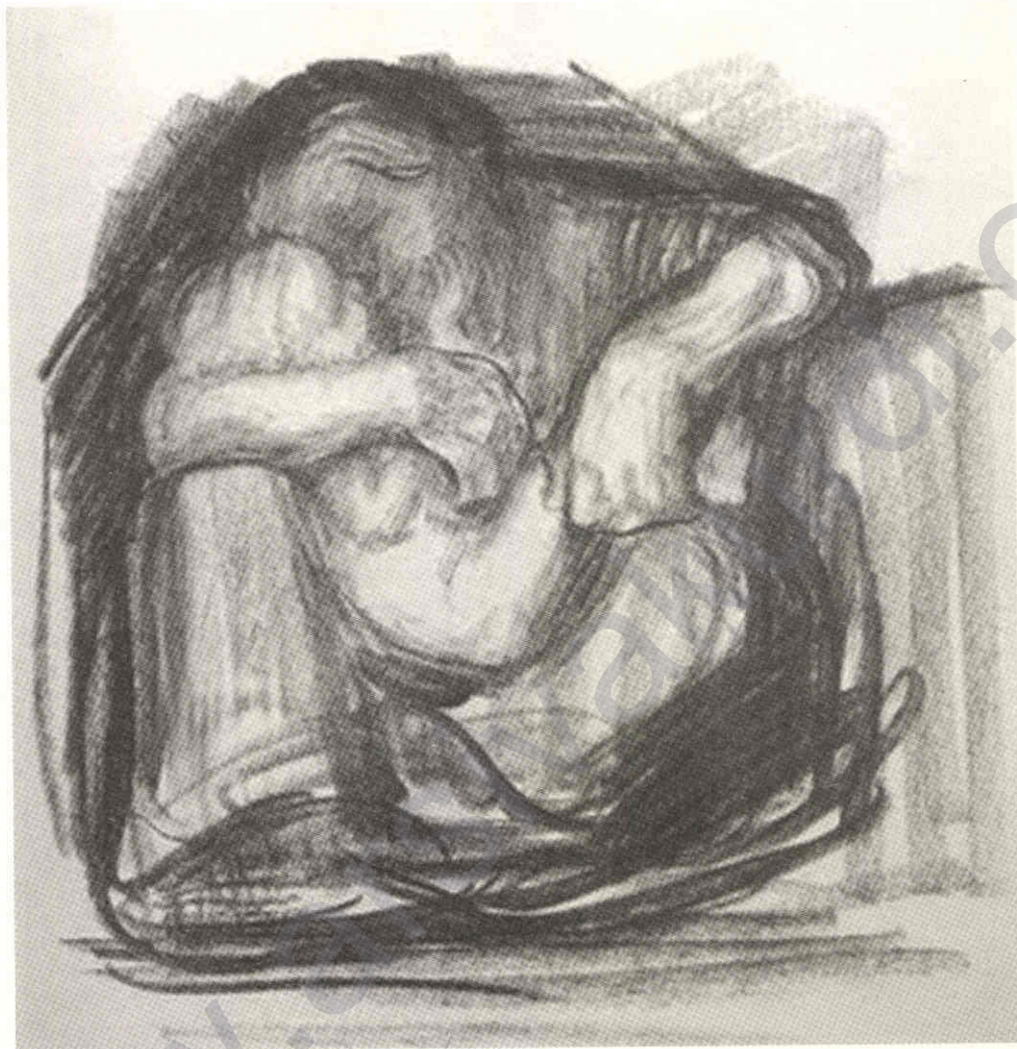
Bir gün kendileri isteyecekler

Benim Mamoste Aram Tigran'la özel bir dostluğum vardı. 4 yıl önce onun anısına bir albüm yapmıştım. Kendi stilim oluşana kadar, hep onun türkülerini söyledim. Her albümümde onun bir parçasına yer verdim. Onun her Kürdün yaşamında önemli bir yeri vardır. İlk aşk türkülerini ondan dinledim. Diyarbakır'da bir konser vermişti. Ben onun o topraklarda bir konser vermesini çok önemsiyordum. Onun Diyarbakır'da geçirdiği ameliyata grup üyemiz Doktor Fikri Kutlay da katılmıştı. O bize Aram Tigran'ın ameliyattan sonra uyanır uyanmaz 'Diyarbakır mala mına' türküsünü söylediğini anlatmıştı. Gerçekten çok büyük bir kayıp. Böyle bir dönemde böyle bir insanın Türkiye'de defnedilmesine izin verilmemesini anlamıyorum. Bir taraftan Kültür Bakanı Ertuğrul Günay baş sağlığı diliyor ama diğer taraftan Diyarbakır'a getirilmesine izin verilmiyor. Bu da Türkiye'nin anlaşılabilir demokrasi anlayışına bir örnek işte! Böyle değerlere zamanında sahip çıkılmıyor bu ülkede. Ama sanırım tıpkı Nâzım Hikmet gibi Aram Tigran'ı da bir gün Türkiye kendisi isteyecek.

MENCÊ

ARJEN ARÎ

Hûrikeke li hev hati bû, esmerekê gwîngenimî...
Hê diya wê du canî, bavê wê derengî şevê di nava livînan de ji diya wê re gotibû, 'hurme...ev zikê te qîz be, ezê navê diya xwe rakim'.

Hurmeya ku dixwest bi wî zikî kurekî din jî bine, pê piştta xwe qewin bike di nava malê de; wekî ku bibêje bila be, hew serê xwe kil kiribû bi jêr û bi jor de.

Piştî vê sohbetê ne bi tu, destê êvarekê Xweda Mencê xistibû nava lepên pîrika hemû zarokên gund, Fatimka Eli?

Zarokên qîzîn, bi gotina pîra Ferha Osê, wekî derxa av li ser, zû digihan fêkidayînê.

Fata ku vê sihara zû li ser tehtên li derveyî gund

mîna ku li pawika rêwiyekê be bi mitale, dest li ber rû li riya Serêkaniyê diêşand, li dû Menca ku vê siharê serê heft şefeqan bi dizî rahiştibû boxçika xwe û bi dû pismamê xwe Hesên ketibû de dinêrî.

Ji heytînen şivan dihat derxistin ku kerî li bestên li jêr di çêra siharê de ye.?

Ya ku çûbû, mîna çivîka bi firê ketî û careke din dê venegere hêlînê, Menca wê bû.

Berî ku bide xwe û rabe, destê xwe careke din xistin bin çengê xwe, ber bi jor ve nêrî, ji neçarî keserek veda, û got. 'Xweda rîha bavê me stirand ku pismamê te ye, ne kesekî din...yan na Xweda zane bê wê li ser qûna te dêlikê çend mêr li erdê bigeviziyana...' ❁

Stranên Destana 'Dim-Dim'ê*

NÛRA CEWARÎ

Serhildana Kela "Dim-Dimê" pareke dîroka me ya geş e ku hatiye parastinê bi biranîn - bi zargotina gel ve çawa destan, stran, bi nivîsara diroknivîsê faris - Îskender Mûnşîva, bi lêkolînên zanyarî ve, bi nivîsarên folklorî ve, bi heykelê çiyê serhildanê ve, bi kevirên kelê, bi kurna avê...

Her nimûne, nivîsara tekst û awaza dîroka serhil-

stranbejan re nivîsîne.

Eyan e ku prof. H. Cindî di salên 1930-1940'i de stranbêjan biriyê li gel sazbandzanên ermenî ku stranên wan bi deng û nota binivîsin. Ew dengnivîsar / bi deng ve/ di arşîva Enstîtuya Hunermendzaniyê ya Akademiya Ermenistanê (di fonda Aram Koçaryan-

da), notenivîsar jî di arşîva H. Cindî ya şexsî de têne parastin. Di arşîva wî de xên jî dengnivîsara Gayanê Çebotaryan ku hatiye çapkirinê wisa jî 2 dengnivîsarên sazbandzan Mûşex Axayane "Dim-Dimê" hatine xwedikirinê ku îro em dixwazin raberî xwendevanan bikin. M. Axayan emekdarê folklorê ermenîyan ya sazbandeyê yê heja ye; wextekî direj li Enstîtuya Hunermendzaniyê kar kiriye.

Ji xeberên stranên nivîsar em texmîn dikin ku stranbêj dikare ermenî be. Çawa nota, wisa jî xeberên stranên bi qelemê hatine nivîsandin û di nava salan de rengê xwe hebekî wînda kirine. Xeberên kurdî bi tipên ermenî ne, bi destnivîsara H. Cindî. Ji awazên nivîsî wisa jî tenê texmînkirinê ku stranbêj yekî kal bûye jî ber ku di stranên de çiqas jî teq-

la stranên hatine xwedikirinê ew wekhevîna parên stranên kêmin, mêtrorîtmên strana azane ku ne teybetine jî bo stranên "Dim-Dimê".

Em tevî orjînalê wisa jî bergirtina orjînalê didin:

dana kelê hê dewlemend dikin, giyana gel ya azadiyê hê gêş dikin.

Di arşîva profesor H. Cindî de 3 nimûneyên dengnivîsarên stranên "Dim-Dimê" hatine xwedikirinê ku sazbandzanên ermenî di salên 1940'i de ji

* Ji arşîva Heciyê Cindî

Xan Dimdim

ji para pêştî

Go-Ga-va xo-dê da-s-yê xar-cû-yê cem fa-hî-yê,
jê xas-tî cî-yê çer-mê ga-tî-yê di-kuj xo-ra a-va-yî-yê.

ji para dîde

Ah-med xan jî ka-lê der-ka-tî-yê, ras-tî xa-lî-ya ha-tî-yê.

Heciyê Cindî wextê de gelek şaxên destanê nivîsîne ku salên başqe de hatine çapkirinê. Informatorên wî ya folklorî wisa jî ermenî bûne. Mixabin ez lênegeryame ku eyankim ev nimûne ji ku ne, parçe ji kîjan şaxî ne.

Her wiha nimûneyên nişandayî dengnivîsarên stranên "Dim-Dimê" bi nimûnên baş ve tam dikin û di nava dengnivîsarên stranên kurdî de cihekî hêja dikarin bigrin.

Paşwextiyê baş divê hê guh bidine van stranên dîroki yê giranbuha ku hê jî di nava gel de dijîn, hewceyê berevkerinê ne, guhdariyê ne.

Pêra ji bi texmîna min gelek hêja ye bibliografiya stranên "Dim-Dimê" yê çapkirî, ser CD'ya ji bo lêkolînê paşwextiyê bene hazirkinê.

Me guman heye wisa jî tevî bûyarên "Dim-Dimê" û stranên wê bûyarên mîrxasiyê yê mayîn ji tevî tîkst û stranên wetenhezîyê, ku pareke berhemên gel yê heja ne, bala pêşekzana bikşînin, bêne nivîsarê, lêkolînê. Em hêvidar in ku nivîsarên hêja bivîn berevok wekî "heykela" ji bo qedirgirtina mîrxasên gel wekî Xanê Çendzêrîn, hevkarên Xan, xanimên kelê û gelekên mayîn.

Nimûnên stranên "Dim-Dimê" wisa jî meva hatine notenivîsarê, hazirkinê, çapkirinê di berevokên başqe de, wekî:

1- N.Cewarî "Stranên kurdîye cimetyê" ya Înstîtûta Hunermendzanyê, Erêvan, s. 1983, rû 44-46 /3 nimûn/.

2- "Mûzik, dans û şerqiyên kurdî" hazirkiyê M. Bayrak, Anqara, s. 2002, cild 2 rû 999, 1001 /2 nimûn/.

Me wisa jî dengnivîsara Gayanê Çebotaryan /ji arşîva H. Cindî/ daye çapkirinê di berevoka M. Bayrak yê jorgotîda, rû 1000. ☀

NOSTALJÎ

li wî baniyê zaroktiya min dibişirî

a ji çîroka baraneke xweşik

ku dibariya û divirvirî

li ser kubariya axa bexşînker

dapalim ji nû ve

ku kew li ser hêlîna xwe ye

vedibêjin bi keder

bîranînên hê germ in

di egala min de nêrgizên dilşikestî

simbilên qerese yî nas

berxên mezin dibin ji kêrê re

şapikê min li wî baniyê ye gelo

nifirên bi ber, qertelên ji piştî kêrê

ew sirûda ciwan a diçirûsî

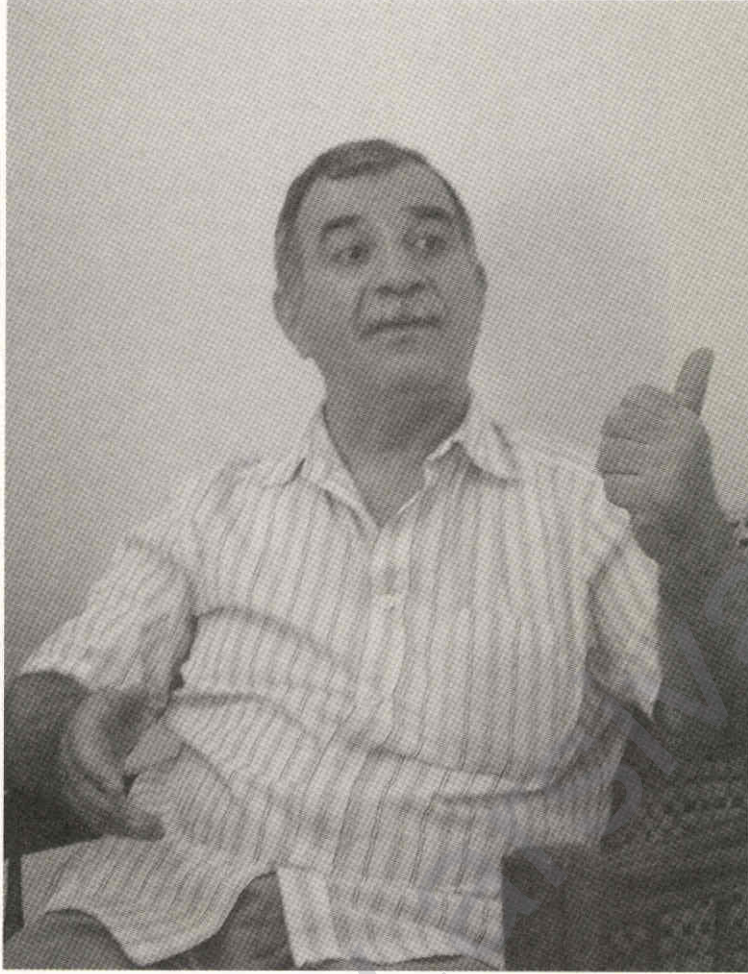
nexwe vehûne ey çerxa dilovan

teşîya heyva nû bi dilê xwe.

Berken Bereh

Yazar Faik Bulut ile 'açılım süreci'nin dünü, bugünü ve geleceği...

'Kürt meselesi eşittir terör' denklemini çöktü

Yaz aylarının en sıcak günlerinden geçerken, Kürt sorunu da bugüne kadar olmadık sıcaklıkta tartışılıyor. Hükümetin başlattığı "açılım süreci", meseleye çözüm arayışlarının toplumsal düzeyde tartışılmasına kapı araladı.

Kürt mücadelesi başta olmak üzere, iç ve dış dinamiklerin zorunlu kıldığı bir değişim ihtiyacına denk düşüyor 'açılım'... Sınırları, kapsamı ve içeriğinin eşit hakçı, köklü bir çözümle örtüşüp örtüşmeyeceğini; ve en önemlisi de sürece yönelik 'akil' tutumun ana hatlarını, "Kürt mahallesinden" bir aydın, Faik Bulut ile konuştuk. Bulut, 'açılım' sürecine ilişkin olarak Demokratik Toplum Kongresi'nin düzenlediği 'Çalıştay'ın katılımcılarından biri olarak, 'içeri'den fikir ve eğilimleri anlamamıza ışık tutabilecek gözlem ve saptamalarda bulunuyor...

Hükümetin önce 'Kürt açılımı', sonra da 'demokratik açılım' diye tanımladığı süreci hazırlayan dinamikleri saptayarak başlayalım isterseniz.

Dış dinamiklerle başlarsak; özellikle Amerika'nın Irak'tan çekilmesiyle birlikte, Türkiye'yi bölgede 'vekil' tayin etmek, bırakacağı boşlukları Türkiye'yle doldurmak yönündeki ihtiyaç, sanırım önemli bir etken. Irak, ABD açısından önemli. Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır gibi, Amerikan politikaları çerçevesinde Irak'a elini uzatacak ülkeler, yeterince tatmin edici değil. Dolayısıyla ABD açısından, hem İslamı hem modernizmi temsil eden bir ülke, Türkiye. Yani Amerika'nın, Batı'nın gözüyle baktığımızda Türkiye ideal bir vekil. Nitekim Türkiye de iki-üç yıl-

dır bu rolü oynamaya çalışıyor. Irak'taki Şii'leri, Sünnileri davet ediyor. Direnişçilerin temsilcileri bile burada toplantı yaptı. Kürtler gelip gidiyor, vs...

NATO'nun Fırat-Dicle gibi sınır aşırı suların kendi korumasında olmasını isteyen kararları çerçevesinde de, Batı için Türkiye önemli bir ülke.

Yine, *Nabuko* denilen meşhur Avrupa-Amerikan projesinin bir ayağı eksik olsa da diğer ayağı işlemeye başladı; Kürt bölgesindeki petrol, Türkiyeli bir şirket vasıtasıyla artık bu taraflara akmaya başlıyor.

Evet, Batı açısından Türkiye ideal bir aktör. Ama Türkiye kendi iç meselelerini çözmediği müddetçe bu rolü hakkıyla oynayamaz. Başta da Kürt korkusu; gerek Irak'taki Kürtlerin bir devlet kurması ve gerek-

se PKK. Bu meselelerin çö- zülmesi lazım. Güney'deki Talabani ve Barzani ile iyi ilişkiler geliştirmek, sınırlara pek dokunmadan, Türkiye'nin hamiliğinde, bir de facto entegrasyon yaratmak, işin bir yanındır.

Buradan içeriye geliyoruz, iç dinamiklere...

Türkiye 25 yıldır bu meseleyi askerî yöntemlerle çözemedi. Bu sefer belki siyaset ve başka yolları deneyerek çözeriz, deniyor. "PKK eşittir terör" denklemi üzerinden PKK'yi bitiremedi. Askerî

çözüm geldi duvara dayandı. O kış ortasında yaptıkları "sınır ötesi harekât" ciddi bir bozgundu. Askerî açıdan bir kırılma noktası yaşandı ve bunu gördüler. Arkasından da bir sürü operasyon yapıldı, Kandil bombalandı, kâr etmedi. Bu noktaya geldiler.

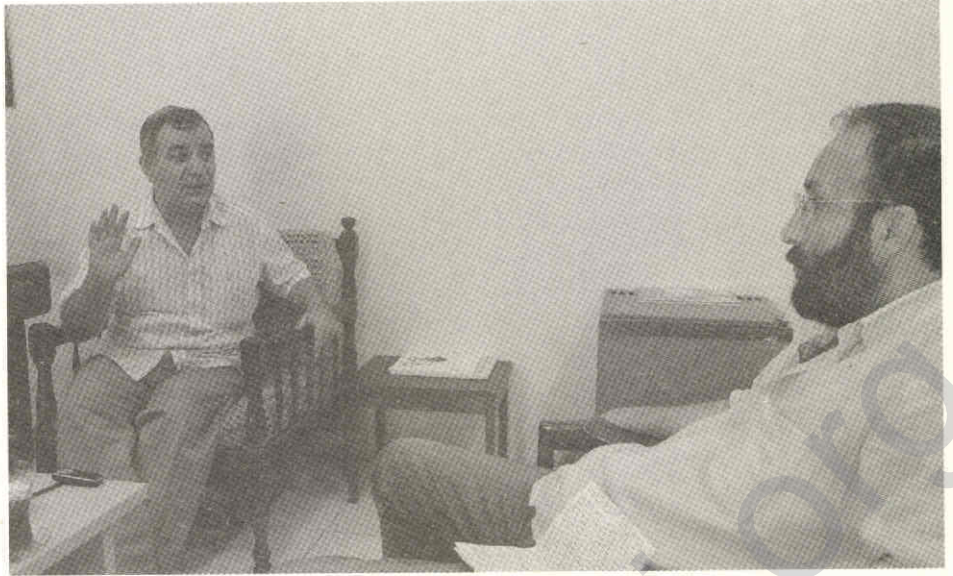
Yani Kürt gerçeği, kendisini devlete kabul ettirdi. Kapıya dayandı. Ve AKP'nin ismini "açılım" koyduğu süreç başladı.

Açılımın içeriğine ilişkin ilk bakışta neler söylenebilir?

'Açılım'da ne var? Doğrusunu isterseniz, dört başı mamur bir proje, bir plan yok halen. Zaten DTP Başkanı Ahmet Türk'le buluşmasından sonraki konuşmaya baktığımızda da Başbakan, 'Bu mesele kısa, orta ve uzun vadeli bir süreçtir ve bu süreç içinde her şey netleşecektir' dedi. Demek ki ellerinde kamuoyunun kafasında oluşmuş sorulara cevap olabilecek somut bir plan yok. Edindiğim izlenim, AKP açılımının, en azından Kürt kesimlerindeki beklentilerin çok gerisinde olduğu yönündedir.

Kürt enstitüleri, Kürdoloji bölümleri falan açılacak; radyo, televizyon, Kürtçe mevlut olacak; eski yer isimleri iade edilecek... Kabaca bunlar. Ama anadilde eğitim, kültürel- idari özerklik anlamına gelen şeyler, operasyonların durması, Öcalan'a özgürlük, PKK'nin muhatap alınması yok. Bunlar 'kırmızı çizgiler', bunları unutmuyorlar.

Şimdi bu güdük çerçeve, yine de iki nedenle önemlidir: Birincisi, 85 yıllık inkârdan sonra "ya ben ne yapıyorum, duvara dayandım..." derken, eski politikalarını revize etme, gözden geçirme söz konusu. İkincisi, özellikle de Türkiye kamuoyunu hazırlamak, en azından çözüme gidecek belli yolları, patikaları döşemek açısından olumludur, önemsenmesi gerekir.

Fotoğraflar: Devrim Büyükcakaroglu

Sürecin AKP'nin 'özel' hesaplarına dönük yönlerinden bahsedilebilir mi?

AKP hükümeti, Kürt dinamizmini yanına alarak gelecek seçimlerde CHP ve MHP'yi bitirmek istiyor olabilir. Çözumsuzlük kendini dayattığında, *bakın ben istedim ama gördüğünüz gibi karşı çıktılar, destek olmadılar vs.* denilebilir.

Bir de şu olabilir; Kürt hareketini parçalayarak bitirmek, oradan da kendisine güç devşirmek... Böyle bir niyetin olduğu kanaatini taşıyorum doğrusu.

Yani bir taraftan, 85 yıllık politikadan geri dönüş önemlidir. Fakat diğer yandan da *Kürt meselesi AKP'nin meselesidir* diyerek meselenin eksenini kaydırmaya dönük bir yönünün olabileceğini de düşünüyorum. Kürt halkının haklarından çok devletin bekaası vurgusunun baskın olması biraz da buna işaretir.

AKP hükümeti ile 'devlet stratejisi' arasında 'ortak payda'lı bir buluşmadan bahsedilebilir o halde...

MGK'dan açılıma tam destek diye yazıldı. MGK'nın diğer ayağı TSK'nın desteğinin amacı bellidir; bu süreç PKK'yi bitirecekse AKP'nin yanında olmak! Askerin bakış açısı hep bu oldu. Kürt gerçeğini belli oranda kabul ettiler ama onların bütün derdi, dağdaki "eşkıyayı", "terörü" bitirmektir. Geçmişte, 1996/97'de Refah Partisi'ne ses çıkarmamasının önemli nedeni de buydu ordunun. RP din kardeşliği temelinde çözebilir diye kredi açtılar. Bu işi istenilen biçimde sonuçlandıramayınca, 28 Şubat'la RP'yi tasfiye ettiler.

Şunu anlatmaya çalışıyorum; eğer devlet bu süreçte güçlenmezse, o zaman belki devletle, orduyla hükümet arasında Kürt sorununa yaklaşımda yeni çelişkiler çıkabilir ve süreç farklı biçimler alabilir.

Sizin de çizdiğiniz tabloda, 'açılım' denilen sürecin aslında bir zorunluluklar silsilesi sonucunda kendisini dayatmış olduğu söylenebilir. Böyleyse eğer, "AKP samimi mi, değil mi?" sorusundan hareketle süreçten tamamıyla uzak durma tutumu doğru olur mu? Yani, kapsamı ve sınırlarından bağımsız bir 'değişim' ihtiyacı zorunluluksa eğer, 'samimiyet', süreci anlamak ve irdelemekte tek ölçüt olabilir mi?

'Samimiyet' işin esası değildir. Zaten samimiyet olsa, sorun diye bir şey olmaz. Bundan kaç yıl önce, "siz bu meseleyi konuşmasanız, Kürt meselesi diye bir mesele olmaz" diyen Başbakan'ın bugün bu noktaya gelmesi samimiyet değil, zorunluluktur. Zorunluluklar, bazen hiç istemediğin şeylere mecbur eder. Mesela Filistinlileri en fazla katleden şahinler kanadından olan İzaak Rabin, başbakanken Arafat'la el sıkışmak zorunda kaldı... İdam ipleriyle ortalıkta dolaşan MHP, Öcalan'ın teslim edilmesinden sonra, idam kararının kaldırılmasına imza attı...

Yani mesele, samimiyetten ziyade, politik zorunluluklardır. İmam Hatip'teyken Tayyip Erdoğan'a, "siz bir gün sırtınızı Amerika'ya dayayıp politika yapacaksınız" densesydi, herhalde rüyasında bile inanmazdı. Demek ki zorunluluk Erdoğan'ı bu noktaya getirmiştir.

Tam da bu açıdan, şu da önemli herhalde; eğer bir mecburiyet, bir zorunluluk varsa ortada, mantıki olarak değişecek bir şeyler de olsa gerektir. Yani bu süreç, hiçbir şey değişmeden, 'eski'nin aynen tekrarından ibaret kalabilir mi? Özellikle bazı sol çevrelerde, peşinen, "bu süreçten bir şey çıkmaz, ilgilenmeyeelim" gibisinden bir ön kabul var. Böylesi bir 'ön kabul', süreci zorlamak için yapılabileceklerden uzaklaşmayı da getirmez mi?

Bu açılım nereye kadar gider, içeriği nedir; içinin Kürt tarafınca ne kadar doludur, ayrı konular... Fakat politika olarak açılımın kendisi bile aslında bir değişimdir. 85 yıllık politikalarda bir değişimdir. Büyük dönemeç demiyorum, değişimdir. Mesela hep Kürt yoktur cümlesi kuruluyorsa, fakat günün birinde Kürt de olabilir deniyorsa, burada bir değişim var demektir. Bizde algılamalar hep mutlaklıklar üzerine kuruludur. Değişim kavramı hep devrimler, devrimsel olaylar üzerinden kurgulanır. Halbuki değişimler her zaman devrimsel olmayabilir.

Ben burada kendi adıma çok ihtiyat-

lı yaklaşıyorum. Gözlemliyorum; ne, nereden nereye kadar gidebilir? Nitekim kuşularımı belirttim. Ama topyekün reddiyeci olmamak gerekir. Olayı an be an izlemek, eğer halkların yararına bir şey varsa, buna olumlu demekten çekinmemek lazım. Daha henüz hiçbir şey billurlaşmış değil, ama bir yerde netleşmişler; askeri yönetime daha az ağırlık verelim, siyasi, ekonomik, diplomatik çabalara daha fazla yoğunlaşalım...

Burada şöyle bir örnek vereceğim: 1920'lerde Kürtler Süleymaniye'de Şeyh Mahmut Berzenci liderliğinde bir krallık kurdular, devletimsi gibi bir şey... Şeyh Mahmut kendisini desteklemesi için Lenin'e de mektup yazdı, İngilizlere de yazdı, Mustafa Kemal'e de yazdı falan. Yeter ki kendini var etsin. Var edemedi. İngilizlerle çatıştı, 10 sene sürgüne gönderildi, şu oldu, bu oldu, sonuçta sıfır noktasına döndü. Sıfır noktasına gelindikten sonra, 1932'de Irak krallığı ile İngilizler, Kürtlere kültürel haklar verme konusunda anlaştılar ve anayasaya da girdi, 1932 Yerel Diller Yasası. Kürtler o zaman dağınık, çok da tatmin edici bulmadıkları halde mecburen kabul ettiler. Bu yasa üzerinden önce Kürt komünistleri harekete geçti. O zamanlar Sovyetler Birliği ile temas halindeydiler. Ondan sonra partileşme başladı. Bunun üzerine ikame edilen adımlardan sonra özerklik talebi yükseldi. Kürtlerin resmî özerklik talebi 1956, 57, 58, 59'lardır. Onların sloganı hep "Irak'a demokrasi Kürdistan'a özerklik" idi. 11 Mart 1970'te Saddam resmî olarak özerkliği ilan etti, bununla yetindiler. Bugün

Bir tuğla konulmuştur artık

Bu 'açılım' nasıl bir seyir izler sizce, süreç geriye sarabilir mi?

Çok komplike, geriye dönüşleri de içerebilecek ve evet seneler alabilecek bir süreçtir bu. Her zaman her ihtimal vardır. Süreci baltalamak isteyen de olur, süreç kendiliğinden de tıkanabilir. AKP bunu hazmedemeyecek duruma da gelebilir. Ama her ne olursa olsun, buraya bir tuğla örülmüştür. Üç yıl sonra, beş yıl sonra, eğer bu süreç yeniden başlayacaksa, bu tuğlanın üzerinden başlayacaktır. Artık sıfırdan, yani kart kurt vardır, Kürt yoktur noktasından başlamayacaktır. Düşünün ki devlet, 85 yıldır MİT Kürdologları yetiştirdi, milyarlarca lira para döktü, Kürt yoktur diye yayınlar yaptırdı falan. Bir TRT Şeş'in açılmasıyla bu Kürdologlara artık hiç ihtiyaç kalmadı. Kürt yoktur diyene deli diye bakarlar artık! Dolayısıyla süreç yıkılsa bile, konulmuş tuğladan başlayacak. Bu bakımdan, ya hep ya hiç mantığı doğru değil ve Kürt meselesi de ya hep ya hiç mantığıyla çözülecek bir mesele değil.

ise geniş çaplı, kapsamlı, esnek federasyon denen bir aşamaya geldiler...

Ben hâlâ, bütün bu kazanım ve birikimlerin başlangıcı esas olarak 1932 yerel diller yasasıdır, diye düşünüyorum.

Çok önemsiz gibi görülebilecek bir kazanım etkin politika ve mücadeleyle önemli kazanımları tetikleyebiliyor yani.

Evet. Bugün kendini dayatan süreci sadece AKP'nin, ordunun, devletin himmetiyle açıklamak da yanlış. Öncesi bir yana, 25-30 yıllık bir mücadele vardır. Bu mücadele sadece silahlı değildir, kentte olmuştur, köyde olmuştur, kültürel anlamda olmuştur vs. Zorunluluğu dayatan en önemli etkenlerden biri budur. Sadece Amerika'nın dayatması falan da değil yani. Eğer bu konunun öznesi bir halk yoksa, Amerika istediği kadar "Türkiye'de bir Gürcü meselesi var, Gürcülere hak verin" desin.

Kaldı ki, Amerika, Kürt meselesini hep bastırma yönünde irade kullandı. Başından beri hep Kürtlerin bastırılması yönünde Türkiye'ye destek verdi. Bunun tipik iki örneği, 12 Mart ve 12 Eylül'dür. Demek ki son süreç bir mücadelenin dayatmasının da sonucudur.

Bugüne kadar Kürt sorunu hep 'terörle mücadele' ekseninde empoze edildi ve böylesi bir toplumsal koşullanma yaratıldı. Bu 'açılım' denilen sürecin sözkonusu 'toplumsal algı'nın çözülmesine yol açan bir etkisi de olmuyor mu?

Ben başından söyledim zaten. PKK eşittir terör meselesi, Kürt meselesi eşittir terör meselesi denklemleri çöktü.

Savaşla bu işin çözülebileceğine dair inanış da böyle...

Evet, o paradigma da bitti. Bunlar, kazanımlardır. Bundan sonra savaş ve çatışmalar olabilir mi, olabilir. Geriye dönüşler her zaman mümkündür.

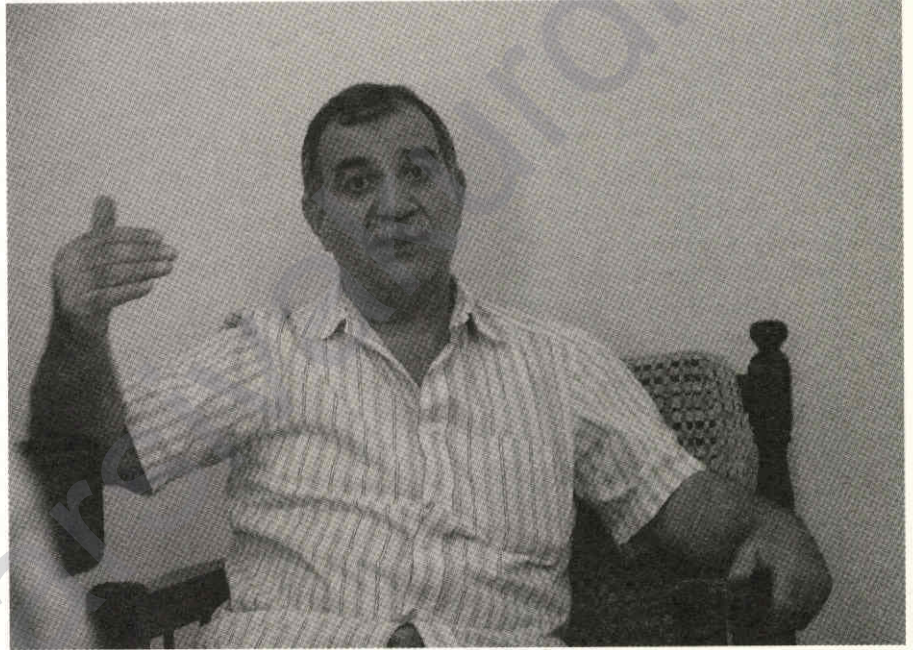
DTP'ye yönelik operasyonları nasıl değerlendirmeli?

Bence devlet; bunlar dağla bağlantılı, birebir PKK kadrolarıdır, bunları enterne edersek DTP'deki ilimlilerin önünü açarız, diye düşünmüş olabilir. Halbuki yanlış bir hesap bu. Dağdan inip ovada politika yap-

sınlar diyen kimdi peki? Bu yakalananların hepsi de sonuçta ovada politika yapıyorlardı zaten!

Başta da belirttiniz, devletin bu 'açılım'ı yaparken kırmızı çizgileri var. Kürt tarafının da vazgeçilmez talepleri bulunmakta. Bu durum, ne kadar diyalog süreci olarak tanımlansa da, sürecin, gerçekte kıyasıya bir mücadele içerdiği anlamına da geliyor. Örneğin, Kürtleri daha az razı etmek amaçlı bazı tartışmalar ortaya atıldı. Referandum yapalım, ayrılma çıkmazsa kolektif haklar talep edilmesin... Ya da, kolektif hak talebi demokratikleşme çerçevesine sığmaz, ille de bölünmeyi de tartışalım gibisinden, 'erken doğum' amaçlı öneriler...

Evet, katılıyorum. Bütün o yazılanlar aslında masaya oturulmadan birbirine seslerini duyurmalarıdır. Bütün o öneriler, erken kurgulardır ve köşeye sıkış-

tırmalarıdır. Eksen kaymasına yol açar. Genel anlamda Kürtlerin kafasında böyle, bölünmeyi tartışılmıyacağı yargısı yok. Emekli büyükelçinin o bahsettiğiniz referandum önerisine gelince... Bu koşullarda referandum yapılacak. Sonuç diyelim ki yüzde 80'e yüzde 20 çıkacak ve denilecek ki, bakın gördünüz mü işte, kolektif haklardan vazgeçin!.. Köşeye sıkıştırma amaçlı rest çekmedir bu. Genel olarak Türkiye'yi yöneten siyaset ve yazar çizer takımı şimdiden bir pazarlık varmış gibi bu önerilerle "Kürtler bakın bundan yukarıya çıkmayın" diye psikolojik baskı yaratıyorlar.

Muhatablık meselesi için neler söylersiniz...

Bu muhatablık meselesi ayrı bir konu. Şunu söyleyeyim, Kürtlerin (buna Öcalan, PKK, DTP, diğer Kürt

Bizim de 'kırmızı çizgilerimiz' var

Sürecin Kürt tarafındaki yansımalarına gelelim...

Kürt cenahında, yoğunca tartışılıyor bu süreç. İstanbul ve Ankara'daki Kürt aydınları kendi aramızda toplandık. Haziran ayı içinde 700 kişinin katılımıyla Diyarbakır'da yapılan Demokratik Toplum Kongresi toplantısında bu mesele tartışılmaya başlandı. Bir de yine Demokratik Toplum Kongresi'nin *Çalıştay* adıyla örgütlediği daha dar toplantılardan birincisini yaptık. Oralardaki her şey yansımadı basına ve ben de ancak yansıyabilecek şeyleri söylüyorum.

Bence en dikkat çekici olay, bir ikisinin dışında, hiçbir Kürt, "ayrılalım, ayrı devlet kuralım" demedi. Vurgular genellikle 'yerli' ve 'yerinde' çözümler üzerinde oldu. Mümkün olduğunca yabancıyı bu işin içine katmamak. Ama bu temenninin ötesine geçmeyecek, gördüğüm kadarıyla. Çünkü Kürt meselesi hem bölgesel, hem uluslararası bir hal almış durumda.

Yine, Kürklerin geneli az önce sözünü ettiğim "ya hep ya hiç" mantığında değil. Tabii ki bizim de "kırmızı çizgilerimiz" vardır. Mesela anadilde eğitim kesinlikle şart, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkleşmesi. Genel birleşme noktaları bu yöneydi. Olmazsa olmazlar bunlardı.

"Türkiye'yi yönetenler bu meseleyi tümüyle bizim lehimize çezecekler..." şeklinde bir kayıtsız iyimserlik yoktu. Tersine, farklı bir yöntemle Kürt taleplerini tasfiye etmeye yönelik çabalar olarak da bakıyorlar. Ama bütün bu kuşkulara rağmen, diyalogu, teması kesmeye yönelik bir tutum da olmayacaktır.

partileri ve oluşumları, 'sivil toplum' dahildir) bir şekilde görüş ve önerileri dikkate alınmadan, bunlarla temas kurulmadan, bunların kabul edeceği çerçeveler oluşmadan, mesele çözüldü dense bile bir sonuç alınmayacaktır. Çok basit mantığı vardır, Kürt sorununun özü, öznesi Kürtlerdir. Derler ya, "allah da biliyor kul da biliyor ki", bugün devletin en güvendiği bir korucu-başını bile Kürtlerin tek temsilcisi diye getirtin masaya oturtun, onun yapacağı şey de sonuçta gelip DTP'ye, diğer Kürtlere, PKK'ye, Kandil'e ve İmralı'daki Öcalan'a danışmak olacaktır. Devlet de bunu çok iyi biliyor. Buna İngilizcede 'backchannel' derler. Yani arka kanallardan temaslar... Genelde de bu tür temaslar olur, süreç böyle temaslarla şekillenir. Ben klasik anlamda bir masada şunlarla şunlar oturacaktır şeklinde düşünmüyorum. Türkiye'de muhtemelen süreç böyle işlemeyecektir. Daha farklı kanallarla gidecektir. Ama varsayalım ki masanın bir tarafında onlar bir tarafında bunlar oturuyorlar diye düşündüğümüzde bile, Kürtleri temsilen masaya oturacak her kimse, bir tıkanma

noktasında, "bana beş dakika müsaade" diyecek, alacak cep telefonunu, Kandil'e ya da DTP'nin bilmem en yetkilisine ya da bir şekilde Öcalan'ın avukatına, "fikrin nedir" diye soracaktır.

Sürecin başında, PKK'ye silah bırakması ve güçleri sınır dışına çekmesi yönünde Öcalan'dan çok açık bir beklenti vardı. Son dönemde Öcalan'a yönelik olarak yeniden turmandırılan 'teröristbaşı' konsepti, bu beklentinin karşılık bulmayacağını anlaşılmamasıyla mı ilgili acaba?

Öcalan'ın düşünce sistematığını okuyan, Kürt meselesini yakından takip eden, PKK literatürüne vakıf biri olarak, Öcalan'ın üç şeyi yapmayacağını düşünüyorum:

Bir; kendisine özgürlük istemeyecektir. Yani beni serbest bırakın demeyecektir. Bütün PKK'liler, "Öcalan özgür olmadan hiçbir şey olmaz" desinler isterse, Öcalan çok realisttir; kendisine özgürlük istemeyecektir ama koşullarının düzeltilmesini talep edecektir.

İkincisi; Türkiye'deki silahlı PKK güçlerinin sınırötesine çekilmesini istemeyecektir.

Üçüncüsü ise; silahların bırakılmasını istemeyecektir, tahminime göre. Bunu bir sürece bağlayacaktır. Yani adım adım. Diyelim ki Türkiye'de bir siyasi adım atılır, çatışmasızlık biraz daha devam eder. Bir adım daha atılır, bu sefer biraz daha farklı bir pozisyon alınır. Adım adım, çatışmasızlıktan silahsızlandırma aşamasına geçilir. Bu da, silahları, Amerika yerine nispeten herkesin kabul edebileceği birilerine teslim etme şeklinde olabilir, vb.

Silahsızlandırma, devletin bir dizi adım atmasını da gerektirecektir yani...

Tabii ki, devletin de böyle, aşamalı önerileri olduğunu tahmin ediyorum. Yani karşılıklı adımları gerektirecek bir süreç olacak olursa... Bunlar teknik konulardır ve tartışılır. Ama işte "Efendim bunlar getirsin de silahları teslim etsinler" gibi bir beklenti hiç gerçekçi değildir.

Ya da Öcalan açıklama yapsın da silahları teslim ettirsin gibi...

Evet ama PKK zaten söylüyor, silah benim master kartımdır diye. Önemli bir koz yani. Eğer bu kozu ellerinden atarlarsa yarın bu meselenin puçlaştırılacağını ifade ediyorlar. Diyorlar ki, bak kardeşim biz si-

lahlarımızı susturduk, hatta barış grupları gönderdik, hapsedildik. 500 militan da kaybettik. Ama en kötüsü de devlet bunu bizim tümüyle yenildiğimiz, silahı da onun için kullanmadığımız şeklinde yorumladı. İddiaları bu ve aslında hayat ve olaylar da bu yönde gelişti zaten.

Biraz da CHP ve MHP'yi değerlendirelim. CHP-MHP'nin 'redçi' tutumunda, devlet içinde 'açılım' sürecine ilişkin irade birliğinin olmadığı gibi bir arka plan var mıdır acaba?

Dünyanın her yerinde, devletler yekpare değildir. Türkiye'de de böyledir. Yani devletin içinden bu kadar faili meçhullere imza atan belli odaklar olmuştur, asker sivil üst bürokraside her türlü gelişmeye bir şekilde direnen olmuştur, hayırhah bakan olmuştur. Kuşkusuz, bu Kürt meselesinde de böyle olacaktır. Birtakım kanatların, grupların fikirleri çatışacak, çatışan fikirler belki şiddet kullanmaya bile gidebilecektir. İçinde şiddet ve provokasyon olan devlet içi çekişme ve çatışmalarla süreci geriye döndürme gayretlerinin olabileceğini düşünüyorum. Ama bu unsurlar, ABD-AB konjonktürünün paralelinde olmadıkları için, kendilerini kabul ettiremezler. Süreç baltalanabilir veya eğer bu iş tümüyle başarısız olursa, bundan beklentileri olanlar, özellikle Kürt tarafı da umutsuzluğa kapılırsa, ülke çapında genel bir iç çatışmaya, şiddetli bir kopuşa dönüşebilir. Bu en kötü senaryo olur.

Bu anlamda, MHP, eğer Kürt meselesi çözülürse Türk milliyetçiliğinin artık prim yapamayacağını görüp, AKP'nin hitap edebileceği tabanı korumaya, kışkırtmaya, korkularla yönetmeye girişti. Ki MHP'nin ideolojisi de bu yönde olduğu için yadırganacak bir durumu yoktur.

CHP ise bütün o itirazcı tutumuna rağmen hâlâ iki arada bir derede bence. Zaten Kürtleri kaybetmiş durumda. CHP tabanının da izlediği, okuduğu, dinlediği aydın, sanatçı, kanaat önderlerini de kaybedebileceği korkusunu yaşıyor CHP. Ve bir ayağı orada bir

ayağı buradadır. Bunların en şahini Onur Öymen bile, "bizim raporlarımız var zaten" diye, gidişata göre tutumun zeminini yokluyor. Bu AKP'nin girişimini destekleme şeklinde olmaz tabii ama, "bizim de alternatif programımız, projelerimiz var" şeklinde gündeme getirilebilir...

Baştan bu yana anlattıklarımı zı bir sonuca bağlayarak; eğer diyalektik yani çok boyutlu düşünüyorsak, olayları ne toptan kabul, ne toptan reddetmek lazım. Ben dediğim gibi ihtiyatlı davranmaktan yanayım.

Sürece bir şekilde 'müdahil' olmayı yadsımak anlamına gelir mi bu 'ihtiyatlı' tutum?

Hayır, gerek Kürt mahallesinden gerekse diğer çevrelerden si-

yasetçiler de aydınlar da, sürecin doğru işlemesi, doğru mecraya sokulması için yardımcı olmak durumundadır. Buna müdahil olmak da, içinde olmak da denilebilir. Mesela, Amerika bu işin içindeyse, mümkün olduğu kadar Amerika'nın müdahalesini sınırlayıp bunu yerli ve yerinde bir çözüm haline getirmeye çalışmak.

Amerika'nın sürece yakınlığı bu süreçten uzak durmanın gerekçesi yapılabiliyor...

ABD bu işin arkasındadır diye, her şey tukakadır demek, ABD'nin dediğinin olacağı anlamına gelecektir zaten. Orada neyi ne ölçüde düzeltirsiniz, yani halkların aleyhine olabilecek, kardeşliği zedeleyebilecek neyi düzeltebilirsiniz kaygısıyla yaklaşmak, asla ABD-AKP yanlılığı değildir. Türk ile Kürt ne kadar bir araya gelerek çözebilirse, kardeşliğin ve çözümün temeli o kadar sağlam olur ve yanırlardan da o kadar fazla arınılır. Önemli olan bu.

Bir solcu, bir sosyalist, bir ilerici Türkiye'de olup biten hiçbir şeye bigâne kalmaz. Bigâne kalmamanın önemli yolu ise sürece bir şekilde müdahale etmektir. Külliyyen reddediyorum dediğinde ise o müdahale değil hariçten gazel okumaktır.

Özetle söyleyeyim; bu süreç devam ederken ya da sonuçlandığında, yarın öbür gün Diyarbakır'a gittiğinizde, derler ki, "bak bu dışarıdan birisiydi ama şu şu şeyleri yaptı"... Ya da siz, "kardeşim ben buraya kadar yaptım ama nedeyim ki sonrası elimden gelmedi, vicdanen rahatım" dersiniz.

Özeti budur; sürecin bir tarafına bir şekilde müdahale edelim... ✿

Eşitlik mücadelesinde bir merhale

PROF. CEM SOMEL

1980'li yılların sonundan itibaren siyasi hayatımızda gündemi iki mücadele işgal edegeldi: Laik-Müslüman çatışması ve Kürt sorunu...

1980'li yıllarda kamuoyu demokrasiye dönüşle, siyasetten yasaklanmış siyasetçilerin haklarının iadesiyle meşgul edildi. Bu arada devlet neo-liberal reformları uyguluyordu. Latin Amerika ülkelerinde de neo-liberal reformları faşist dikta rejimleri başlattıktan sonra, bu reformların devamı, parlamenter demokrasiye dönmenin bedeli olarak toplumlara kabul ettirilmişti.

1990'lı yıllardaki burjuva iktidarları neo-liberal politikaları birer birer uygularken, emekçi örgütleri iki konudaki (Laik-Müslüman çatışması ve Kürt sorunu) tutumlarına göre kendilerini tanımladı, ayrıştı. Emekçi örgütlerinin dağınlığından yararlanan burjuva iktidarları yirmi sene istihdamı esnekletirdi,

kamu kesiminde çalışanları dört farklı statüye ayırdı, emekli olma yaşını, prim ödeme süresini yükseltti, tarım ürünleri ithalatını serbestleştirdi, tarımda destekleme alımlarını tasfiye etti, yurtdışına servet transfer etmeyi serbestleştirdi, doğrudan vergi oranlarını düşürüp dolaylı vergileri artırdı, KİTleri özelleştirdi, sağlık ve eğitim sistemlerini azar azar özelleştirdi. Bütün bu reformlar, kâr, faiz, kira gelirlerini yani mülk gelirlerini ve yüksek tahsillilerin rantını arttırmaya; emek gelirlerini (ücretleri-maaşları) reel olarak azaltmaya yönelik politikalarıdır.

Yirmi yıl boyunca gazetelerin birinci sayfalarını Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan çatışma haberleri, TSK'nın laiklik uyarıları, baş örtülü kadınların mücadele haberleri doldururken, neo-liberal reformlar birer birer uygulandı. Burjuva sınıfı laiklik-siyasal İslam çatışmasından ve Kürt sorunundan, emekçilerin dikkatini dağıtmak, onları bölmekte yararlandı.

Manzara değişiyor...

Şimdi Kürtlerin, emekçilerin, sosyalistlerin, demokratların mücadelesi ve burjuvalar arası çekişmeler sonucu bu manzara değişmektedir. Bir kere AKP'nin

iktidara gelmesiyle siyasal İslamcı-laikçi çekişmesi anlamını kaybetmeye yüz tuttu. Müslümanlardan oluştuğu için AKP'nin adaletli bir siyaset izleyeceğini uman kitleler hayal kırıklığına uğradı. Emekçiler açısından adaletin önemli bir yönü sosyal adalettir. AKP'nin A'sında sosyal adalet olmadığını fark ettiler. Bu partinin, başını örtme hakkını bile candan savunmadığını, istismar ettiğini gördüler. Siyasal İslamcı kesimde, emekçi perspektifinden bakanların sınıf tahlilleri yapmaya başlayıp yollarını Müslüman geçinen burjuvalardan ayırdığı bir sath-ı mâile girdik.

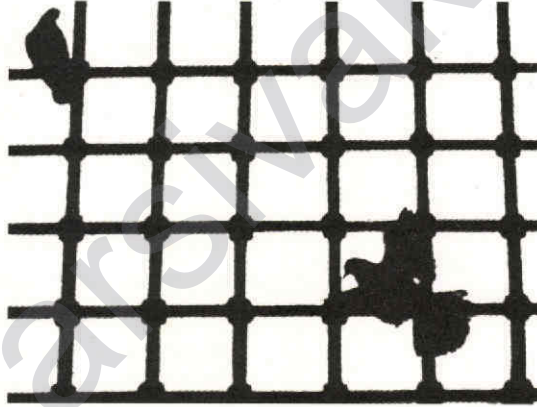
Öte yandan laik Cumhuriyeti kurtarmak için darbe yapmayı kuranlar da, AKP'nin siyasal İslamcı-laikçi çekişmesini bir demokrasi meselesine dönüştürmesine fırsat verdi. Bu da laik cephenin itibarını zayıflat-tı; laiklik elden gidiyor iddiasında istim kalmadı.

Burjuvaların Kürt sorununu da artık eskisi gibi kullanamayacağı ortaya çıktı. Kürt halkının, Kürt siyasetçilerinin, sosyalistlerin, demokratların mücadelesi ve on binlerce can kaybı, burjuva odaklarından bir kısmını Kürt sorununu çözüme arayışına itti. Faili meçhul cinayetlere, Hrant Dink'inki gibi katili belli cinayetlere toplumun tepkisi; Mardin'de Bilge köyü kat-

liamı gibi olaylar; şehit asker ailelerinden bazılarının 'vatana feda olsun' havasına girmemesi ve nihayet Ergenekon soruşturmasında teşhir edilen komplolar, provokasyonlar, inkârcı milliyetçi tutumu ve sorunu ordunun çözeceği görüşünü zayıflat-tı; demokratik çözüm talebini kuvvetlendirdi. Burjuva sınıfı bu sorunu istismarda sınıra dayandığını, daha sürdürürse muhtemelen geri tepeceğini anladı.

Cumhuriyet 1930'lu yıllarda emekçilerin sosyo-ekonomik düzene sadakatini Türk milliyetçiliğinin simgeleriyle, efsaneleriyle, hamasetiyle sağlamaya girişmişti. Cumhuriyetin yetmiş yıllık milliyetçi, inkârcı, ayrımcı ideolojik siyaseti artık tartışmaya açılmıştır.

Büyük sermayedar kesim Cumhuriyetin ideolojisinin tartışılmasına razı görünmektedir. Ama burjuva sınıfının başka kesimleri kolay kolay rıza göster-

meyecektir. Elli, altmış yaşlarındaki devlet görevlilerinin hayatları boyunca "milli menfaat" adına baskıcı, adaletsiz politikalar izlediğini kabul etmesi zordur. Bağlı olduğu simgelerden vazgeçmesi kolay değildir. Ayrıca Türk emekçileri arasında da milliyetçi söylemlerden etkilenenler vardır.

Türk milliyetçiliğinin temeli

Her milliyetçilik bir "ötekiyi" dışlama üzerine, bir husumet üzerine kurulur. Türk milliyetçiliğinin temeli nedir? Anadolu halkı Batılı devletlerin müstemleke idaresini ve vesayet idaresini görmediği için Türk milliyetçiliğinin Batı emperyalizmine karşı –örneğin Hintlilerdeki Çinlilerdeki gibi– köklü bir duruşu yoktur. Türk milliyetçiliği Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim halklara, özellikle Anadolu'lu gayrimüslim halklarına karşı oluştu. Bunun sebebi Avrupalı sermayedarların gayrimüslim Osmanlı tebaasından kişilerle ortaklık kurarak, ticari ajanlarını, vekillerini gayrimüslimlerden seçerek Anadolu'nun burjuva sınıfını bunlardan oluşturmaya çalışmasıydı. Anadolu'da Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin hepsi burjuva değildi, ama Avrupalıların ayrımcılığı bunların bir kısmında sermaye birikimini destekledi. İstiklâl harbini yönetenler açısından bu harp ve ardından Yunanistan ile yaptıkları Müslüman-Hıristiyan ahalî mübadelesi Müslüman Türk seçkinlerinin hâkim sınıf olacağı bir devlet ve millet oluşturma projesi idi. Varlık Vergisi uygulaması ve 6-7 Eylül olayları da gayrimüslim Türklere karşı Müslüman Türk burjuvalarının iktisadi hâkimiyetini perçinleme hamleleri idi. Kısaca Türk milliyetçiliği ağırlıkla gayrimüslimleri ötekileştirerek gelişti.

Ya Kürtler?

Cumhuriyet rejiminin Kürtlere, Araplara ve Farslara bakışı, Avrupalıların Türklere, Araplara ve diğer Şark milletlerine bakışı ile aynı idi. Şimdilerde oryantizm denilen bu bakış, Doğu toplumlarını kapitalist medeniyetin gerisinde kalmış, az gelişmiş toplumlar olarak görmektir. Türk burjuva sınıfı Etrüsklerle, Macarlarla akrabalık iddia ederken, yaptığı inkılaplarla kendi doğusundaki halklarla ve öz geçmişiyle arasına mesafe koymaya çalıştı.¹ Ne var ki bu milliyetçilik 'Doğu'yu rakip olarak görmediği için, o istikamette bir düşmanlık duygusu geliştirmede.

Türkiye'de Kürt isyanları gerçek bir iç savaşa dönüşmedi ise bunun bir sebebi Türk milliyetçiliğinin bu özelliğinden olsa gerektir. Diğer sebebi de Kürt isyancılarının, milliyetçilerinin böyle bir çatışmaya yol açacak davranışlardan kaçınması, asker üniforması

içinde dahi olsa, Türk emekçisine duyduğu yakınlıktır.² Bütün bunlarda İslam dinini paylaşmanın ve Anadolu'nun kültür mirasının etkisi inkâr edilemez.

Barışın harcı; ortak kültür ve direniş

Cumhuriyetin ideolojik temelleri tartışmaya açılınca açılımı engellemek için provokasyon teşebbüsleri olması beklenir. Ama artık süreç birkaç bomba patlatmakla durdurulacak gibi değildir. Şemdinli davası, Ergenekon davası bu topluma provokasyonları görmeyi öğretti. Artık kamuoyunun provokatörlerin umduğu şekilde provokasyonlardan etkilenmesi beklenmez.

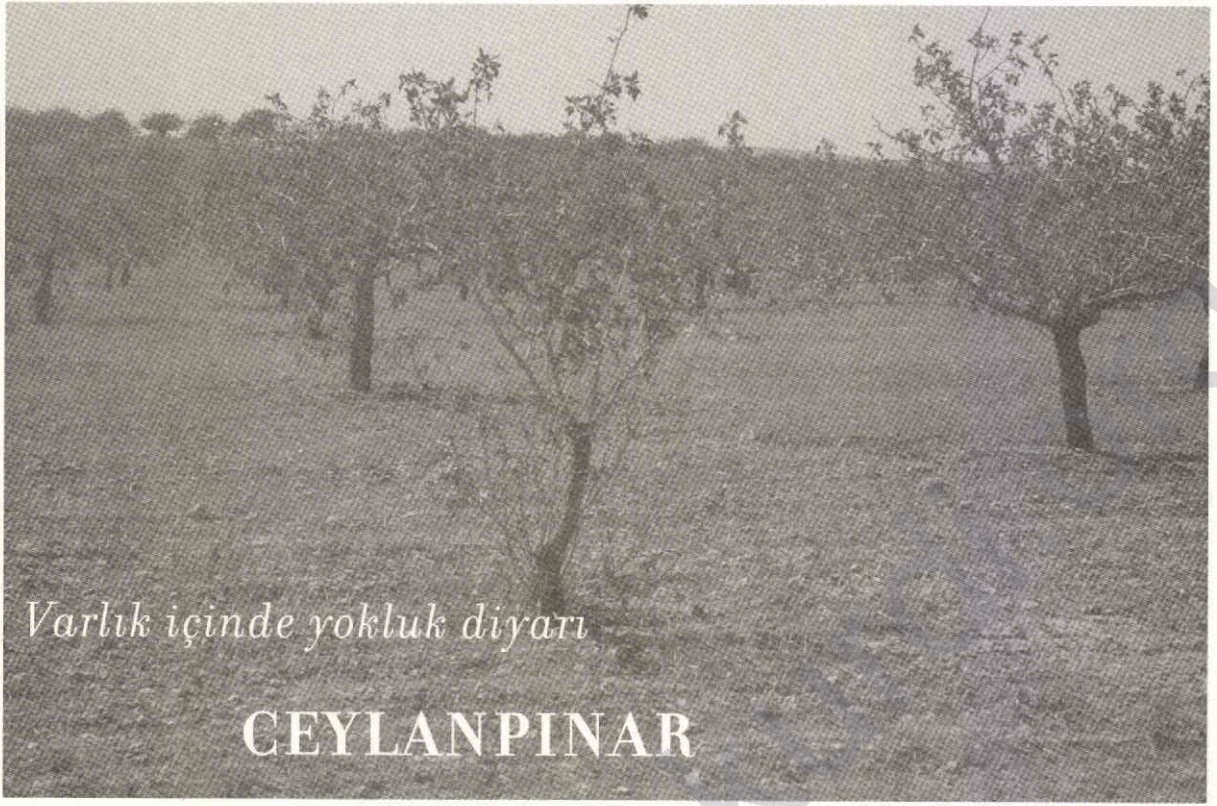
Halkın barış özlemine direnen Türk milliyetçisi mihraklar "milletin bin yıllık harcı" diye sloganlar üretiyor. Anadolu halkının harcı, bir milliyetin dilini, kültürünü, kimliğini, tarihini yüceltip, başka milliyetlerinkini aşağılayan milliyetçilik ideolojisi değildir.

Zaten milliyetçiliğin bin yıllık geçmişi yoktur. Milliyetçiliğin de millet kavramının da geçmişi üç yüz seneliktir. Bunları Avrupa'da burjuva sınıfları icat etti. Peki, bin yıldır Anadolu halkını birleştiren bir şey yok mudur? Değişik diller konuşan, değişik dinlerden Anadolu halkı, bu coğrafyada ortak bir kültür yaratmıştır. Sosyal ilişkileriyle, örf ve âdetleriyle, mimari-siyle, aşlarıyla, farklı dinlerdeki benzer inançlarıyla, değişik dillerde söylenen ortak atasözleri ve ezgileriyle bir Anadolu kültürü vardır. Anadolu halkını birleştiren ikinci unsur, Selçuklu Devleti'nin, Osmanlı Devleti'nin zulmüne karşı birlikte direnme tarihidir.³

Sonuçta, Anadolu'yu değişik milliyetlerden, dinlerden, mezheplerden insanların bütün kimlikleriyle eşitlik temelinde kaynaştığı bir ülke haline getirmek için ne gerekiyorsa, geçmişimizde ve kültür mirasımızda kökleri mevcuttur. Anadolu emekçiler milliyetçilikten sıyrıldııkça, sosyo-ekonomik eşitlik hedefi doğrultusundaki mücadelesinde merhaleleri daha hızlı katedecektir. ☀

DİPNOTLAR:

- 1 Bu konuda Doğudan dergisinin birinci (Eylül-Ekim 2007) sayısında "Türkler Doğu'ya nasıl bakıyor?" konulu dosyadaki makalelere bakılabilir.
- 2 Doğudan dergisinin onuncu (Mart-Nisan 2009) sayısındaki "Türkiye'de Kürt Sorunu: Çözüm Perspektifleri" başlıklı dosyada Daimi Cengiz "Gömülme Hakkı" başlıklı makalesinde Dersimli bir isyancının erlere empatisini anlatmaktadır.
- 3 Bu direniş tarihinden bir kesite örnek olarak, 1906 yılında II. Abdülhamit idaresinin saldığı vergilere karşı Müslümanıyla, Hıristiyanıyla Erzurum halkının ayaklanmasının anlatıldığı Vergi, Zulüm ve İsyân (Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2002) kitabının 224-229. sayfalarına bakılabilir.

Varlık içinde yokluk diyarı

CEYLANPINAR

YUSUF KARATAŞ

Dikenli tellerle parçalanmış Kürt coğrafyasındaki en derin yaraların izini taşıyan yerlerden biridir Ceylanpınar. Bu kent, dikenli teller ardından yakınlarıyla bayramlaşmaya çalışanların görüntüleriyle hafızalarımızda yer etti yıllarca... 'Pınarbaşı' anlamında, Arapların 'Ras-el Ayn' ve Kürtlerin 'Serekanîye' olarak adlandırdığı bu bölgenin Türkiye sınırları içinde kalan bölümüne Cumhuriyetten sonra 'Ceylanpınar' adı verilmiştir. Dikenli tellerin sadece sınırları değil, aynı zamanda insanların kaderlerini de çizdiği bu yörenin 'talih'i, devletin 1943'te tarım işletmesi kurmasıyla değişmeye başlamış; devlet üretme çiftliği, 1 milyon 761 bin 261 dekar araziyle dünyanın ikinci büyük çiftliği olarak Bölgeye can vermiştir. Ceylanpınar, küçük bir köyken sürekli büyüyen nüfusu 60 bini bulan bir ilçe haline gelmiştir.

12 Eylül darbesinden sonra bir yandan emekçiler ve Kürt halkı üzerinde terör estirilirken, öte yandan ülke ekonomisinin uluslararası sermayenin çıkarları temelinde 'yeniden yapılandırılması'na yönelik adımlar atılmıştı. Bu coğrafyada günümüz Dehaq'larına karşı acılı bir başkaldırı sürecinin başlangıç tarihi olan 1984, Ceylanpınar için talihinin yeniden kararmaya başladığı bir tarihtir aynı zamanda. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği, 1984'te özelleştirme

politikalarına zemin hazırlamak üzere kurulan TİGEM'e (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) 'tarım işletmesi' adı altında bağlanmıştı. O güne kadar 7500 işçinin çalıştığı ve binlerce büyükbaş ve on binlerce küçükbaş hayvanın, yüz binlerce fıstık ağacının bulunduğu işletme, artık kendi kaderiyle baş başa bırakılmıştı. Emekli olanların yerlerini çocuklarına devrettiği işletmede çalışan sayısı 90'lı yıllarla birlikte hızla düşmeye başlamış, işçi sayısı düştükçe işletme giderek bakımsızlığa terk edilmiştir. Her yıl 300 emekli veren Ceylanpınar TİGEM'de çalışan kadrolu işçi sayısı bugün sadece 1026. İşletmede hizmetlerin önemli bir kısmı taşeronla devredilmiş durumda. Taşeronla bağlı işçiler, yılda 6-7 ay sigortasız ve ağır şartlar altında günlük 13-14 TL karşılığında çalıştırılıyor. Taşeronların kâr hırsı nedeniyle bakımsız bırakılan, sulanmayan binlerce fıstık ve zeytin ağacı kuruyor. Kuruluş amacı, "çiftçiye kaliteli ve döl kademesi yüksek tohum, fide, fidan ve damızlık hayvan temin etmek, gelişen tarım teknolojisini yakından takip ederek değişen çiftçi ihtiyaçlarını tam ve zamanında karşılamak" olarak belirtilen işletme, uygulanan politikalar nedeniyle hazırlanan sonunu bekliyor.

Söylem ve gerçek...

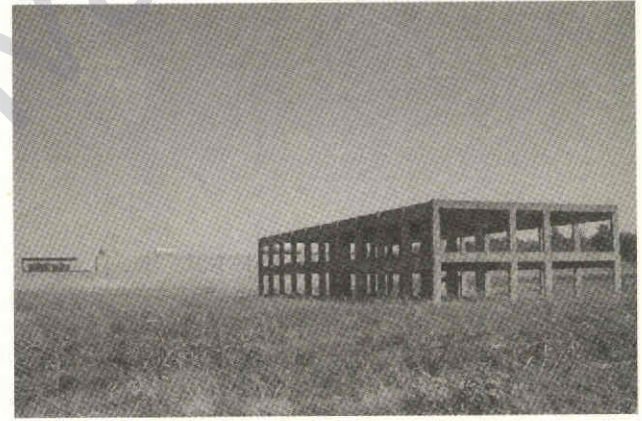
Ülkeyi yönetenler, yıllardır GAP'ın (Güneydoğu

Anadolu Projesi) Bölge'ye hayat vereceğini, açlık ve işsizliği ortadan kaldıracığını söylüyor. GAP'ın merkezi olan Urfa'nın sınır ilçesi Ceylanpınar, uygulanan politikalar nedeniyle varlık içinde yokluğu yaşarken egemenlerin söylemleri ve gerçek arasındaki çelişkiyi de ortaya seriyor. Kendi başına terk edilmesine rağmen Ceylanpınar tarım işletmesinin 2006'ya kadar yıllık 128 milyon TL gelir elde edebilmesi, sahip olduğu potansiyeli göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bir yandan tarım makinelerinin satılması nedeniyle işlenmeyen yüz binlerce dönümlük araziler ve yeni kuyular açılıp gerektiği gibi sulama yapılmadığı için kuruyan binlerce fıstık ve zeytin ağaçları... Ve işletmenin orta yerinde devletin burayı ölüme terk eden politikalarının sembolü gibi 1978'de atılan temeliyle duran 'süt fabrikası harabeleri'! Öte yandan Ceylanpınar'ın işsiz on bin genci ve her yıl başka yerlere mevsimlik tarım işçiliği için göçen binlerce topraksız köylü...

Kürt sorununun çözümü konusunun ülke tarihinde ilk kez bu kadar ileriden ve geniş çevrelerin katılımıyla tartışıldığı bir süreçten geçiyoruz. Sorunun bu düzeyde tartışılmaya başlanmış olması elbette olumludur, ama tartışmanın öte tarafında duran ve kendini mücadelesiyle diriltten Kürt halkı, çözüm için sözünü söylemiştir; ulusal demokratik mücadelesinin temsilcilerinin muhatap alınması ve tam hak eşitliğine dayalı birlikte yaşam...

Yirmi beş yıllık çatışmalı sürecin tozu dumana durulmaya başladıkça, arka planda duran Kürt emekçilerin sınıfsal talepleri; sorunun ekonomik ve sosyal boyutu da daha fazla görülür olacaktır. Peki, 'nedir bu Kürt emekçilerin talepleri?', sorusunun cevabını Ceylanpınar'a bakarak vermek mümkündür: GAP'ın halkın çıkarları temelinde yeniden yapılandırılması; topraksız köylülerin ihtiyaçları temelinde bir toprak reformunun yapılması; Ceylanpınar TİGEM gibi işletmelerin kuruluş amaçlarına uygun olarak Bölge'nin tarım potansiyelinin geliştirilmesi temelinde çalışma yapan işletmeler haline getirilmesi; tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi işletmelerinin yapılması...

Bugün görmek için belki Ceylanpınar'a inmek gerekiyor ama bu topraklarda tarım tekelleri, büyük toprak ağaları ve yoksul Kürt köylüleri arasında yeni bir kavga da mayalanıyor... ❀

Kürdoloji ve kayıp yılları kazanmak

SELİM TEMO

Bu yılın bahar aylarından beridir, Mardin'de, Mardin Artuklu Üniversitesi'nde hummalı bir çalışma içindeyiz. Bir kısmı kamuoyuna da yansıyan bu çalışmanın esası, bir Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açmaktır. Türkiye tarihi açısından bir ilk olma özelliği taşıyan bu olgu, aynı zamanda kamuoyunun daha önce kurmadığı cümlelerin hayat ve gerçeklik karşısındaki sınavı olarak da tanımlanabilir.

İlgili ya da ilgisiz kamuoyunun bildiği şeyler sınırlıydı ve ne kadar yeni bilgiyle donanırsa donansın, bir türlü değişmek bilmiyordu. Mesela yüzlerce divan var dersiniz, karşınızdaki size "peki edebiyatı var mı?" diye sorar. Kürt toplumu gibi Kürt diliyle ilgili olarak da o kadar yalan yanlış cümleler kurulmuş ki, iftira gerçeğin yerini almış gerçekten. Devletin türlü birimlerinde hazırlanan kitaplar da bu yanlışlar manzumesini büyötmeye devam etmekte.

TRT 6 konusunda da savunduğumuz gibi bütün yasaklamalara karşın kültürel ve akademik olarak pek çok bölüm ile pek çok TV kanalını kotaracak sayıda nitelikli insanlar yetişmiştir. Kamuoyunun pek de tanımadığı Kürt aydınları içinde kültürel ve edebi konularda ciddi çalışmalar yapan çok sayıda isim vardır. Buna karşın basında uzun süre böylesi bölümlerin açılması halinde öğretim üyesi sıkıntısının yaşanacağı yazılıp çizilmiştir.

Dil ve edebiyat bölümleri, genellikle bir dilin eski, yeni ve halk edebiyatı ile lehçe edebiyatları üzerinde çalışır. Sözelimi Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde çok sayıda "lehçe"nin edebiyatları, değişik yüzyıl ya da dönemlerdeki metinlerin incelenmesi gibi dersler söz konusudur. Ancak konu Kürt dili/dilleri/lehçeleri olunca, verili durum bir "kusur" olarak sunulmaktadır.

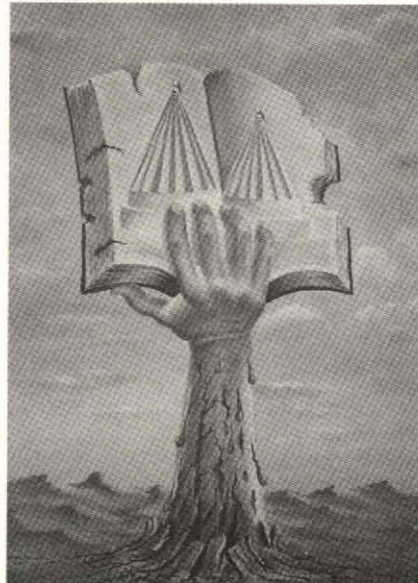
Hemen herkes için yeni olan cümleler kurulurken, işi konuya hâkim isimlere bırakmak yerinde olacaktır. Elbette ki böylesi bir bölüm ya da bölüm üstü kurumun kurulması, önünde, arkasında, önünde farz edilen hikâyeden bağımsız düşünülemez. Sonuçta bir biyoloji, bir hukuk, bir muhasebe bölümü kurulmuyor. Türlü siyasal ve ideolojik kavram, konum, tu-

tumla birlikte düşünüldüğünde, bölümün ya da bölüm üstü kurumun akademik yeterlilik ve donanımına sıra gelmeyecektir. Ancak bizim için önemli olan noktalar, akademik çerçeve içinde kalmak durumundadır.

Bugün dünyadaki üniversitelerin birçoğunda dil araştırmalarından folklor araştırmalarına, müzikolojiden tarihe kadar Kürdoloji içinde sayılabilecek pek çok alanda çalışmalar yapılmaktadır. Aynı şekilde pek çok üniversitede Kürtçe seçmeli ders olarak okutulmakta ya da bazı üniversiteler gelişim projeleri içinde Kürdolojiyle ilgili çalışmaları karar altına almaktadır. Bu üniversiteleri şöyle sıralayabiliriz: Amsterdam Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, Duhok Üniversitesi, Duisburg-Essen Üniversitesi, Exeter Üniversitesi, Göttingen Üniversitesi, Hakkari Üniversitesi, Hamburg Üniversitesi, Hür Berlin Üniversitesi, Indiana Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Koya Üniversitesi, Kurdistan Üniversitesi, Leiden Üniversitesi, Londra Üniversitesi (SOAS), Mardin Artuklu Üniversitesi, Muş Alpaslan Üniversitesi, Petersburg Üniversitesi, Rouen Üniversitesi, Salahaddin Üniversitesi, Sorbonne Üniversitesi, Süleymaniye Üniversitesi, Toronto Üniversitesi, Uppsala Üniversitesi ve Yale Üniversitesi.

Bütün bu üniversitelerde yapılan çalışmalar, Kürdolojinin geniş sınırları içinde ayrı birer değer ve önem taşımaktadır. Yukarıda sözü edilen hikâyeye birlikte düşünüldüğünde, bir çaba, niyet, heves ve alanı toparlama girişimi eksikliğinin yol açabileceği sakıncalar da bir ölçüde açığa çıkacaktır. Yükün ağır olmasını mazeret olarak düşünüp ileri sürmeden yapılacak olan çalışmanın yoğun bir emek gerektirdiği de açıktır.

İşe Kürdolojinin yeniden tarihiyle başlanabilir. Ancak öncelikle külliyatın tamamının toparlanması gerekecektir. Kürt halkı, dünyanın en hızlı on yıllarını varlık yokluk mücadelesiyle geçirdi. Bu süreç ya yok sayılacak, ya "mutasyon"la yakalanacak, ya da insanüstü bir çabayla çalışılarak kayıp yıllar kazanılacaktır. Elbette zor ve makul olan, son seçenektir. Bu anlamda Kürt akademisyen ve entelektüellerinin türlü boyutlardaki katkısı hayati önemdedir. ✨

DOSYA

Werger lê çawa?

Kürtçe çeviri, ama nasıl?

Dema ku dewlemendî û asta bikaranîna zimanekî ya di hemû qadên jiyane de tê nîqaşkirin yek ji pîvanên sereke ên ku li ber çavan tê girtin jî werger e. Her çî qas bi awayekî giştî di çarçoveya wêjeyê de tê nîqaşkirin jî di roja me de werger wekî navgînekê -di serî de televîzyon- di hemû qadên ragihandinê yên civakî de cihêkî girîng digire. Pirs û pirsgerêkên wergera/dublaja filmên sinemeyê û rêzfilman her diçe zêdetir derdikeve pêş. Di vê pêvajoya ku her diçe bikaranîna kurdî ya di qadên wêje û ragihandinê de zêde dibe, mijara wergerê jî bêhtir derdikeve pêş û dibe sedema nîqaşên cûr bi cûr. Di dosyaya vê hejmarê de pirs û pirsgerêkên têkildarî wergerê di vê çarçoveyê de tene nîqaşkirin.

Bir dilin zenginliğinin ve kullanışlılığının önemli ölçülerinden biri de çeviridir. Çeviri sözkonusu olduğunda genelde 'yazınsal çeviri' akla gelse de, günümüz toplumsal yaşamını şekillendirmede etkin bir rolü olan (televizyon ve sinema başta olmak üzere) kitle iletişim araçlarında da çeviri çok önemli. Film ve dizilerdeki alt yazı, dublaj vb... Kürtçenin sözkonusu iletişim araçlarında kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte 'çeviri'ye ilişkin sorular, sorunlar da daha çok gündeme geliyor.

Amadekar (Hazırlayan): Cemil Oguz

Di pêşketina ziman, çand û ramanê de rola wergerê

DAWUD RÊBIWAR

Bi dîroka xwe ya ku digihîje 3 hezar sal Berî Îsa ve, bi taybetî jî piştî Şerê Cihanê yê 2'yemîn -ku hewcehiya danûstendina di navbera neteweyan de digihîje asta herf bilind-, girîngiya wergerê her diçe zêde dibe û bergeha wê jî fireh dibe. (Boztaş 1993: 55-65) Di serdema me de ku wekî serdema globalîzmê tê qebûlkirin û sînoren di navbera dewletan/neteweyan de her diçe bêmane dibin, werger êdî bûye wekî parçeyekî jiyana civakan a çandî, aborî, siyasî û hwd... Civakên pêşketî jî zû de ye nîqaşên li ser girîngiya wergerê li dû xwe hiştine û di roja me de, jî girîngiya wergerê bêhtir, li ser wergereke hê baştir nîqaşan/xebatan dimeşînin. Di vê çarçoveyê de, bi salan berî niha li zanîngehan beşên wergemasiyê hatine vekirin û mijara wergerê di van beşan de êdî wekî ilmekî zanistî tê xwendin. Wekî gelek warên din, di vî warî de jî em kurd, -ji ber rewşa xwe ya ku tê zanîn- mixabin ku nû bi nû dest bi nîqaşkirina vê meseleyê dikin*. Werger jî bo milletên din çî îfade bike jî bo kurdan jî heman tiştî îfade dike, loma jî em dikarin ji tecrube, nîqaş û nixandînen milletên din sûd wergirin û li gor rewş û derfetên xwe, jî xwe re riyekê bibînin. Di vê nivîsarê de, dê bi kurtasî li ser rola wergerê ya di pêşketina ziman, raman û çanda milletan de û bi taybetî xebatên tirkên yê salên 1940î, bê sekinîn. Di dawîya nivîsê de jî dê li ser kurd û hewcehiya wan a bi wergerê nixandîneke kurt were kirin.

Werger asoyên nû li ber çanda hilgir vedike

Dema ku mirov li dîroka ramanî ya mirovahiyê dinêre, mirov dibîne ku di navbera wergerê û derketina holê ya gelek êkol û ramanên ku bandor li nixên civakî kirine de têkiliyêke xurt heye. Yek jî sedemên vê yekê yê sereke, werger jî navgîneke ragihandinê ya di navbera ziman wêdetir hêzeke bandorker e ku çandan xurt û dewlemend dike û riyên nû li ber pêşketina wan vedike. Dema ku mirov li dîroka huner, nivîs û ramanê dinêre, mirov dibîne ku di hin serdeman de wergerê di pêşketina civakan de nîsta lokomotifekê listiye, asoyên nû li ber civakan vekirîye û zor daye sînoren wan ên heftî. (Yucel

2006: 207-220) Lewre, werger bi awayekî giştî xwediye îmajêke nûxwaz e û jî berhemên di çanda xwecişkî, ango çanda hilgir de heftî cihêtir e. Werger, tiştên ku di çanda hilgir de tunin, an jî raman û nêzîktêdayînen nehatine îfade kirin di xwe de di hewîne û deriyê asoyên nû li ber endamên ziman û çanda hilgir vedike.

Akşit Göktürk, bi helbesteke helbestvanê navdar John Keats (1795-1821) a ku li ser girîngiya wergerê ye dest bi pirtûka xwe ya bi navê Çevirî: Dilerin Dili (Werger: Zimanê Zimanan) dike. Keats, di helbesta xwe de coş û heyecana xwe ya ji bo xwendina Homeros tîne zimên. Keats yewnaniya kevn nîzane. Ew bi riya wergerê Homeros dixwîne. Hemwelatîyê wî George Chapman di dawîya sedsala 16'an de Homeros werdigerîne. Ev rêzikên helbesta Keats girîngiya wergerê ya di pêşketina çand û ramanê de pir baş tînin zimên;

Ez pir geriyam li welatên ji zêran

Min pir dewlet û Qraliyetên bi heybet dîtî:

Ez geriyam li gelek giravên rojava.

Cihê ku hozanan Apollon derdixistin asîmanan.

Min tim navê wî dibihîst, navê wî welatê mezin

Ew welatê ku Homerosê serbilind lê desthilatdar,

Lê min qet nekişandibû hundirê xwe,

hewayayê wî welatî ya paqij.

Ta ku min dengê bi heybet û gur yê Chapman bihîst:

Ez wekî raçavgerekî stêrkan bûm wê kêliyê

Wekî stêmasekî ku gerestêrkek nû dikeve beregeha dîtina wî;

Yan jî wekî Cortezê xweşmêr bi çavên xwe yê qertelî

Li Pasîfîkê dinêrî -dema ku hemû zilamên wî,

Mat mabûn li hev du dinêrin- Bêdeng, ji hendefêke li Darînenê.

Wekî ku Gokturk jî dibêje, ji bo xwendevanekî jîr ev rêzik têrê dikin bê ka werger xwedî bandoreke çawa ye. Kesê di helbestê de, li welatên cur bi cur ên dewlemend pir geriyaye, dewlet û qraliyên bi heybet dîtine. Li rojava giravên nû dîtine, dîtîye bê ka hozan çawa pesnê yezdanê hunerê Apollon didin, wî derdixin qatê heftan. Lê berî ku ew li wergera Chapman a xurt û bi heybet rast were, wî qet hewayayê paqij a wê cîhana di bin desthilat-

* Mijara 'di nav kurdan de dîroka wergerê yan jî wergerên pêşîn' bi serê xwe hêjayî lêkolîneke berfireh e. Lewre tê zanîn ku di medresayan de, di serî de Qur'an û kitêbên hedîsan, gelek kitêbên erebî bi riya wergerê hatine xwendin. Heta îro jî di mizgeftên gundan de, mela dema ku we'zan dikin, rêzik bi rêzik pêşî bi erebî dixwînin, dûre jî ji bo cemaetê werdigerînin kurdî. Dîsa hin kitêbên wekî Eqîdeya Îslamê û hwd, hene ku mirov dikare wan wekî pirtûkên wergerkirî bihesibîne. Çawa ku li rojava wergerên pêşîn bêhtir jî încilê hatine kirin, di nav kurdan de dibe ku pêşî jî wergera kitêbên olî-îslamî yê erebî-farisî jî bo kurdî hatibine kirin.

dariya Homeros de nekişandiye hundirê xwe. Çawa ku wergera Chapman dixwîne, xwe wekî stêmasekî ku gerestêrkek nû dibîne hîs dike. Xwe dike şûna deryavaneke ku bi çavên xwe yê qertelî li Okyanûsa Pasîfîkê dinêre...

Dema ku mirov bi vî çavî lê dinêre, mirov dibîne ku werger ne tenê karekî zimanzanîyê ye ku wateyê ji zimanekî biyan tîne zimanekî nas. Werger, nasandina cihanên dîtir e ku ew cihan bi zimanên dîtir hatine pênasakerin. (Gokturk 2002: 13-14)

Werger hem ziman pêş dixê hem jî ramanê

Çawa ku ziman dikare şêwe bide ramanê, raman jî dikare şêwe bide ziman, ew yek jî dike ku werger ji du aliyên ve bandorê li çanda hilgir dike. Li aliyekî bandorê li zimanê hilgir dike, li aliyê din jî bandorê li çanda ku bi zimanê hilgir tê axaftin dike, ev yek jî dike xwendevan (di roja me de temaşevan jî di nav de ne) bi çavekî cihê nêzikî berhemên xwechî dibin û dikin ku berhemên xwechî, xwe mecbûrî pêşketinê dibînin.

Nedim Gursel dibêje, "civakek di serdema pêşketinê de, heke li ber pêngaveke pêşketinê be, tenê bi hinartina çandên ji derveyî xwe, dikare xwe ji bandora bîrdoziya kevneşopî xilas bike. Hewcehiya bîrdoziya nû, lewre bîngeha ramanî ya ku dê çanda nû biafirîne, ji ber vê yekê bi wergerê heye." Rola diyarker a ku çalakîyên wergerê yê ku di demên cihê de hatine kirin, di derketina holê ya gelek serdemên/ekolên wekî Renaissance, Klasîzîm, Romantîzîm, Reaîzîmê de îstîyê, vê nêrîna Gursel piştrast dike. (Yucel 2006: 207-220)

Dîsa, bandora wergerê Încîlê yê Martin Luther a di reformasyona Almaniyayê de, bûn yek ji sedemên herî girîng ên ronakbûna civaka alman. Martin Luther, di sedsala 16'an de, Încîla kevn û nû, bi awayekî ku gel jê fêhm bike werdigerîne. Bi vê yekê hem dibe sedema xirîstîyanî li Almaniyayê zêdetir belav dibe, hem jî di ronakbûna civaka alman de roleke gelek girîng dilîze. Wergerê Încîlê hem dibin sedema pêşketina (zimanê) almanî, hem jî dikin ku çanda xwendinê di nav gelê alman de belav dibe. Bi wergerê Luther re, dêr hêza xwe ya berê wînda dike. Ev yek jî hişmendîya vepirsînê ya kesên pêş dixê û dike ku hişmendîyê rexneyî di nava civaka alman de bi cih bibe. (Sevim 2006) Helbet mirov dikare ji serdemên cur bi cur ên welatên biyan mînanan bide, lê ji ber ku bêhtir nêzikî me ne û di vî warî de jî xwedî tecrubeyê gelek balkêş in, mirov dikare li rola wergerê ya di modernîteya tirk de binêre û jê sûdwergire.

Di pêvajoya avakirina komara tirk de rola wergerê

Piştî ku dewleta Osmanî belav dibe, tirkên ku heta wê demê bi her awayî dûrî çand û jiyana cîhana rojavayî ne, bi avakirina komarê re pêvajoyê nû ya ber bi roja-

vabûnê ve didin destpêkirin. Ev pêvajoya ku ji hêla pêşeng û nivîskarên tirk ve wekî pêvajoya modembûn û ronakbûnê tê qebûl kirin, mirov dikare bi awayekî wekî pêvajoyê berhema wergerê jî binirxîne. Bi taybetî jî pêşketinê di salên 1940'î de, hema bibêje pareke mezin di encama xebatên wergerê de derdikevin holê. Mirov dikare vê pêvajoyê ji du aliyên ve hilde dest. Yek; pêşketinê û standartkirina (zimanê) tirkî; ya duyem jî pêşketina çandî û ramanî ya civaka tirk. Dema ku mirov li ser hûr dibe, mirov dibîne ku di wan her du waran de jî cihêkî taybet ê wergerê heye.

Di hêla zimanî de, tirk zimanê Osmanî wekî zimanekî sînî (yapay) dinirxînin û dest bi xebateke şoreşa zimanî dikin. Piştî îlankirina komarê, Atatürk, ji bo pêşxistina zimanê tirkî û avakirina Pirtûkxaneya Tirk a Neteweyî, di 1924'an de "Heyeta Telif û Tercûme"yê wezîfedar dike. Ev heyet di 1926'an de wezîfaya xwe dewrî "Daîreya Tâlîm û Terbiye"yê dike. Her wisa pere jî 'şoreşa tîpan' tê lidarxistin û tirk jî tîpên erebî derbasî tîpên latînî dibin...

Werger rîya ziman û ramanek nû li ber tirkên vedike

Di mijara wergerê de, seferberîya esil, bi Yekem Kongreya Neşriyatê ya ku di sala 1939'an de dicive, dest pê dike. Mirov jî biryarên tîpên girtin fêhm dike ku ji bo rûniştinê û mayîndebûna komarê, tirk roleke pir mezin li wergerê bar dikin. Di Rapora Encûmena Tercûmeyê de wiha tê gotin: "Ji bo jiyana zaneyî ya welatê me, îro girîngiya wergerê ji hêla her kesî ve tê zanîn. Werger, hem wê ji bo anîna ...fîkrên medenîyê yê alemê û hasasîyetên wê, hem jî ji bo dewlemendbûna zimanê me, dê xizmetê bike" Wezîrê Perwerdehiya Millî Hasan Alî Yucel jî di axaftina xwe ya di kongreyê de wiha dibêje, "Tirkîyeya Komarparêz, mecbûr e ku berhemên fikrî yê nû û kevn ên cîhana medenî wergerîne zimanê xwe û bi rabîhîstî û hizîrîna alemê hebûna xwe xurt bike..." Piştî vê kongreyê, bi piştgiriya xurt a dewletê tirk, seferberîyê mezin a wergerê didin destpêkirin. Di navbera salên 1940 û 1950'î de bi giştî 676 pirtûkan ji zimanên cur bi cur werdigerînin tirkî. Pirtûkên ku tîpên wergerandin jî di serî de bi rîya Enstîtuyên Gundan û Malên Gel, ji hêla gelek sazîyan ve li gel tîpên belavkirin. Ev jî ji aliyekî ve di nav civaka tirk de çanda xwendinê zêde dike. Mijara wergerê ji hêla H. Alî Yucel ve wekî "Doza Medenîyê" tê nîrxandin. (Yucel 2006: 207-220)

Ev xebatên wergerê, di nav tirkên de encamên gelek balkêş derdixin holê. Carekî werger di pêşketina nivîsa tirkî de roleke pir erênî dilîze, gelek derf û asoyên nû li ber nivîsa tirkî vedike. Dema ku mirov li hejmara pirtûkên ku piştî salên 1940'î li Tirkîyeyê hatine çapkirin dinêre mirov dibîne ku çandeke xwendinê ya cidî derketîye holê. Wekî nimûne, di navbera salên 1729 û 1928'an de -ku ev sal di heman demê de sala pêkanîna 'şoreşa tîpan' e- 28 hezar pirtûk tîpên çapkirin. Heke em li salan belav bi-

kin salê 140 pirtûk hatina çapkirin. Lê tenê di deh salên piştî 1928'an de, 16.603 pirtûk, ango ji bo her salekê 1606 pirtûk hatine çapkirin. (Bektas: 1999: 359)

Bi rastî jî tirkên di wan salan de xebateke pir baş meşandiye. Helbet dibe ku aliyên wê, yan jî bandorên wê yê neyênî jî hebin û hene jî, lê mijara me ne ew e. Yanî dibe ku bi awayekî radîkal qutbûna ji Osmanî kirineke neyênî be jî ji bo civaka tirk. Lê em behsa tişteke dîtir dikin. Ya em behs dikin ev e: Tirkên hedefek daye ber xwe û bi xebateke baş gihîştine vê hedefa xwe. Îro em bi ecîbînî û neecîbînî zimanekî tirkî yê standart heye ku gelek ji Osmanî cihêtir e. Ast û seviyeya wêjeya tirkî, her wisa jîyan û çanda civaka tirk, ligel hemû problemên xwe jî ji ya serdema Osmanîyan gelek cihêtir e. Di pêkanîna vê yekê de jî wergerê roleke mezin lîstîye...

Yanî bi kurtasî em dibînin ku wergerê hem kiriyê ku zimanê tirkî pêş ketiye, hem jî di hêla fikr, feraset û jiyana civakî de bandor li civaka tirk kiriyê.

Rewşa kurdan a îroyîn û werger

Wekî ku me li jorê dît bi sedsalan e wergerê li cîhanê roleke wiha erênî û girîng lîstîye. Lewre werger dikare ji bo ziman û çanda kurdî jî roleke wiha mezin bilîze. Bi taybetî jî di standartkirin û pêşxistina zimanê kurdî de pêdiviyêke mezin bi wergerê heye. Piştî van agahiyên giştî, îcar heke ku em li rewşa kurdan vegehin, di serê sedsala 21'ê de, wekî civakek pîrziman, kurd dikarin çawa ji wergerê îstîfade bikin? Berî her tiştî, belkî jî mirov pêşî bi vê pîrsê dest pê bike dê baştir be; ev hêz di kurdan de heye bi rewşa xwe ya îro, bikanin bi awayekî xurt ji wergerê îstîfade bikin? An jî di vî warî de daxwazêke cidî heye gelo?

Bi min, rewşa kurdan a pîr-zimanî hewcehiya kurdan a bi wergerê dadixê asta herî jêrîn. Lewre siyasatmedar û hemû xwendayên kurd (di vir de em tenê behsa kurdên bakurê Kurdistanê dikin, dibe ku li Başûr rewş cihê be lê li parçeyên din kêma zêde rewş wekî ya bakur e), xwendinên xwe bi zimanên dîtir dikin. Wekî nimûne, kurd, ji Încîlî bigire heta Quranê, ji pirtûkên felsefî yê yewnanan bigire ta klasîkên rûsan, ji pirtûkên civaknasiyê bigire ta Manifestoya Marks û heta kitêbên populer ên roja me, yanî bibêje di hemû waran de, kîjan pirtûkê bixwînin, ihtiyacıya wan bi xwendineke çawa hebe, ew bi zimanekî dîtir pêk tînin.

Dema ku em li pirtûkên wergerê yê ku weşanxaneyên kurd bo zimanekî din dane wergerandin û weşandine binêrin rewş wê hinek din li ber çavên me zelal bibe.

Ji Noam Chomsky bigire ta Frantz Fanon, ji I. Wallerstein bigire ta Edward Seîd heta bi dehan navên din, bi dehan pirtûkên ji mijarên cur bi cur ji hêla weşanxaneyên kurd ve ji zimanên cur bi cur bo zimanê tirkî hatine wergerandin. Bi min di vir de tu gunehê weşanxaneyan tune ye, çimkî ew ji aliyekî ve dezgehên tîcarî ne, lewre ji hej-

mara tê firotin dinêrin. Weşanxaneyek ku bizane wergerê Chomsky a kurdî wê bi hezaran bê firotin, helbet dê wê pirtûkê bi kurdî derxîne. Lê ji hin pirtûkên ku ji bo kurdî hatine wergerandin jî tê zanîn ku pirtûkên bo kurdî tînan wergerandin hejmareke pir kêma tîne firotin...

Yanî heta ku siyasatmedar, rewşenbîr û xwendeyên kurd xwendinên xwe bi zimanekî din bikin mijara wergerê wê her tim ji bo kurdan mijareke zehmet be.

Kurd li kurdî venegerin werger nikare tişteki bike

Heman rewş jî bo hemû qadên din ên jîyanê jî derbas dibe. Wekî nimûne du sal berî niha benameya şixulandinê ya kompîtorê Linux bi kurdî hate amadekirin. Gelo çend kurdan ev bename li kompîtorê xwe bar kir? Îro di cîhana înternetê de, bi rastî jî di encama hewldanên hin kesan de, gelek bename û malperên wekî googleyê kurdî jî di nav zimanên di malperan an benameyan de bi cih kirine. Lê gelo xwendeyên kurdan eleqeyêke çawa nîşanî wan benameyan didin? Heman rewş jî sînemayê bigere heta aboriyê di gelek qadan de derbas dibe. Yanî mijara wergerê bi awayekî meseleya pêşkêşî û daxwaziyê ye. Heta di daxwaz tune be, kê wê ji bo çî pêşkêş bike?

Li vir, nêzîktêdayîna kurdan a li hemberî kurdî dîsa wekî problemeke cidî derdikeve pêşberî me. Ango, mijar tê li hişmendîya kurdan a ji bo kurdî asê dibe. Bi min he-tanî ku di nav kurdan de hişmendîyêke xurt ji bo zimanê kurdî demekeve holê, ne mimkûn e kurd tevgerêke xurt û bi bandor a ji bo wergerê bidin destpêkirin. Yanî berî seferberiyêke ji bo wergerê, seferberiyêke xurt ji bo vegera kurdan a li kurdî lazim e. Piştî ku ew pêk were, pîrs-girêka wergerê jî dê jixweber çareser bibe. Çawa hebe, her kurdek di heman demê de wergerê e!

rebiwar@gmail.com

ÇAVKANÎ:

- BOZTAŞ, İsmail. (1983) Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviri-de Eşdeğerlilik ve Kayıplar, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cild 10/Hejmar 2 / r 55-56
- VARDAR, Berke. (1978) Dilbilim Açısından Çeviri, Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Weşanên TDK., hejmar 322.
- YÜCEL, Faruk. (2006) Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Çeviri-nin Rolü, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cild: 23/Hejmar: 2/ r 2007-220)
- GÖKTÜRK, Akşit. (2002) Çeviri: Dillerin Dili, Yapı Kredi Yayınları, r. 13-14
- ACAR, Sevim. <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/view/58/56>
- BEKTAŞ, Cengiz. (1999) Klasiklerin Çeviri İmcesesi, Weşanên Wezaretê Çandê, r. 354-366
- Ji bo agahiyên der barê Hasan Ali Yucel: <http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm>

Kürtçenin 'güncel' sorunları

FEHİM IŞIK

Dil, halkların en önemli anlaşma araçlarından biridir. Halkların varlığının korunmasında, gelişmesinde, yaşamın her alanında ilişki geliştirmede, en önemli unsurdur. Özcesi dil, halklaşmanın nirengi noktasıdır.

Bu durum Kürtler açısından da böyledir. Daha da ötesi, tüm asimilasyon, baskı ve yok etme girişimlerine rağmen Kürt halkının varlığını sürdürmesinde dil neredeyse en önemli unsur olmuştur.

Kürt dilinin varlığını sürdürüp günümüze ulaşmasında, dengbêjlerin yadsınamaz bir payı var. Sözlü edebiyatın taşıyıcısı dengbêjler, dilin yanı sıra Kürt tarihinin de taşıyıcılığını yapmışlar. Dengbêjlerin ya da sözlü edebiyat geleneğinin Kürtler içinde güçlü bir biçimde yer edinmesi olmasaydı, şimdilerde bırakın Kürt dilinin varlığından, belki Kürtlerin varlığından bile söz etmek mümkün olmayabilirdi.

Hiç şüphe yok Kürt dili ve edebiyatının kökeni çok eskilere dayanıyor. 2 bin 300-2 bin 400 yıldan bu yanadır Kürtler, dillerini yazılı olarak da kullanıyorlar. İlk yazılı Kürtçe metin olan şiirin yazarı Borazboz, Milattan Önce 330 yılında yazdığı şiirinde, eşine olan aşkını ifade ediyor. Baba Tahîrê Hemedanî, Elî Herîfî, İbn Xelîkan ve onları takiben gelen Kürt edebiyatçıları, Kürt dilinden ciddi eserler yayınlamış, tasavvuf ve divan edebiyatının Kürtçedeki öncülleri olmuşlar. Ancak şu da bir gerçek ki, neredeyse son iki yüz yıl, ağırlıkla da son 80-90 yıl Kürt dilinin en verimsiz dönemleri olmuştur. Elbet Kürtler sözü edilen bu dönemlerde de eserler vermişler. Ne yazık ki bu eserler ağır koşullarda, asimilasyon ve baskı koşullarında üretilen eserlerdir. Bu dönemde egemenler Kürtlerin varlığını inkâr etmiş, Kürt halkının kültürüne, geleneklerine neredeyse bir bütün olarak set çekmişler. Egemenlerin asıl amacı, Kürt dilini ve giderek Kürt kimliğini kökten yok etmektir.

Kürtler bu acılı süreçte hep direndi. Dillerinin yok olmaması için ciddi çabalar harcadı. Elbet, baskılar Kürt diline sekte vurdu, birçok Kürt baskı ve asimilasyon nedeniyle kendi dilini unuttu, kültürünü, geleneğini yaşayamadı. Ancak Kürt dili, Kürtçe bir bütün olarak yok edilemedi.

Kürtler açısından bu bile başlı başına ciddi bir başarıdır; ancak bu 'başarı' artık yeterli değil, yetmemeli. Dilin korunması önemlidir; buna rağmen şunu da unutmamak gerekir ki tehlike henüz geçmiş değil. Üstelik tehlike giderek de büyüyor. Kürtlerin dört bir yanı egemen dillerle sarılmış durumda. Dünyadaki teknolojik gelişmeler giderek tüm dilleri egemen dillerin baskısı altına alıyor. Önümüzdeki günler Kürtler açısından, özellikle de Kürtçe açı-

sından yeni ve önemli sorunlara, daha doğrusu 'güncel' sorunlara gebe dir. Bu sorunun tek çözümü mercii ise bizzat Kürtlerin, Kürt yazarlarının, Kürt edebiyatçıları'nın kendisidir.

Kürt dilinin 'güncel' sorunları derken, belki birileri açısından çok önemli görünmeyen, ince ayrıntılara dikkat çekmek gerekir. Çeviri, sözlük, imlâ kılavuzu oluşturulması; gramer kurallarının belirginleşmesi; güçlü bir yazı dilinin oluşturulması, özellikle de görsel ve yazılı medyada kullanılan dilin sade, anlaşılır ve ortak sözcüklerin ağırlıkta kullanıldığı bir biçime kavuşturulması, Kürtçenin günümüzde üzerinde durulması gereken önemli ve ince ayrıntılar barındıran sorunlardır. Kürt yazarlar, yapımcılar, sunucular, yönetmenler; sanatçılar bu açıdan ciddi bir sorumluluk altındadırlar.

Bu önemli saptama çerçevesinde Kürtleri yakından ilgilendiren 'güncel' sorunlardan birkaçına daha yakından bakmakta yarar var.

Medyada Kürtçe kullanımı

Bilindiği gibi Kürtler yaklaşık 15-20 yıldır görsel medya yayıncılığı da yapıyorlar. Teknolojinin sunduğu olanaklarla neredeyse her Kürt evinde izlenen televizyon kanalları var. 2009 yılının ilk gününden bu yana devlet kanalı TRT Şeş de Kürtçe yayın yapmaya başladı.

Bu televizyon kanallarında yüzlerce program yayınlanıyor. Belgeseller, sinema filmleri, dizi filmler, tiyatro oyunları, skeçler, çocuk programları, çizgi filmler vb. yayınlar... Bu programların bir kısmı orijinal Kürtçe ile izleyicinin karşısına çıkarken, önemli bir kısmı da çeviri ve dublaj ile Kürt televizyonlarında yayımlanıyor.

Bu olumlu bir gelişmedir; Kürt dilinin önemli bir kazanımıdır. Bu önemli kazanıma rağmen Kürtçe televizyonlarda yayımlanan programların, özellikle de dublaj sonrası seyirci ile buluşmalarının bir kısmında, ne yazık ki Kürtçenin büyük sorunlarla yüz yüze kalmasına neden olabilecek ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Bu sorunu okuyucu ile paylaşırken bizzat kendimi ve yakın çevremde Kürtçeyi iyi bilen kişileri göz önüne getirdim. Kendi açımdan irdelersem; yaklaşık 20 yıldır Kürtçe yazıyorum. Kürtçenin Kurmanci lehçesinin yanı sıra Sorani lehçesini de nispeten biliyorum. Kendi bölgem dışında diğer bölgelerin ağzları üzerine de çalıştığım için, Kürtçedeki birçok sözcüğe yabancı değilim. Ancak ben bile bu televizyonlarda, özellikle de çevirisiz yapıp dublaj ile izleyiciye sunulan programlarda, konuyu anlamakta, kullanı-

lan sözcükleri çözmekte zorlanıyorum. Üstelik birçok yanlış sözcük de kullanılıyor.

Pedagoji eğitiminde öğrencilere öncelikle şu öğretilir: *"İnsanlar doğruyu kolay öğrenemezler. Çünkü eğitim süreçlerinde birçok doğru vardır ve bu doğrular öğrencilere her gün sunulur. Ancak yanlışlık bir kez yapılmaya görsün. Yanlış söylem insanın ağızından bir kez çıktı mı, öğrenci o yanlış söylemi unutmaz ve mutlaka aklının bir köşesinde tutar."*

Elbet pedagoglar bu süreci daha çok çocuk eğitimi ve yüz yüze eğitim açısından kullansalar da, unutmamak gerekir ki televizyon da bir eğitim aracıdır ve eğitimini yüz-beyüz sürdürüyor. Bu anlamıyla eğitim süreçleri için geçerli olan pedagog bakış açısını, hiç kuşkusuz görsel, hatta yazılı medya için de kullanabiliriz.

Kürtçe televizyon izleyicileri, özellikle de Kürtçeyi çok iyi kullanamayanlar işittikleri, gördükleri her sözcüğü akıllarında tutarak günlük yaşamlarında da kullanıyorlar. Bu karmaşa içinde Kürtçe konuşan kişiye, örneğin tek programda onlarca kez kullanılan şu sözcüklerden hangisini kullanmasını önerirsiniz? *"Usa, ulo, wilo, welê, weha..."* Tümünü de *"böyle"* anlamında kullanılan bu sözcüklerin hiçbirini yanlış değil ve bu sözcüklerin her biri bir bölgeye özgü. Bu sözcük kullanımındaki karmaşanın yanı sıra ağırlıkla TRT Şeş'te görülen bir başka vahim hata daha var ki, diğer tüm sorunların tümünün üzerine neredeyse tuz-biber ekliyor. Örneğin konuşmacı veya sunucu, program esnasında birçok Türkçe sözcüğe Kürtçe ekler getirerek, *"yapmışkir, gelmişkir"* gibi, derdini anlatıyor(!). Bu durum az çok Roj Tv ve Kurd 1'de de görülebiliyor.

Bir diğer önemli sorun da çeviridir. Kürtçem Türkçeden daha iyi olmasına rağmen şimdiye kadar televizyonların hiçbirinde çeviri ve dublaj ile izleyiciye sunulan bir programı gönül rahatlığıyla izledim diyemem. Aynı filmlerin Türkçeye dublajlarında bir sorun yok. Karadenizlisi de, Diyarbakırlısı da, Edimelisi de anlamakta zorlanmıyor. Kürtçede ise neredeyse facia denebilecek hatalar var. Bazılarında konuyu anlayınca kadar gözümüz çıkıyor.

Yapılan çevirilerin yanlış olduğunu iddia etmiyorum. Hiç kuşkusuz çevirilerin tümü doğru, kullanılan sözcükler de Kürtçe. Ancak özellikle kullanılan lehçelerin ortak bir ağız esas alınmadığı ve her çevirmen kendi yöresel ağızını esas alarak çeviri yaptığı için, ister istemez çevirilerde ciddi karmaşalar görünüyor. Bunun üzerine dublaj elemanının telaffuz bozuklukları da eklenince ortaya çıkan ürün bazen bir facia olabiliyor.

Bu hatalı ve yanlış durum, salt çevirmenlerde görülen bir durum değil. Sunucu ve konukların önemli bir bölümünde de bu sorun kendini göstermektedir. Özellikle de sunucular, kendi yöresel ağızlarını kullanmaktan vazgeçmiyorlar. Hatta kendi yöresel ağızını ısrarla dayatmaya çalışan, üstüne üstlük kendine haklılık payı çıkaranlar da var.

Televizyon için dillendirdiğimiz bu sorunlar, bir biçimiyle radyo, gazete, dergi gibi diğer görsel ve yazılı medyada da görülmektedir.

Çözüm?

Bu sorunlar önemlidir ve çözülmesi gerekir. Elbet günlük konuşmada herkes kendi ağızını kullanmakta serbest olmalı. Ancak günlük konuşma dışındaki alanlarda, yani yazılı ve görsel medyada, hatta mektup yazarken bile her lehçenin ortak ağızını oluşturmaya ciddi biçimde ihtiyaç var. Her lehçe kendi ürününü bu ortak ağız ile üretmelidir.

Bu anlamda en önemli örneğimiz, İstanbul Türkçesidir. Türkiye'nin her bölgesinde farklı bir ağız kullanılmaktadır. Ancak yazılı ve görsel medyanın tümünde egemen olan ağız, İstanbul Türkçesidir.

Sorunun çözümünü için Kürt dili ve edebiyatı üzerine uğraş veren kurumlara ciddi sorumluluklar düşmektedir. Bu kurumlar ciddi bir programla sorunu çözme konusunda adımlar atmalı, gerekirse yazar, yapımcı, yönetmen, dublaj sanatçısı ve diğer sanatçıları ciddi bir akademik eğitim sürecinden geçirmelidir.

Söz kurumlara gelince, bir ayrıntıya dikkat çekmeden de yazıyı bitirmek istemiyorum.

Kürtlerin bu alanda çalışma yürüten, emek veren çok sayıda kurum ve kadrosunun olduğu muhakkak. Bu kurumların, kadroların önemli bir bölümü de siyaseten bir ve benzer düşünmüyorlar. Bu nedenle çalışmalarda zaman zaman ciddi ayrıntılar, farklılıklar bile gözlenebiliyor.

Her kişi ve kurumun kendi dünya görüşüne has bir bakış açısı üzerinden örgütlenmesi doğaldır. Doğal olmayan ayrı düşünen bu kurum ve kadroların, üzerinde anlaşabilecekleri ciddi bir iş için bir araya gelerek işbirliği geliştirmemeleridir.

Neredeyse her yazar, çizer, edebiyatçı bu sorunlara dikkat çekiyor. Ancak iş sorunu çözme konusunda adım atmaya gelince bu kez "öncülük" savaşı baş gösteriyor. Geçmişte bunu birçok kez gördük. Sorunun çözülmesi isteniyorsa bunun yaşanmaması gerekir.

Öte yandan şimdiye kadar verilen emeğe haksızlık etmek gibi algılanacak bir duruma da dikkat çekmek istiyorum. Elbet bu alanda şimdiye kadar birçok ürün verildi, kurumsal/kişisel emek harcandı. Bunların her biri de kendi alanında önemli birer değerdir. Ancak bunlar sorunu çözmeye yetmedi. Kişi ya da yayınevi olarak çok iyi bir sözlük, dil bilgisi, gramer yapmış olabilir, kendinizce bazı kurallar belirleyip o kurallara uyuyor olabilirsiniz. Bu yalnız başına yeterli değil. Doğrusu, bu sorunu kalıcı olarak çözecek adımlar atmaktadır.

Bu adımları yaygınlaştırmak ve sorunu çözmek için ortak, kurumsal ve akademik bakış açılan gereklidir.

Em werdigerînin an Werdigerin?

DİLAWER ZERAQ

*Wergera esasî şayik e; reseniya berhemê venaşêre,
şewla ku didiyê qut nake.*

Walter Benjamin

Gelo mirovan çima hewcetî pê dît ku deq û tekstan ji zimanekî wergerîn ser zimanekî dîtir? Wan ji ber kîjan sedemên aborî, hiqûqî, siyasî, yan jî ramanî ev tekst wergerandin? Tevî ku ev diyarde wekî hincetên kesane, <piştî ku mirovan tekst xwendin, kêfa wan jê re hat û girîngî pê dan, bi meraq û daxwazeke bêar û needilî xwestin ku wan gotin û ramanan di zimanê xwe de jî bibêjin û bi kes û komên xelkê xwe re parve bikin>, an jî bi sedemên civakî, <gelekî normal û xwezayî ye ku çand ji hev bandor bigirin> tê ravekirin jî, reng û îhtîmal e ku tîkiliya wergerê bi 'îqtîdar' û 'şidetê' re hebe.¹

Lêgerîna bersîveke baş an jî peydekirina tespîteke teqez a ji bo van yekan mijara nivîsareke gelek taybet e û ji bo nivîseke aqara wê diyarkirî jî ev yek ne mimkun e. Lê ez ê bala we bibim ser vê yekê û bibêjim: Gelek balkêş e ku gelek seyda û melayan piştî demekê xwe ji Mewlûda Erebî dane alî û wan bi xwe Mewlûd nivîsandine. Belkî ev yek helwestek e li hember îqtîdara Erebî ya li ser ola Îslamê û çanda wê...

Helbet di roja îroyîn de ji bo wergera li Kurdî (û ji bo wergera ji Kurdî) tiştê girîngtir 'ziman' e ku heta ev pirs(girêk) çareser nebe dê hemû fikrên ku dê bîn derpêşkirin negihîjin serî û beredayî bimînin. Îcar, ji ber vê yekê ez dibêjim, heye ku hin tiştên ku ez ê li jêr darî çavan bikim bibin sedem ku bersîv ji pirsan re peyde bibin.

Em bifikirin û ji xwe bipirsîn: "Gelo her kesê ku du destên wî/ê hene, dikare li kemaşê bijene?" Ez bawer im, teqez dê bersîva me hemûyan 'na' be.

Carinan gelek bi kêr tê ku mirov gotina dawî di serî de dibêje, ez ê jî wisan bikim û bibêjim: "Nexwe, her kesê ku bi du zimanan dizane nikare wergerê bike."

Îcar, çawan tê saloxdan bila bê saloxdan, dawiya dawî wergeran: veguhêziyeke di navbera du çand û zimanan de ye. Bi gotineke dî, piştî peydekirina hevtaya wateyî û fonksiyonêlî ya derbirîna di zimanekî de, veguhastina wê ya li zimanekî dîtir e.

Û li gorî ku Paul Ricoeur radiguhêzîne me û dibêje, "tu pîvaneke teqez û diyarkirî ya wergereke baş tune ye." em dikarin bêjin, başiya wergeranê maye ji xurtî û jêhatîtiya wergêrê/î re.²

Li vir pirsê 'wergêr kî ye?' derdikeve pêşiya me. Ji bo

vê jî ez dikarim bêjim, wergêr: ew kes e ku, kesekî jêhatî ye û xwedî paşxaneyeye xurt a zanîne ye, bi metodeke hevgerî dixebite, xwedî ezmûndariyeke berfireh e û di zimanê xwe de bi qasî nivîskara/ê ku berhema (an jî teks-ta) wî/ê werdigerîne, xwedî vegotîneke xurt e.

Îcar ligel van yekan, du pirsên girîng û karîger xwe li me ferz dikin: "Gelo di zimanê Kurdî de, (çi wekî zimanê jêderkî -zimanê ku jê tê wergerandin-, çi jî wekî zimanê mebestî -zimanê ku lê tê wergerandin-) kesên ku em bi rehetî karibin ji wan re bêjin 'wergêr' hene? Gelo ev peyt û agahiyên zanistî yên der heqê wergeranê de çi qas pêk tên?"

Bersîvandina van pirsan pir û pir çetin û dîrûdirêj e. Bi taybetî di van demên dawiyê de, wergerana ji Kurdî (yan jî li Kurdî), bûye qada 'berdiberdanê'. Ji ber ku Kurdî erdeke beyar e û bi taybetî li Tirkîyê her kesê ku bi du zimanan (Kurdî-Tirkî) dizane, dixwaze bi gîsinê xwe çaleke di vê erdê de veke û bêtî ku bifikire ka wê berhemê baş û kêrhatî jê çêbibe yan na, tovên xwe yên ku yek bi yek ji wergerana xwe firidandiyê lê direşîne. Û dawiya dawî gîsin li Kurdî dibe gîsinê reş.

Tevî vê yekê jî, tu kesî ji me qebûl nake û nayîne ser eynê xwe ku wergerana ku wî/ê kiriye bi kil û kêmasî ye. Helbet sedema vê yekê ne tenê parsûqalindî û qurbûna me ye. Ji ber tunebûna pergaleke perwerdeyîyê ya ji bo Kurdî, gelek devokên herêmî û teng -her çi qas her yek nîşaneyên zengînî û firehiya çand û zimanê Kurdî bin jî- bi awayekî bêserûber û belawela hebûn û bandora xwe didomînin. Ji ber vê yekê jî hêmanên çand û zimanê Kurdî di nav sistemekê de û bi awayekî hevgerî li hev kom nabin û tîkiliya du çand û zimanan ku di wergeranê de behsa xeberê ye, xweşikî û bi awayekî durist pêk nayê.

Teorîsyenê wergeranê yê Frensî Antoine Berman dibêje, "di wergeranê de bi gîştî du ferasetên wergêran heye" û wiha didomîne, "Wergêrên ku dixwazin peyvê bidin der û yên ku dixwazin wateyê bidin der."³

Helbet ev destnîşankirina Antoine Berman di wergerana ji Tirkî li Kurdî (an jî ji Kurdî li Tirkî) de jî li dar e û ez a niha dixwazim di vî warî de du mînakên derpêşê we bikim.

A yekem, wekî serboriyek e. Şevêkê hevlekî min ku, ji bo televîzyoneke Kurdî -ya ku şaxeke wê li Amedê jî heye û li ser peykê weşanê dike-, ji Îngilîzî filman werdigerîne Kurdî, bi telefonê ji min pirsî ka ji bo peyva 'soylmak' a Tirkî kîjan lêkerê yan jî biwêjê bi kar bîne û pê re

ji Tirkiya hevokê got. Tirkiya hevokê wiha bû: *‘Şehrin en büyük bankası soyuldu.’* Min jî tavilê jê re got, ‘wek lêkera xwerû û ji bo vê çalakîyê di Kurdî de lêkera ‘şêlandin’ heye.’ Û pê re jî min çend deqe jê xwestin, min li ferhenga xwe ya biwêjan a Kurdî-Tirkî nihêrî û bi riya e-mailê tevî Tirkiya wan çend alternatîfên dî pêşkêşî wî kirin.

Şêlandin: (yalın fiil) 1) Soymak. (bir kimseyi, bir yeri, bir kervanı, önünü keserek, hırsızlık amacıyla, cebren ve baskın yaparak parasını ve malını almak) 2) Bir kimseden sürekli para sızdırarak, otlanarak onu parasız kılmak. (argo)

Paqij kirin: (bileşik deyim fiil) 1) Temizlemek. 2) Soyup soğana çevirmek. (bir yeri) (mec-deyim) (argo)

Tazî kirin: (bileşik deyim fiil) 1) Soymak (bir kimsenin gıysilerini çıkartmak). 2) Soyup soğana çevirmek. (bir kimseyi) (mec-deyim) (argo)

Zilût kirin: (bileşik deyim fiil) 1) Kelleştirmek (bir kimsenin saçını kazıtmak) 2) Yolmak (şeftali vs gibi meyvelerin kabuğun üstündeki tüyleri almak, bir kimseden para sızdırmak) (mec-deyim) (argo). 3) Soyup soğana çevirmek. (bir kimseyi) (mec-deyim) (argo)

Derpiyê qûnê jê stendin: Soyup soğana çevirmek. (bir kimseyi) (deyim-mec)

Jî pot kirin: 1) Soyup soğana çevirmek. (bir kimseyi) (deyim-mec) (argo)

Çend roj şûnde, hevalê min bi mehdîrîşî li min vegeriya. Min sedem jê pirsî, wî got, ‘‘tu dizanî redaktorê ku tekstan ji bo dublajê amade dike? belê ew kesê ku heta tu bêjî devokî diaxive, di heman demê de hem dibêje ‘wanî’ hem jî dibêje ‘wenî’ û ew bi xwe devokeke dîtir ji devoka xwe çêdike-, lêkera ‘şêlandin’ kiriyê ‘tazî kirin’. Yanê hevok di dublajê de bi Kurdî wiha hatiye gotin: *‘Bankaya herî mezin a bajêr hat tazîkirin.’*

Mînaka duyem jî ev e. Di Kurdî de sê awayên pirsêgotina ‘ne oldu?’ ya bi Tirkî heye. Ev in. ‘Çi qewimî-Çi bû-Çi pê hat’

Bi giştî taybetiya van tabîran ev e:

Çi qewimî?: Gava bûyerek rû bide tê bikaranîn. (*mînak*: Li vir çî qewimî ku her der wisan geremolî û lihevketî ye?)

Çi bû?: 1) Ji bo rewşekê û kirîyekê tê bikaranîn. 2) Ji bo rûdana bûyerekê tê bikaranîn. 3) Wekî bergîdana ‘sorun değil’ a bi Tirkî wekî ‘tişt nabe’ tê bikaranîn. (*mînak*: Çi bû, ma dinya xera bû min sêva para te xwar?!)

Çi pê hat?: 1) Gava bûyerek bi ser yekî de were, yan jî tiştêk lê biqewime tê bikaranîn. 2) Wekî bergîdana ‘sorun değil’ a bi Tirkî wekî ‘tişt pê nayê’ tê bikaranîn. (Çi bi wî/ê hat: çî pê hat) (*mînak*: Ev zarok çî pê hat ku ser û çavên wî/ê wisan werimiye.)

Her yek ji van tabîran di cî û dema bikaranînê de li gorî xwe wateyan hildigirin, bi wî awayî hin nuans pêk tînin

û ji ber wê jî ew di şûna hev de nayên bikaranîn. Îcar ji ber ku her herêm her sêyan jî bi kar nayîne, tevliheviyek xwe dide der.

Dîsan rojekê qumanda di destê min de, ez di nav kanelan de digeriya, di TRT 6’ê de rastî flmekê hatim û bi qasî du deqeyan lê aliqandî mam. Li ser ekranê dîmeneke odayekê; xuya bû ku tiştêk li wir qewimîbû; her der lihevketî û her tişt belawela bû. Jînekê jî hewl dida ku odayê bikeys bike. Kêliyeke şûnde deriyê odayê vebû, zilamekî li ber derî xuya kir û bi çavên firehbûyî ji jînekê re got: ‘‘çî bi vê derê hatiye?’’

Ez bawer im, bi mînaka ku min li jor daye, nuans û cî û sedema bikaranîna şaş a ‘‘çî bi vê derê hatiye?’’ baş tê famkirin.

Li aliyekî dî jî, di wergêrê de têgiheke wekî ‘nehatina wergerandin’ li ser zimanan e. Ji bo vê yekê em yekser dikarin berê xwe bidin Paul Ricoeur ku dibêje: ‘‘Her tim mimkun e ku mirov heman tiştî di zimanekî dî de bi awayekî dîtir bêje.’’⁴

Nexwe, kar maye ji jêhatîtiya wergêr re. Ji ber ku berxwedaneke zimanî ya teksta ku dê jê were wergerandin û ya teksta ku dê lê were wergerandin heye. Di vê rewşê de wergêr wekî giyanî dibe du beş. Dixwaze zorê bide her du aliyên jî. Û her wekî Nermi Uygur jî dibêje, ‘‘ger karibe tiştê ku di zimanekî de hatiye gotin di zimanê dîtir de jî bêje, wergeran tekûz û serketî ye.’’⁵

Dawiya dawî em tînin li ser zimên disekinin ku tiştêk wekî ‘nehatina wergerandin’ tune ye; her ziman li gorî çanda ku di hundirê xwe de dihevine, rê û derfeta ‘gotina bi awayekî dîtir’ dide wergêr û başî û serketîbûna kar maye jîrekî û jêhatîbûna wergêr re.

Wekî gotina dawî dikarim bêjim ku; di wergeranê de ziman gelek tişt e û çanda ku di nav zimên de hewiyaye, ji bo danîna tîkiliya di navbera du zimanan de tiştêk bivênevê ye û her wekî Nermi Uygur jî dibêje, ‘‘Tiştên ku tînin zimên di heman demê de li zimên jî tînin wergerandin?’’

Û pîrsa semivîsê hê jî li rastê ye.

ÇAVKANÎ:

- 1 Wergêr: sixûrekî/e biyan e yan jî sixûrê/a biyanîbûnê ye (Tuncay Birkan) http://www.cevbir.org/index.php?option=com_content&view=article&id=52:lost&catid=37:yazicizi&Itemid=75
- 2 Li vir ez pêşniyaza peyva ‘raguhestin’ê ya M. Doğan a ji bo bergîdana peyva ‘wergeranê’, ji bo peyveke dî pêşniyaz dikim. (Raguhestin: bi Îngilîzî transfusion, transfer, transposition (mat.), bi Tirkî, aktanm)
- 3 Bijareya Wergeranê (zanista wergeranê çî ye?). Berhevok. Weşanên Sel. Stenbol. 2008
- 4 Paul Ricoeur, Li Ser Wergeranê. Weşanên YKY, 2008, Stenbol.
- 5 Nermi Uygur, Hêza Zimên, Weşanên YKY, 2001, Stenbol.
- 6 Heman berhem.

Çeviri, dilin sınırlarını genişletir

CİHAN ROJ

"Ez tî mam navbera du çeman e." (İki dere arasında susuz kaldım) Memê Alan'dan alıntılanan bu söz Kürtçe'nin binlerce yıllık yazınsal yaşamının özetidir. İki dere arasında susuz kalan ama kurumayan, kurumayan ama hep cılız kalan, yer yer boy verip yeşeren ama bahçeye dönüştüremeyen bir dil...

Aynı dilin sözlü edebiyatının kaç iklimde türlü türlü bahçeleri varken, bildiğiniz o malum sebeplerden dolayı, yazınsal dil hep kabuk kıymayla uğraştı. Başka dillerle yazınsal olarak etkileşim olanaklarını bulamadı, değişimi, gelişimi çok yavaş olduğu için dinamikleşemedi.

Sıkça yapılan bir tekrar olsa da, şimdiye kadar dilimiz ve edebiyatımızın büyük eksiklerinden biri, çeviriden yoksun olmasıydı. Bu, her dönemin sorunu olmuştur. Bilindiği gibi çeviri aynı zamanda kültürel etkileşimi, farklı olanla iletişimi sağlıyor. Bu etkileşim farklı şekilde düşünme, alternatifli düşünme, karşılaştırma ve kendini eleştirmeyi de beraberinde getiriyor. Kürt edebiyatı gibi genellikle yaşama ayna tutmuş bir edebiyat, çeviri sayesinde yaratıcı, kurgusal ve düşsel olanı da yakalamış olacak. Okuyucunun, yazanın dille olan ilişkisi kalıpsal, duygusal ve sloganik olmaktan kurtulup, sorgulamaya dayalı bir ilişki halini alacaktır. Okuyucu, çeviri eserlerini okuduğunda en iyi koruma ve gelişmenin sorgulamayla olacağına bir daha görecektir.

Edebiyatımıza heyecan getirmekte olan çevirilerin önemli bir katkısı, anlatım olanakları ve dile esneklik, pratiklik kazandırmaksa, diğer faydası da dili yeni kelimelerle tanıştırmasıdır. Kürtlerin "şehir kültürü" ile olan ilişkisini düşündüğümüzde, çeviriler aynı zamanda dili kent dili yapma çabasına da önemli bir katkıdır.

Burada bir noktaya da dikkat çekmek gerekir; yalnızca başka dillerden Kürtçeye çeviri eksik kalır. Kürtçeden de başka dillere çeviri yapılmalıdır. Eleştirmeni olmayan, okuyucusunun durumu belli olan bir dil için ertelenemez bir durumdur bu. Salt bu nedenden dolayı değil elbette, Kürtçe edebiyatı da dünya edebiyatına bir şeyler katmalıdır.

Her dil bir iklimse, her dil bir karakterse, her edebi ürün bir düş, bir yaşam ya da gerçeklikse Kürtçe edebiyatın da başka dillere çevirisi ihmal edilmemelidir. Yazınsal olarak belirtilen durum nasıl bir gerçeklikse Kürtçenin tarih-

sel süreç içinde Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları ve buralardaki kültürlerle, dillere ve dinlere yabancı olmaması onlarla olan ilişkisi de başka bir gerçeklik ve zenginliktir.

Kürtçe, edebiyat dili olarak olanakları olan bir dildir. Verilen ürünler nicelik olarak az olmasına rağmen eğer Kürtçeye eserler başarılı bir şekilde çevrilebiliyorsa, bu, dilin olanaklarıyla ilgilidir. Bu olanaklar daha çok sözlü edebiyat birikimleri ve dilin kendi ilişkilerine dayanmaktadır.

Bir iki yazımda, edebiyatta bireyi deşifre etmeliyiz, dilimizi deşifre etme zamanı gelmiştir demiştim. Yapılan ve yapılacak çeviriler aynı zamanda edebiyatımızı daha kolay deşifre etme imkânını da bize sunacaktır.

Çevirinin sürekli ve verimli olması için okuyucunun da çevirilen eserleri sahiplenmesi, okuması gerekmektedir. Bu, yayınevlerine nefes aldıracak, onlar için moral olacak.

Yapılmış tüm çevirilerin ve son dönemlerde hedeflenen projelerin çok anlamlı ve umut verici olduğunu belirtmeliyim. Ki yapılan ve yapılacak çevirilerin orijinal dillerden olması başlı başına önem arz etmekte. Öyle görünüyor ki önümüzdeki süreçte çeviri edebiyatı yeni tartışma alanları açacak. Çevirinin sağlıklı ve uzun soluklu olması Kürt edebiyatının, modern dünyada, yeni yaşamlar, yerler ve yolculuklar düşlemesi demektir.

Celal Üster, *Radikal Kitap*'ta; "yazmak, roman ya da öykü yazmak, salt yazmak mıdır? Yoksa yazmak üstüne düşünmek midir aynı zamanda? Bir yanılla, daha önce yazılmış olanları yorumlamak mıdır?" şeklinde sorular sormuştu. Bu sorular Kürt edebiyatı için esas alırsak, denilebilir ki edebiyatçılar artık sadece yazmakla kalmıyor, yazmak üstüne düşünüyorlar, yazılmış olanları yorumluyorlar.* Çeviri eserler yorumlara renk ve derinlik katacaktır.

İki dere arasında susuz kalmış dilin bahçesi çeşitlenmektedir. Gittikçe renklenip daha canlanmaktadır. Her geçen gün atılan adımlarla dilimiz, dile gelmektedir. Çeviri gibi etkinliklerle dilin sınırları genişlemektedir. Çeviri dile, edebiyata yöneltilen sorulara cevaptır aynı zamanda.

Bir dilin Cervantes'e, Kafka'ya, Goethe'ye, Victor Hugo'ya, Garcia Marquez'e, Yaşar Kemal'e, Orhan Pamuk'a, Tolstoy'a... merhaba demesi, başka bir aşk, başka bir göz ve yolculuktur.

Pêşengê wergera bi kurdî:

Mela Mehmûdê Bayezîdî

JAN DOST

Bi wergerandina kitêba Şerefname ya mîrê Bedlîsê Şerefxan re Mela Mehmûdê Bayezîdî (1797-1867) xwîneke nû herkand rehên wêjeya kurdî.

Ew cara yekem bû ku kitêbek bi serê xwe ji zimaneke biyanî ji bo zimanê kurdî, kurmanciya jorîn tê wergerandin.

Şerefname wekî nasnameya gelê kurd, kitêbeke gelekî giranbuha ye, danerê wê bi xwe jî dibêje ku wî ji nebûna kitêbên der barê dîroka kurdî, dest avêtîya pênûsa xwe û xwestîye kitêbeke taybet ji bo tarîxa gelê kurd binivîsîne.

Şerefnameya ku sala 1005?ê koçî, beramber sala 1595/1596?ê zayînî hatibû nivîsîn, bêtirî du sedsalan ma bêtirî ku kesek wê wergerîne zimanê kurdî. Bêguman ev yek ronahiyê davêje ser mijara neaktîbûna tevgera wêjeyî bi giştî û tevgera wergerandinê di nav kurdan de. Kurd her di dirêjîya dîrokê de, bi taybetî piştî hatina îslamê, tu beşdariyeke bi rêk û pêk di vê tevgera girîng de nekirin. Qet nehate bala kesekî ji mîrên wan, ji rewşenbîrên wan ku wergerandin dikare şoreşekê di wêje, ziman û berf her tiştî di avakirina mejiyekî neteweyî de roleke gelekî mezin bilîze.

Em li vir eger xwe bi gelên herêmê re bidin ber hev, em dibînin ku xebata me di vî alî de ji sifrê derbas nabe.

Bi alîkariya dîplomat Jaba hat wergerandin

Bi rêya wergerandinê zimanê kurdî dikarbû gelekî bi gavin mezintir û bileztir pêş biketa lê ev stratejî hiç ne li bala kesekî bû.

Heta wergerandina Şerefnameyê jî ne di bala Mela Mehmûdê Bayezîdî de bû, eger ne bi alîkarî û daxwaza dîplomatê dewleta rûsî August Jaba (1801-1894) bûya.

Ev wergera yekem û pêşeng, berhema alîkariya dîtîneke zanistî, akademîk bû ku li ba zanayên kurdan ên sedsalên bihurî peyda nedibû. Bi xêra hevnasîna Bayezîdî û Jaba li Erzeromê ev çalakiya girîng dest pê kir.

Dîsa jî ev xebata girîng wekî ku diviyabû nehate belavkirin. Ango destxeta Bayezîdî, cihê xwe li muzexaneyên dewleta rûsyayê xweş kir û her li wir ma. Ev werger nebû para rewşenbîrên kurd ji ber ku ji esas de ji bo lêkolînerên biyanî hatibû pêkanîn. Diviyabû rûnivîsên (exampolarên) vê wergerê pîrbûna û bi kêmanî sed, du sed nusxe ji ber hatibana girtin û li kesên zana bihata belavkirin.

Ev yek jî girêdayî sistema weşangeriya klasîk a li rojhilat e. Li gor wê sistemê, divê bazar hebe, divê nasix hebin, divê weraq hebin. Eger em bi zimanê îro bipeyivin

emê bibêjin ku weraqên dema berê wekî weşangerên dema niha ne. Jixwe navê wan jî ji gotin weraq ya erebî hatîye, weraq kaxiz e, weraq jî wekî tu bibêjî kaxizger! Yanî kesê ku têkiliya wî bi karê kitêbnivîsiyê re heye. Nasix jî ew kesên ku karê wan destxetan pir dikin, yanî kitêbek hebe û were xwestin gelek dane ji wê kitêbê hebin, çend nasix tên û bi şev û roj dixebitin û kitêban nasix dikin. Wekî çapxaneyan. Ev yek jî ne belaş bû, kesê nasix, bi taybetî eger xetên wî ciwan bûna pereyekî baş jî qezenc dikir. Li bajarên mezin mîna Bexda, Heleb, Stenbol, Şam û gelek bajarên din ev pişê, bi sistem bû loma jî bi hezaran destxet peyda bûn û di her mijarê de kitêb hatin nivîsîn.

Bayezîdî "Iskendername" jî wergerandiye

Di Mem û Zîn'a Ehmêdê Xanî de, gelek termên girêdayî pişeya nivîskarî û kitêbgeriyê hene, ji wan evên li jêr in:

Sehhaf, Mucellid, Şîraze, Nasix, Nusxe, Cuz-i, Bend, Sersefhe, Edîbê tencîm û hdw.

Li nav kurdan, tevgera nivîsandinê hebû, lê ne bi zimanê kurdî bû, yanî kitêbên şerîfê ên bi zimanê erebî, dîwanên helbestan ên bi zimanê farisî, di nav kurdan de dihatin nivîsîn û nusxe jê pir dibûn.

Kitêbeke mîna Mem û Zînê, eger di nav farisan de bûya, wê bi gelek şêwe xet û bi destê gelek bihata nivîsandin. Wê nusxeyên bi wêne hebûna, wisa jî wergera kitêba Bayezîdî.

Li gor lêkolînerên min, Bayezîdî hin nivîsên din jî wergerandine zimanê kurdî, mîna Iskendemameya Nizamî.

Di kitêba Peter Lerch (Forschungen uber die Kurden) de, hin metelok û biwêjên ji zimanê tirkî wergerandî hene, bi tevayî bîst û pênc metelok in. Her wiha heft malikên wergerandî, ji destana Iskendemame, ya helbestvanê îranî yê mezin Nizamî Gencewî (1141-1205), di nav rûpelên pirtûka P.Lerch de û bi tîpên erebî (li gor rênivîs û elîf bêya latînî jî nivîsandî ye) û wergera almanî jî hene. Diyar e ku wergerandina wan malikan ne bi helbestî bûye, belê wergerandineke peşanî ye û tîpane ye, yanî ne edebî ye, he-ma bibêje wergerek bi lez e, lê bi kurdiyêke paqijî ku Lerch bi xwe jî dibêje kurdiyê wergerê gelekî sade û delal e! Li jêr ez wan heft malikên wergerandî bi cih dikim:

Xeberzanîna Iskender ji ajotina

*Ûris û xerabkirina Berde'ê û birina Nûşabe bi êsîf
ji bo dunyageran ra di dunyayê ajotin*

xoş tê seferê di nav seferê kirin

di her bajêrekî dîtin zînet û xerî
di her qonaxekî hêsayî kirin

ji tiştê dizî xeber hilanîn
ji nedîtîyan pay hilanîn

lakin bibînî paşîya şuxulî
di bajêrê xo da ye mirov xundkar

xeyrî mayin di bajêrê xo da, di gel mûnan
çêtir e ji xundkariya bajêrê merivan

di bajêrê merivan eger çî dibe qenc e
dil nabe ji evîna malî vala

Iskender di gel wî mirazî ku hebû
Hemî weqatî meyla wî li ser bajêrê xo xuyabû.

Eger em bala xwe bidin zimanê wergerê, bi rastî jî zimanekî, li gor wê demê ango berî sed û pêncî salî, gelekî sade û rewan e. Lê gava em bi teksta orjînal a farisî re didin ber hev, hinekî qelsiyê di wergerê de dibînin. Xuya dike ku wergêr lezandiye û li ser teksta xwe ya wergerandî zêde nexebitî ye. Ka îcar em binêrin bê P. Lerch li ser vê wergerê çî dibêje:

Tekstên kurdî ji Erzeromê:

Di serî de, ji deftera Jaba ya ku di çileyê sala par de ji akademiye re şandiye. Ew destxetêke ji 118 rûpelan e. Aliyê cepê her deqa orjînal û wergera bi destê Xoce ye. Li aliyê rastê jî, A. Jaba "Lerch dinivîsîne Şaba!" hewl daye ku teksta kurdî bi tîpên alfabe ya latînî, transkrîpte bike "venivîsîne". Ji rûpel 1-46, sê parçe ji Iskendemameya Niazmî ne, parçeyê yekem 7, yê duyem 70 û yê sêyem jî 10 malîk in. Ji rûpel 47-118 wergera 244 biwêj û metelokên tirkîne ku ji kitêba Jaubert: Grammire turque (1-107, 109-245) hatine wergirtin.

Di vê paragrafê de, P. Lerch nabêje gelo ew xoceyê ku ew destxet nivîsiye kî ye? Lê gava em li nivîseke P. Lerch bi xwe vegerin, ku di nav de beşek ji nameya A. Ja-

ba ye, ku ji Erzeromê di 10-22'ê Êlûna sala 1857'an de ji akademiye re şandibû, vegerin, em dibînin ku A. Jaba li ser Mela Mehmûdê Bayezîdî dibêje Xoceyê min ango mamosteyê min:

"Dema ew li Erzeromê bû, yekemîn kes bû ku deqên bi zimanê farisî redekte dikirin û werdigerandin ser zimanê tirkî. Dema şerê vê dawiyê yê li dijî Rûsyayê lidarket, birayê wî hatibû kuştin. Ewî birayî alîkariya kurê Mehmûd efendî di kar û barên bazirganiyê de dikir. Mehmûd efendiyê reben, nema kanbû debara xwe bike, (...) wî planên xwe guherîn û ji sala 1856'an de bû Xoceyê (mamosteyê) min ê taybet der barê zimanê kurdî de."

Li vir em digihin wê encamê ku mela Mehmûdê Bayezîdî beşek ji Iskendemameya Nizamî jî wergerandiye kurdî, her wiha 244 metelokên tirkî jî! Ev yek bi serê xwe babetek balkêş e ji bo lêkolîneke berfireh û pêwîstî bi gera li wan tekstên wergerandî yên heta niha, bi kêmanî jî bo me windayî ne, heye.

Wergerandin rola herî mezin di îmtihana zimanan de dîfze, ew dide xuyakirin ka gelo zimanek heta kîjan radeyê bi hêz e û dikare bersiva dijwariyên zimanî bide. Bi rêya wergerandinê ziman mecbûr e ku pêş bikeve, ziman yan jî yên ku dinivîsin mecbûr in li termên nû, li peyvên nû, li ferhengan, li nava xelkê li gotinan bigerin û qeyd bikin.

Wergerandin pexşan e, pexşan jî mejî û fikr e, kurdan jî pir dereng dest bi pexşanê kirin. Lê di gel vê yekê jî hevî heye heye ku êdî bingeha fikreke kurdî were/tê avakirin.

Karê wergerandinê divê karekî bi sîstem be, stratejiyeyeke wê ya naskirî hebe, sazî pê rabin ne kesên bi tena serê xwe. Li vir êdî divê dirav û her cure îmkan ji bo vê xebatê werin veqetandin û karê ku bi sedê salan maye bêyî ku em destên xwe bidinê, ji nû ve bikin. Di deh salan de kitêbxaneyê kurdî, zimanê kurdî dikare zengîn bibe. Heta niha, yek kurdî nikare bibêje ku jêdera fikrên wî, kitêbên bi zimanê kurdî ne. Siyaset, felsefe, zanist, huner, rexnevanî û diyanet jî hemû bi zimanên zîrbavê ne, ne bi zimanên dê ne. Ev jî qedereke ku êdî dawîya wê bûye erkeki netewî.

Husên Duzen:

Werger karekî gunehkarî û pîroz e jî!

HEVPEYVÎN: ZINAR ŞINO

Pisporekî wergerê dibêje; "Werger huner e." Gelo hunerê wergerê di çî de ye?

Belê, ne hemû cureyên wergerê, lê belê wergera wêjeyî huner e. Ew mîna hunerên din karekî afirînerî ye. Afirandina berhemeke nuh e, wergera wêjeyî. Wergêrên zîrek, ji ber ku vê dizanin, ji peyvyan bêhtir bi veguhezand-

dina atmosfêrê mijûl dibin. Ji bo berhemeke wêjeyî şeweya vegotinê, stîl girîng e. Her wiha çîroka ku tê vegotin jî girîng e, lê tiştê ji wan girîngtir atmosfer bi xwe ye. Divê peyamên ku di peyv û hevokan de nehatine gotin jî bîna veguhezandin, lewma ji bo wergereke biserketî lêhûrbûneke hunerî pêwîst e, ne xebateke zanistî. Bêguman ev jî

bo wergera wêjeyî wisa ye, ji bo wergera zanistî hin pîvanên din hene. Wekî mînak ji bo wergera berhemên olî yan ên teknîkî wergereke pev bi peyv dikare pêwîst be.

Wergera di nav kurdan de ya herî zahf ji zimanên serdestên kurdan e, çima ji zimanên din pir kêm e?

Pirsyareke zaf balkêş e. Dibe ku mirov bibêje, ji ber ku kesên bi zimanên serdestan dizanin di nav kurdan de pirtir in. Bi min wisa tê nîhiyeta kurdan dest nade ku ew li ser lingên xwe rawestin û bêyî serdestên xwe bi cîhanê re bikevin têkiliyê. Ma karê wergerê, dawiya dawî ne danîna têkiliyên bi ziman û çandên cihê re ye? Gelek kes hene bi deh salan li Ewropayê dimînin, zimanê welatê ku lê dijîn baş dizanin jî, lê belê wergerê ji tirkî dikin an wê digerin ser zimanên din ên serdestên xwe. Wisa xuya ye girêdaneke xurt heye di navbêna wan kurdan û zimanê serdest de, ku nahêle bi cîhanê re rasterast bikevin danûstandinê.

Û wergera ji kurdî ji bo zimanê serdestên kurdan?

Bi taybetî ez wergera ji kurdî ji bo tirkî wekî beredwamiya asîmîlasyonê dibînim. Ka bê rewşa wergerên ji bo erebî yan farisî çî ye, ez baş ne agahdar im. Van salên dawî gelek berhemên kurdî hatin wergerandin bo tirkî. Piraniya wan bi destên kurdan hatin kirin û xwendevanên ku wan dixwînin jî kurd in. Lê wisa xuya ye ku hin hêz hene dixwazin vî karî derxin qadeke din. Vê dema dawî weşanxaneyên tirkan yê mezînan wekî Dogan, Îletîşim û Metîs jî bi awayekî aktîv dest avêtin vî karî. Ger mebesta wan tenê bidestxistina bazarê ba, min ê ev kirina wan wekî karekî comerzîel binirxanda. Qederê ez dibînim ji xemên bazirganî yan edebî bêtir hewl tê dan ku ew hejmarê kêk ku bi kurdî dixwînin jî vegeirînin ser tirkî. Gelek çaran berî ku kurdiya pirtukekê bigihîje xwendevanan wergera wê ya tirkî tê kirin. Bêguman weşanxaneyên ku bi kurdî weşanê dikin jî ne di wê rewşa ku karibin bi weşanxaneyên tirkan re têkevin reqabê. Hêviya min ew e ku nivîskarên afrîner haya wan ji vê yekê hebe û xwe nekin alavên vê kirinê. Bêguman ez wergerandinên bi destê nivîskaran ji derveyî çalakiyê wêjeyî dibînim û hizrên min di der barê wan de tîn zanîn.

Li gorî nêrîna we kîjan behema kurdî bê wergerandin ji bo almanî dikare cihê baş werbigire di listeya pirtûkfirosiyê de li Almaniyayê?

Mixabin ez jiyana wêjeyî ya li ser Axa Azad nikarim baş teqîb bikim. Tiştê ku ez bêjim dê bêtir li ser berhemên bi kurmançî û elfabeya latînî be. Di van bîst salên dawî gelek berhem derçûn. Mixabin hejmareke wan a mezînan xwedî gelek lawaziyên bîngêhî e, lê gelekên ku hêjayî wergerê ne jî hene. Ez dixwazim berê navê çend romanên ku tavilê hatin bîra min bidim: Labirinta Cinan (Hesenê Metê), Saturn (Remezhan Alan), Rojnivîska Spî-

noza (Şener Ozmen) û Mîmame (Jan Dost). Her wiha ji nav çîrokên Fewaz Husên, Hesenê Metê, Helîm Yûsiv, Tosinê Reşîd, Yaqob Tilermenî û Enwer Karahan dikare ji bo her yekî ji wan pirtûkek bê amadekirin. Vê dawiyê gelek berhemên ku derketine û hîn negihane destê min jî hene. Ji ber ku bi tevahî li Almaniyayê eleqeya ji bo helbestê kêk e, ezê li vir behsa berhemên helbestan nekim. Bêguman gelek helbestên ku hêjayî wergerê ne jî hene.

Başûrê Kurdistanê dikare çî ji bo wergerên ji bo kurdî bike?

Ger bixwaze dikare gelek tiştan bike. Qederê ez dibînim dixwazin hin tiştan bikin lê belê şewimendên xwedî agahdarî û azmûn, li derdora wan kêk in. Wergeri karekî zaf giran e, jê re gelek dem divê. Her wiha ji bo ku karibe wergereke ku tê xwestin pêk bê alîkariya diravî divê. Û ji her tiştî girîngtir jî komeke xebatê ji bo pêkanîna projeyên di vî warî de divê. Bêguman ne komeke ku ji kesên ne ehlê karê xwe ne pêk tê. Ger desthilatdariya Kurdistanê bixwaze bi berpirsariyên xwe re rabe, divê berî her tiştî dezgehekî ava bike û piştî jî butçeyekê ji bo karê wergêranê veqetîne. Hîngê dikare li ser projeyên ku dê bînin çêkin xebatê bike. Wekî mînak dikare listeyek ji romanên kurdî bê tesbîtkirin. Em bêjin di nava 2 salan de 10 romanên kurdî dê bînin wergerandin bo zimanên Ewropî. Her wiha ew koma ku di vî warî de kar dike dikare navê 20 berhemên ji zimanên cihê tesbîtkirinê û wan bide wergerandin bo kurdî. Ku koma xebatê karê xwe baş bike dikare bursan bide wan kesên ku dixwazin berhemekê wergerînin. An jî derfeta cihê ku lê kar bikin ji wan re amade bike. Wekî mînak dikarin salê 20 wergêran ku dixwazin kar bikin derfeta ku li Kurdistanê wî karê xwe bikin ji wan re pêk bîne. Ger kesên li welêt dimînin û diwazin ji zimanên biyanî wergerînin, dikare derfet bo wan bê dan ji bo ku bînin welatê zimanê ku jê wê digerin û li wir demekê bimînin ji bo ku zanebûna xwe ya li ser ziman û çanda wî welatî bi pêş de bibin. Her sal dikare xelata wergerê bê dan.

Par mewanê pêşangeha pirtûkan a navneteweyî li Frankfurtê Tirkiye bû. Sala 2007'an jî Katalonya bi çanda xwe mewanê rûmetê bû li Frankfurt. Gelek çaran bal hat kişandin ku ev her du bûyer jî ji bo kurdan zaf girîng in, lê mixabin ev girîngî nehat dîtin. Bi rêya hin berhemên ji kurdî wergerandî û hin çalakiyên wêjeyî kurdan jî dikaribû bala dinyayê bikişanda ser xwe. Ji ber ku antolojiyê kurteçîrokên a jî 15 çîrokên 15 nivîskarên kurd bi wergera almanî li ber destê min amade bû, min bi nameyekê pêşniyarî dezgeha Arasa li Hewlêrê kir ku ew wê bi awayekî biweşînin, mixabin min tu bersiv jî ji wan wemegirt. Bi Beşdarbûna Katalonyayê rê li ber welatên ne xwedî dewlet jî vebû û ger kurd bixwazin dikarin di salên bê de bi çanda xwe bibin welatê mewan li Frankfurtê, ku jê re jî

xebat û amadekarî divê. Di serî de jî divê amadekirina hin berhemên wergerandî be.

Wergera ji zimanê 2 û 3'yê hûn çawa dinirxînin yan jî çî jê re dibêjin?

Her wergerek şiroveyek e. Ger di ser zimanê duymîn an sêyemîn re werger bê kirin berhem ji rewşa xwe gelek tiştan winda dike. Ji ber ku bi rêya wergerê çandên cihê bi hev re dikevin têkiliyê û hev nas dikin, zaf girîng e ku ji zimanê berhemê yê resen bê wergerandin. Di rewşên ku derfetên wergera ji zimanê resen ne gengaz be, dibe ku mirov ji neçarî di ser zimanên din re wergerîne. Li Ewropayê yek weşanxaneyê ku ji xwe razîbe û wergeranê di ser zimanê duymîn re bide kirin tune ye.

Danasîna herî aktuel ji bo wergerê çî ye?

Wergera wêjeyî, şirovekirina tekstê wêjeyî ji zimanê jî bo yekî din e. Di vê danasînê de du peyv hene ku ji bo wergerê zaf girîng in: şirovekirin û tekst. Mebest pê ew e ku di pêvajoya wergerê de ne veguhezandineke raste rast, lê belê şirovekirina tekstê resen girîng e. Her wiha divê wergêr ne ji peyvên dest bi karê xwe bike, lê

belê ji tekst dest pê bike û dakeve wergirandina hevokan û piştre jî ya peyvên. Wergera/ê berhemên wêjeyî divê ji bîr neke ku ew tekstan werdigerîne, ne peyvên.

Pirsgirêkên wergêran û pirosesa wergerê çî ne, bi taybet jî wergêrên kurd?

Pirsgirêkên herî girîng kêmûna eleqeyê ji bo wergerê ye. Ji ber ku heta niha wergerî mîna karekî takekeşî hatiye kirin û kesekî lê mêze nekiriye bê xebatên ku bûne çiqasî biserketî ne; di nav xebatên li ber destê me de gelek ji wan xwedî nirxên nizm in. Vê yekê hişt ku bi tevahî eleqeyê ji berhemên wergerandî re kêmbibe, an nemîne. Gelek kesên ku dest davêjin vî karî nikarin ji bin rabin. Kesê ku wergerê bike divê xwedî zanîneke kûr be. Eger werger ne xwedî xwendineke dorfireh, kesayetiyeke rexnegir û helwesteke bi prensîp be, dê tu carî nikaribe wergereke bi ser ketî pêk bîne. Bêguman ev rewş li der faktorên din, nahêle ku bazareke berhemên wergerandî çêbibe. Karekî ku pereyan neyne û kesek nekeve bin milê wî dê nikaribe baş biçê.

Çend gotin li ser wergerê

RIFAT ARYA

"Werin, em dagerin jêr, zimanên wan tevîhev bikin da ku ji gotinên hevdu fêm nekin."

Tekwîn-VI

Daxwaza fêmkirina ji "kesên mayî" meroqeke merivan a gelek kevn e. Pêdiviyek pir bi hêz e ku meriv ji zimanê "yên xêncî" xwe fêm bike. Ev daxwaz û pêdivî ne bes ji bo têgihîştina bi axaftin û galegalên 'benîadem' in, her wiha ji bo têgihîştina bi zar û zimanê hemû candar û ruhberên li ser rûyê erdê ne jî.

Gelek çîrok û fêmlên ku mirov û heywanat tê de, bi hevdu re diaxivin, me guhardî kirine û xwendine. Ji destpêkê heta îro, mirovan xwestiye ku wê nezaniya xwe ya di der barê zimanek biyanî de têk bibe. Çi ye, ev meseleya Sultan Silêmanê ku haydarî zimanê hemû lawir û sewalan e! Û Feqiyê Teyran ê ku bi zimanê tevkî teyr û tîlûran dizane! Ev tişt jî derî rastiya fesaneyan, rastiya hewleke pir xurt a mirovan e ku ew dixwazin hemû dengên xwezayê deşîfre bikin û xwe bigihînin wateya wan.

Di nava civakê de, pirsgirêka ragihandinê pirsgirêkek sereke ye. Ji ber ku di hemû têkiliyên aborî, çandî, siyasî û hwd. de, yekane alav ziman e û jî sedema ku her civakê xwedî zimanek cihê ye, di warê ragihandin û jî hev

fêmkirinê de pirsgirêk nû didin. Her wiha, civak mecbûrî pêwendariyek daîmîne ku ev yek jî dike ku ew ê hewla çareserkirina vê pirsgirêkê bidin. A divê qonaxê de werger wekî rastiyeke jênager derdikeve holê. Her çiqas beşek giran ji kesên wêjeyan û zimanzan li hember wergerê bin jî, ji ber sedemên ku me behs kirin, çare nîn e divê werger bêne kirin. Tirs û fikara van kesan ev e ku (bêhtir jî di derbarê metnên wêjeyî de) di navbera du zimanan de, wateyên ku tu car hevdu qepeçe nakin (li hevdu nabarin) hene, ji rûyê mantiqên jilhevcuda, pirî fenomenên hêmayî tekabûlê hevdu nakin. V. Wolf dibêje; "Tiştêk bêkêr e ku mirov wergerên ku ji zimanê Girekî hatine kirin, bixwîne. Çimkî wergêr bi tenê dikarin wergerek wan ê nexuyayî (rûpoşkirî) bidin destê me." Lê W. Humbolt bi nêrînek hişkîr nêzîkê pirsgirêkê dibe û jî binî ve li hember wergerê disekine: "Her wergerek, li gorî min, tiştêk bê çareserî ye ku mirov rabe, çareser bike." Mirov dikare têbigihêje ku Humbolt çî dibêje, lê hinek zehmet e ku mirov tevî nêrîna wî bibe. Lê, Wolf bi nirxandinên xwe yê li ser wergerê, pêşkarî krîtîka wê dibe û mirov dahî ser rêyên maqûl ên pêkanînen wê dike dide û dike ku mirov van pirsan dayne ber xwe: Werger, lê wergerek çawa? Du civakên ku lîstîk, şahî, çand û tore û radeya pêşketina teknîk û zanyariya wan ji hevdu cûda be, wê li

hevdû wergerandina zimanên wan jî diwartir be û wê pirsgrêk jî girantir bin.

Ji ber ku di wergerandina metnên zanistiyê de nave-rok grîng e û şêwaz ne pirsgrêkek ewarebûnê ye, divê mirov bêhtir li ser wergerên wêjeyî-hunerî serî biêşîne. Lewra, di metnên wanî de, hema bigire şêwaz ceħda pêşiya naverokê dike. Wergêr, wexta ku bi zimanê dereke (biyanî) re rû bi rû dimîne, divê ev sê pirs bêne bala wî:

Nivîskar çi dibêje?

Nivîskar qesta çi dike?

Û ew vê tiştê çawa vedibêje?

Pirsa yekem û ya duyem girêdayî zanebûna wergêr a di derbarê zimanê biyanî de ye. Yanê, wergêr ji bo ku dest bi karê xwe bike, wekî krîter carekê divê van herdû tiştan bizanibe û ji gotin û rêzîkên wê nivîsê fêhm bike. Mînak, ku çav bi rêzîkek mîna "Mère souvenirs, maîtresses des maîtresses"* bikeve, bi kêmanî nizanibe ku ev hevok tê wateya "Dayîka serpêhatiyên, delala delalan" û qesta helbestvan jî (li gor kesa ku behsa mijarê ye) heskirîya wî, an jî jineke dîtir e, wergêr wê nikanibe dest bi karê xwe bike. Pirsgrêkên diwartir di zikê pirsê sêyemîn de, ango di nava çawagotinê de ne ku di vî warî de, divê wergêr hêzdarî têgihîştina zimanê biyanî û yê bikaranîna derfetên zimanê xwe be; ji alî hîlbijartina peyvên rast, vegotin û xweşgotinek dirust ve...Ango ku metnên di dest wergêr de, em bikaribin bişibînin prîzmayek sêparsû; parsûyê girîng û bala xwendevên li ser, yê sêyemîn, yanê yê "çawa vedibêje" ye.

Ji bo wergêr, werger ne mijûliyek bazarê û aborî ye. Ku kareke vî karî hebe, ev jî kêfxweşiya naskirin û bi karanîna du zimanan e. Wergêr replîkek, an jî helbestek û çîrokek xwendiyê, jê hez kiriyê û dixwaze ku wê li zimanê xwe yê zikmakî wergerîne û her wiha, vê kêfxweşiyê bi kesên dîtir re parve bike. Lê ji vir û şûn de kelem derdikevin pêşiya wergêr. Çimkî, ji bo wergêr zanebûna bi gremara herdû zimanan û feraseta wêjeyî bi tenê qîm nake. Divê ku ew heta radeyekê, tahmek ji berhema ku ew dê wergerîne, werbigire û wê bicibîne jî. Tê zanîn ku berhemen ku li derveyî vê pîvanê hatine wergerandin-tevî ku ji alî naverokê ve rast hatine wergerandin jî- serê carê dilikumin an jî nekarîne ji binê atmosfera zimanê biyanî biçin der. Yanê, bi gotineke belavbûyî; "bêhna wergerê, ji wergerê tê."

Werger ji karê nivîskarê esas (ê xwediyê metna orjînal) bi zehmetir e. Wergêr, ji bo ku bixwaze, an jî liv û tevgerêkê bîne zimên, gava ku lê bigere, di zimanê wî bi xwe de, li ber destê wî gelek peyv peyda dibin, ango ji bo tevkirina vê tiştê zêde natengijê û dikare peyva guncav bîne. Lê di wergerê de, ne ew qasî serbest e û mecbûr e ku wateya herî nêzikî hîlbijêre. Wexta ku wergêr biryara peyvê da, divê ku li ser hemû pêjn û qetsên ihtimal ên nivîskar û heyama ku ew tê de jiyaye, bisekine.

Helbet, di şulê wergerê de, pirsgrêka bingehîn gu-

hestîna biwêjan û hin îbareyên biwêjî ne. Çimkî, biwêj û gelek îfadeyên seyr, wêfên netewî û lokal hildigirin nava xwe. Loma jî, pîrî caran wergêr bêçare dimîne, gava ku wateya biwêjekê beramberî ya zimanê hember dike. Tişt ta ku ji destê wî bê û bike; neqandina wateyên wan ên nêzî hev e. Ev jî, pîrî caran pirsgrêka "dilsoziya bi metna bingehîn re" derdixê holê. Mînak, di zimanê fransî de biwêjek heye, ji min re mereq e ku gelo di tu zimanî de biwêjek ku wê qepeçe bike heye an na: L'esprit de l'ecallier (Giyane derenceyê).

Mirovek ku ji derenceyê dadikeve jêr û ji nişke ve li ser pêpelûkên wê disekine û... dibê; "xwezî min ev tişt wiha nekiriba, an jî xwezî min wiha ne lê wiha gotiba". Ango, biwêj ji bo dema ku li şaşî û kêmasiyekê vardiçile, an jî di rewşên didulmayîne de tê bi kar anîn. Çîrok ev e ku li ser derenceyê giyanê wî kesî diguhere. Ez bawer im tiştê seyr e ku yekî îngilîz rabe, vê gotinê wekî "Sprit of the ground", an jî tirkekî wekî "Merdiven ruhu" wergerîne. Dîsa, kîjan wergêr bêyî ku ravekirinek taybet bike, wê bikaribe rengdêra kurdî "porkurê", an jî biwêja "pere gevizandin"(ku yek pereyên yekî dereng dixîne, tê bi karanîn), wergerîne ser zimanê xwe?

Wergêr, her tim di nava du pirsgrêkên wergerê de diheçiqe: Heger ku ew ji bo dilsozî metna bingehîn bimîne, gotin bi gotin wergerîne û bi tevî ku hişk û bêtahm in jî peyvên ku rasterast wateya hevdû dibînin dayne, wergerê bibe wergerê mekanîk. Na, heger ku çêjek ji wergerê bi vî rengî netsîne, azad tevbigerê û wergera xwe bi gotin û biwêjên zêde biedilîne, wê çaxê jî talûkeya bînpêkirina metna orjînal xwe dide der. Rewşek nazik e ku hûn him bikaribin metna orjînal biparêzin û him jî hêza vegotîneke estetîk û hunerî ya zimanê xwe bi kar bînin. Serêşiya wergerê ya esas ji nava van herdû pirsgrêkan diçe der. Vê serêşiyê bêhtir di wergera helbestê de, bi taybetî jî di helbesta bi wezin de çêdibe. Lewra, wergêr mecbûr e weznê biparêze, dengên ku di zimanê wergerandî de saz dibin, divê ku bi qasî zimanê orjînal helbestane, nerm û herikbar bin. Û bi vê yekê re, divê wate jî ji dest neyê berdan! Gelo rewşa kesekî ku helbesta bi wezin werdigerîne hinek nasîbe ya wî dimsîroşî ku di her destekî wî de eyarek dims heye û bêyê ku yekî ji wan dayne, hem divê devê wan girêde û hem jî dims nerijîne! Ez dibêjim heger rewşa wergêr ne bi qasî ya dimsîroşî rewşek pêşîrtengiyê be jî gelek zehmet e û bêguman pisporiyek temam dixwaze.

Heger bê qebûlîkirin ku werger jî hunerek e, wê çaxê divê bête zanîn ku gelek girêk û pirsgrêkên wê, gelek kul û kurederên wê jî hene. Lê, wergerêk, qet nebe, divê ji bo destpêkê ji gelek pîvanên xwe haydar be û hewl bide ku eslê metnekê dema tê bîhîstin bandorek çawa dike, divê li ser xwendevanên zimanê lê wergerandî jî heman bandorê bihêle.

Çend not li ser ji tirkî wergera ji bo kurdî

MUKİT ARSLAN

Heta vê rojê wisa bawer dikim ku min nêzîkî 4000 rûpel ji tirkî wergerandiye kurdî. Di dema wergerê de ez rastî hinek astengî û zihmetîyan hatim. Ji bilf van tiştan, rastî hinek tiştên balkêş jî hatim. Ev tiştên ku min li gor xwe bi çend xalan rêzîkir, dixwazim bi we re parvebikim.

Pirsgirêka peyvan

Pirsgirêka îdyoman

Pirsgirêka gotinên pêşîyan

Pirsgirêka rêzimanî

Zayend / b- Qertaf / c- Dem / d- Cînavk

Ev xalên ku min li jor da rêzê, niha ezê her yekî bi mî-nakan bi we re parvebikim ku em ji hev fêhm bikin.

Pirsgirêka Peyvan

Deha: O bir deha idi

Ew dehayek bû

Ew deha bû

Ew kesekî bêhempa bû

Em çi bibêjin jî di der barê peyvên bi vî awayî de her kes dê li gor şiroveya xwe tişteki binivîse, standardek tune ji bo vê peyvê.

Meşekat: Meşakat yolu / Meşekatli bir yol

Rêya meşeqetê

Rêyeke bi meşeqete

Kurd zêdetir ji bo vê peyvê zihmet bikartînin; Em biceribînin:

Rêya zihmetê

Rêyeke bi zihmetî

wekî ku hûn jî dibînin çênabe.

Yansîtmak: Bu durumun yansılma biçimi doğru mu?

Awayê pêşberkirina vê rewşê rast e?

Di ferhengên kurdî de ji bo vê peyvê biriqandin heye. Em bi biriqandinê wergerînin:

Awayê biriqandina vê rewşê raste?

Gelo biriqandin li şûna peyvê rûnişt? Na !!!

Em vê peyvê hinekî din jî bi mînakên bidomînin...

Cemal aynada yansıyan aksini görünce çok şaşırıldı.

Cemal dema di neynikê de xwe dît şaş bû ma.

Ka em dikarin bibêjin;

Cemal dema di neynikê de biriqandina xwe dît şaş bû ma.

Çênabe. Kesên wergerê dikin di rewşên bi vî awayî

de li ferhengên mêze dikin lê mixabin dema ferheng hatine çêkirin ev tişt nehatine fikirandin.

Muhteşem: Bu muhteşem yapı karşısında insan adeta büyüleniyor.

Li hember vê avahîya nuwaze mirov efsûndarî dibe.

Me li vir nuwazeya di ferhengê de bikaranî. Îjar em li hevokeke din binêrin.

Mükemmel: Bu mükemmel bir duygu.

Ev hestekî nuwazeya

Ev hestekî mikemle

Ka em bibêjin çi, me nuwaze ji bo muhteşem bikaranîbû.

Îjar muhteşem, ihtişam, harika û mükemmel ka emê çawa bikin. Di ferhengên de li hember tevan nuwaze dinivîse. Nuwaze him rûneniştîye, him jî çiqas nuwaze dibe bila bibe têra van peyvan tevî nake.

Yol ayırımı:

Araba yol ayırımına geldi.

Erebe hat çiqerê

Erebe hat veqetandeka rê

Erebe hat cudarê

Erebe hat cihêrê

Bu konu yol ayırımına geldi

Ev mijar hate dawîya rê

Ev mijar hate cihêrê

Ev mijar hate cudarê

Ka kîjanê were bikaranî. Bi çar mînakên min xwest ku ez derdê xwe bibêjim. Îjar ev peyv li gor deman hêj nehatine çêkirin dibe ku di wan deran de jî pirsgirêkan derxin.

Wek mînak: Fikir û Raman

Ez difikirim / Ez diramim

Ezê bifikirim / Ezê biramim

Ez fikirîbûm / Ez ramîyabûm

Mînanî ku li vir jî dixuye peyva raman, di hevokên li gor demê de rûnanê, lê nayê, çênabe. Li jor bi çend xalên min pirsgirêkên li gor xwe dan rêzê. Di hejmarên din de peydeyê pê ezê bi mînakên qala wan jî bikim.

Nivîskariya bi kurdî... Lê çawa?

EDÎB POLAT

Der barê nivîskarên ku bi eslê xwe kurd in lê bi tirkî dinivîsin de gelek tişt hatin gotin, "çawa"yî û "çima"hiya vê yekê ne mijara vê makaleyê ye. Nivîskarek esilkurd bixwaze êdî bi zimanê dayikê berhe-man biafirîne dê çi bike, rêçek çawa bişopîne? Ger ev yek "vegera li kurdî" be, ew dê vegere ku derê?

Di serî de em bêjin, rewşenbîrên kurd di dibistanên dewletên serdest de perwerdehiya xwe kuta dikin. Berî niha bi sî-çil salan mamosteyek an ronakbîrek bixwesta bibûna helbestvan an nivîskar, bi piranî zimanê tirkî ji xwe re dibijart. Ji ber ku kurdî wekî niha bi pêş ve neçûbû, ji mirovekî ji rêzê re nebûbû tercih. Lewma kesên wê demê wekî nişkek "nivîskarên/helbestvanên esilkurd" hatin naskirin. Ji Ehemmed Arif, Yaşar Kemal, Yılmaz Guney û heta niha gelek nivîskar an senarîstên navdar ku kurdbûna xwe înkâr nekirin ji mecbûrî xizmetê ji edebiyat û hunera tirkî re kirin. Berhemên wan tenê xizmetê ji edebiyat/hunera tirkî re kirin? Ev yek ji pir hat nîqaşkirin, lê divê were gotin ku piştî şikestina nîrê asimilasyonê êdî ji nivîskarên esilkurd re terciha nivîsina bi kurdî heye. Berê ev fersend belkî kêm bû, lê niha şert hatin guhartin. Li pêş her nivîskarekî/a esilkurd du rê hene; afirandina berhemên bi tirkî an bi kurdî... Di bin destê nivîskarên esilkurd de êdî rêziman hene, rojname hene, kovar hene û bihezaran pirtûk hene, ger bixwaze dikare alfabeya kurdî zû hîn bibe, dikare alikariyê ji nivîskarên kurd bixwaze, di cur bi cur kanalên kurdî de dikare li filmên kurdî temaşe bike û heke ne di karê dewletê de be, dikare bist û çar saetan bi tirkî nepeyive lê bi kurdî bijî.

Axaftin cihê ye, afirandina berhe-man cihê ye. Helbet divê hewza mirov tîji be berî herikînê.

Nivîskarekî/a esilkurd bixwaze vegere kurdî, dê "vegere" ku derê?

Heke ew berî niha bi kurdî nenivîsibe, ev yek nabe "veger"! (Mirov ji tirkî venagere kurdî, mirov kurdî dibijêre!)

Kesên wiha ku ez wan nas dikim, yan mamosteyên zimanê tirkî ne, an mamosteyên dibistanên li Tirkiyeyê ne. Kesê ku pisporê ziman û edebiyata tirkî be, helbet dê ev yek jê re zehmet be. Ji ber ku eşqa hunerê ne bi kurdî lê bi zimanekî din di dil û mêjiyê wî/wê de bi cih bûye, ji guhertinek wiha re sal û zeman divê.

Tê zanin, nivîsina berhe-man bi alikariya hestan pêk tê, ger hest bi tirkî bin pirtûk dê çawa werin honandin?

Nivîskarên me yên ku heta êvarê li Amedê bi kurdî dipeyivin, hevalên me ne, li civatên me rûdinên, êvarê an sibeha dîtirê diçin cem kompitura xwe û dirêqin tirkî, dê çawa dest bi kurdî bikin?

Divê ewil mirov wan kesan fam bike, hîn bike da ew çawa hatine wê asta edebiyata tirkî?

- Bi salan zimanê tirkî ji wan re bûye rîya xweifadekirinê,

- Tenê ne tirkinûs in, hîn ji wan wejenasê tirkî ne ji,

- Hestên wan ji bi tirkî ne,

- Di nava weşanxaneyên tirk de cihekî ji xwe re girtine, berhemên ku dinivîsin li erdê namînin.

Ji bo em kurdî bi van nivîskaran bidin hezkirin çi dikeve ser milên me?

- Divê em wan nexeyidînin, mîna kesên ku li zimanê xwe îxanetê kiribe li wan nenihêrin.

- Rexneyan bi şeweyek pozîtîf, bi armanca encamê erênî li wan binin.

- Alikariya wan ji bo xwendina pirtûkên kurdî bikin.

Ev hevalên me divê nexşerêyek çawa bidin ber xwe?

- Di serî de, divê dev ji axaftina bi tirkî berdî, bîst û çar saetan kurdewar bijîn.

- Rojname, kovar û pirtûkên bi kurdî bixînin, li filmên bi kurdî temaşe bikin.

- Hinê gramera kurdî bibin.

- Dest bi xwendina edebiyata kurdî bikin û çiqas pirtûkên bi kurdî hatibin çapkirin divê di bin destên wan de bin. (Bo peydakirina pirtûkan nivîskarên din divê alikariya wan bikin.)

- Bi salan ji bidome, divê ew bi sebr û sebat van pirtûkan bixînin.

- Ewil bi nivîsên kurt, bi serpehatiyan an ceribandinan dest bi nivîsina kurdî bikin.

Ev yek têr dike ku ew bibin nivîskarê/a Kurd?

Na. Piştî ku hewza xwe dagirtin û pirtûk nivîsandin, berhema xwe ya ewil divê bikaribin bidin çapkirin. Belkî wekî dema nivîsina bi tirkî, bihêsanî weşanxane wan qebûl nekin. Ew dê çawa xwe di kurdî de, di nava dinyaya weşanxaneyên kurd de bide îspatkirin? Ji vê yekê re jî wext divê. Lewma min di serî de got "nivîskarekî/a esilkurd dê vegere ku derê?"

Di serî de cihekî ku xwe li dergeh û diwanê wan bigre nîn e. Heta kurd bédewlet bin ev bêçaretî dê bidome.

Digel hemû neyîniyan, divê ew ji cihekî dest pê bikin. Destpêkirin û lephilanîn fereca xêrê ye!

oYun a t ı

Cuma Boynukara

cboynukara@mynet.com

(Köy kahvesinde geçer. Muhtar o hâlâ gelmemiştir. Silo müdür yerini almış, levhayı da masanın önüne asmıştır, Cecodayı ise diğer köşede tarla almak işleriyle uğraşmaktadır.)

Cecodayı: Bana bir çay. (Ahmo'ya) Hayırdır, niye satıyorsun toprağını?

Ahmo: Canım öyle istiyor.

Cecodayı: İyi düşün.

Ahmo: Düşündüm.

Cecodayı: İyi, sen bilirsin. Buraya hem parmak bas, hem de imza at. (Ahmo söylenenleri yapar.)

Ahmo: (Silo'ya) Ula Silo bak biz arkadaşız, hele bir sigara yak.

Silo: Olur mu? Bundan içelim. Söyle Ahmo derdin nedir?

Ahmo: Diyorum ki beni önce yazasın...

Silo: Biliyorsun yazılmak isteyen çok insan var... Hatta karşı köylerden gelenler bile var. Talep böyle fazla olunca, biz de ne yapacağımızı şaşırdık...

Heno: Muhtar o saat kaçta gelecek?

Silo: Buyurun...

Heno: Benim babanla işim var.

Silo: Hele bir söyle, belki ben hallederim.

Heno: Yok yok, ben babanı bekleyeceğim.

Silo: Peki sen bilirsin... (Heno geldiği masaya gider.)

Ahmo: Hani sen de yeni evlendin... Demem o ki, belki bir şeye ihtiyacın olur.

Silo: Olmaz desem, yalan olur.

Ahmo: Sana bir akıl vereyim. Bak şimdi sen beni yazacaksın, sonra... Sonra bir kitabına uydurursun. Toprağımı sattım... Aha bütün para burada...

Silo: Yavaş konuş ula. Millet duyacak.

Ahmo: Sana vereyim... Al... Ne dersin? Millet de

getirir. Ula Silo sen beni dinle. Böyle bir fırsat bir daha eline geçmez ha... Benden söylemesi.

Silo: Madem bu kadar ısrar ediyorsun. (Ahmo elinde tuttuğu kâğıda sarılı parayı Silo'ya verip, keyifli bir halde masanın yanından ayrılırken... Silo önündeki kâğıtlara bir şeyler yazar.) Bu iş tamamdır.

Ahmo: (Heno'nun oturduğu masaya oturur.) Bu iş tamamdır.

Heno: Hangi iş tamamdır... Hele ağzındakini çıkar...

Ahmo: Ben işimi hallettim.

Heno: Nasıl hallettin, anlat hele.

Ahmo: Silo'yu kafaya aldım.

Heno: Yoksa para mı verdin?

Ahmo: He...

Heno: Ne kadar verdin?

Ahmo: Tarlayı sattım ona verdim. Tarlayı ne yapacağım artık. Artık memur olacağım. Böyle bir iş bir daha olmaz. Allah Muhtar o'dan razı olsun. Adam bize babalık ediyor.

Heno: Tarlayı kime sattın?

Ahmo: Cecodayı'ya, parayı da peşin verdi.

Heno: Valla ben de satacağım...

Ahmo: Geç kalma, elini çabuk tut. Başka köylerden de talep varmış işe. Silo da delikanlı çocuk ha, hemen halletti...

Heno: (Cecodayı'nın masasının önünde, tutuk.) Cecodayı diyorum ki...

Cecodayı: Hayırdır... Söyle hele...

Heno: (Birden) Ben tarlamı satmak istiyorum...

Cecodayi: İyi, sen bilirsin. İmzala buraları... Parmağını basmayı da unutma... *(Heno söylenenleri yaptıktan sonra parayı alıp, hemen Silo'nun masasına gider.)*

Heno: Beni de yaz.

Silo: Nereye yazayım?

Heno: Ahmo'yu nereye yazmışsan, beni de oraya yaz.

Silo: Peki... *(Alê girer.)*

Heno: Bu da senin hakkın. *(Parayı masanın üstüne koyar.)*

Alê: Cecodayi bakıyorum da işin iyidir ha.

Cecodayi: Ee-
e dünya hali, yuvarlanıp gidiyor.

Alê: İyidir iyi.

Cecodayi: Otur hele, bir çay iç.

Alê: Ben kendime içerim, sağ ol.

Cecodayi: *(Miho masanın önüne gelmiştir.)* Söyle Miho?

Miho: Benim tarlayı diyorum.

Cecodayi: Olur alalım... *(Kâğıtları önüne sürer. Miho imzalar, parayı alıp Silo'nun yanına gider. Silo parayı alıp, Miho'yu yazar.)*

Alê: Silo yine müdürlük mü yapıyorsun. Hım...

Silo: He, niye?

Alê: Duyduğuma göre Usuf'un babası gelecekmiş, haberin var mı? Şehirde duydum... Kirvelerine mektup yazmış... Korkma canım, sana karışacak hali yok ya...

Silo: Ne demek istiyorsun?

Alê: Hiç, niye kızılıyorsun?

Silo: Adamı kızdırıyorsun da, onun için kızılıyorum.

Alê: Müdürler kızmaz... *(Bir kürsü alıp, bir köşede oturur.)* Bana bir çay verin hele.

Çaycı: Verelim babam verelim. *(Çay dağıtır.)*

Ahmo: *(Alê'nin yanına gelerek.)* Alê adını yazdın mı?

Alê: Anlamadım, neye?

Ahmo: İş için.

Alê: İhtiyacım yok... İhtiyaç meselesi... *(Beş köylü girer.)*

I. Köylü: *(Köylüler selamlaşırlar.)* Silo beni de yaz.

Silo: Babamı bekleyeceksin.

Ahmo: *(I. Köylü'ye)* Para istiyor, biz de para verdik.

I. Köylü: Bizim paramız yok ki.

Ahmo: Paranız yok, toprağınız da mı yok?

I. Köylü: Var.

Ahmo: Onu satın, biz de sattık.

I. Köylü: Kim alır, kimde para var? *(Bu arada Silo Cecodayi'nin yanına gelir, topladığı parayı gizlice verir.)*

Ahmo: Cecodayi alıyor, ona satın. Sonra Silo'ya gidin. Silo yazar.

I. Köylü: Selamünaleyküm Cecodayi.

Cecodayi: Aleyküm selâm. Söyle, hayırdır? Hele otur.

I. Köylü: Bizim tarlayı satmak istiyorum. Alacak mısınız? *(Diğer köylülere)* Siz de satacak mısınız? *(Başlarıyla onaylarlar)* Hepimiz satmak istiyoruz... Ne diyorsun?

Cecodayi: Olur. *(Kâğıtları öne sürer)* Buraları imzalayın, parmağınızı da basın paranızı alın. *(Söyleneni yaparlar, parayı aldıktan sonra, Silo'nun masasına giderler.)*

I. Köylü: Bizi de yazacaksın.

Silo: *(Alê'nin tüm olanları izlediğini fark eder)* Olmaz babamı bekleyeceksiniz. *(Köylüler beklemektedir. Ahmo yanlarına gelir.)*

Ahmo: Hayrola ne oldu?

I. Köylü: Diyor ki, babamı bekleyeceksiniz... Bu adam ne zaman gelecek?

Alê: Büyük adamlar geç gelir.

Ahmo: Ben hallederim, ula Silo bunların işini hallet...

Silo: Alê'yi görmüyor musun pis pis bakıyor..

Ahmo: Ondan sana ne? Yazıktır bunların işini hallet, bak topraklarını da sattılar.

Silo: *(Naza çekerek)* Bana ne, ben mi dedim sat? Satmasaydılar.

Ahmo: Öyle ama bir kitabına uydur, hayırdır...

Silo: Peki tamam, ama bu son olsun... Vallahi ben zor durumda kalıyorum.

Ahmo: *(köylülere)* İşinizi hallettim, tamamdır. *(Milleti sıraya koyup tek tek yazdırır. Yazılanlar paralarını verir. Sonra kahvenin başka köşesinde otururlar. Sevinçlidirler.)*

Alê: Silo işler nasıl, iyi midir?

Silo: He iyidir, sana ne?

Alê: Hiç canım, öylesine sordum...

Silo: *(Alê'nin yanına gelerek)* İstersen seni yazayım, para mara da almayacağım senden.

Alê: *(Yüksek sesle)* Duydunuz mu bana neler diyor Silo? Diyor ki: seni bedava yazayım... *(Gülerek)* Yok, babam yok. İhtiyacım yok. Ben halimden memnunum. *(Silo çok bozulmuştur. Söyleyecek bir söz bulamaz, gidip masasına oturmaktan başka.)* Hani diyorum ki, bu iş biterse ne olacak?

Cecodayi: Bitmez.

Alê: Ya olmazsa, kumandan gelip bu köye koruculuğu vermez de, başka köye verirse?

Silo: Öyle olmaz. Öyle bir şey olamaz, burada adam öldü ya...

Alê: Her adam ölen köye verseler!

Silo: *(Tedirgindir)* Ne demek istiyorsun?

Alê: Hiç canım. Kendi kendime öyle konuşuyorum.

Silo: Allah akıl versin.

Cecodayı: Âmin... *(İçeri Muhtar o ve Nuro girer, yanlarında Hêlo vardır. Muhtar o'nun içeri girmesiyle herkes ayağı kalkar Alê hariç. Muhtar o yerine geçer. Çaycı hemen kahvesini getirir.)*

Muhtar o: Silo benimle görüşmek isteyenlerin listesini çıkardın mı?

Silo: Çıkardım.

Muhtar o: İş için milletin adını da yazdın mı?

Silo: Yazdım.

Cecodayı: *(Muhtar o'nun yanına gelerek)* Her şey tamamdır.

Muhtar o: İyi iyi...

Cecodayı: Bir Hılafo bir de Alê gelmedi, başkaları tamamdır.

Muhtar o: Onlar da gelirler, meraklanmayın. Gelirler...

Silo: Baba milletle görüşecek misin; çağırayım mı?

Muhtar o: Ben hallederim. *(Nuro'ya)* Çok mühim işler hallettim şehirde. Çok mühim. *(Kahvesini yudumlar)* Bana dediler ki, sen bildiğin gibi yap, gerisine ne karışma. Allah var, adamlar hoş adam canım...

Nuro: Cami için.

Muhtar o: O iş tamamdır. Melle kafan yorma. Bizim ahır geçici olarak karakol yapacağız. Sonra, bu yazın okul, cami, karakol, yol yapmaya başlamışlar bile; sağlık ocağı da yapılacak. Efendime söyleyeyim, bizim Silo'yu da çok beğeniyorlar.

Hêlo: Bizim çocuğu da yazsayingınız.

Muhtar o: Yazsınlar Hêlo, burada her şey kanunlar çerçevesinde yapılır. *(Kahveye hitaben konuşur)* Sevgili köylülerim, kıymetli büyüklerim, aziz arkadaşlarım. Bu iş hallolmuştur. Her şey yoluna girmiştir... Bir haftaya kalmaz işe başlayacağız. Allah dinden imandan ayırmasın. Ben konuşmayı sevmem, iş yapmayı severim. Köyde hiç kimse mağdur kalmayacaktır. *(Alkışlanır)* Sağ olun, Allahın izniyle köyümüz şehir gibi olacak, telefonumuz olacak, elektrigimiz olacak, otobüstümüz olacak. Dedğim gibi, Allah dinden imandan ayırmasın. Sağ olun. ✨

Kürt sinemasının genç sesini duymak

RINDA DENİZ

Bundan 8-9 sene evvelinde kulaktan kulağa bir fısıltıyla ve çekinceli kurulan "Kürt Sineması" tamlamasının artık tok bir sesle telaffuzunu gözlemleyebiliyoruz. Buna ilk dayanak olarak, festivallerdeki Kürt yönetmen ve yapımlarının sayısındaki artışı gösterebiliriz. Ayrıca dört ayrı ülkede ve dünyanın muhtelif noktalarındaki Kürt topluluklarında hatırı sayılır sayıda gencin sinemaya yönelimleri de bu savı doğrulayan başka bir işaret...

Kürtlerin yaşadığı bölgeleri tek tek ele alarak onların sonu sinemaya çıkan kültürel yolculuklarını ve buraya olan tarihsel bağlarını incelemek ayrı bir yazı konusu kuşkusuz.

Bu bağlamda, geniş bir açıyla ve bütünsel olarak Kürt sineması adına yapılan çalışmaların, yazılan yazıların ve diğer verilerin toplamından oluşturulmuş, Müjde Arslan'ın derlediği ve Devrim Kılıç'ın büyük emek verdiği Kürt sineması: Yurtsuzluk, Sınır ve Ölüm adlı kitabını kaynak göstererek; işin Türkiye kısmına, özellikle yetişmekte olan ve Kürt sinemasında

hâkim rengi oluşturacağı kanısında olduğum yönetmen kuşağına dönelim. Böylece kitabın bana göre bir eksikliği de giderilmiş olacak. Çünkü bu meseleyi önemli filmler yapan ve adını duyurmuş üç-beş ismin ötesine geçip, 'dipten gelen dalga'ya kulak kabartarak konuşmamız gerektiğine inanıyorum. Dünyada Bahman Ghobadi, Hiner Saleem, Jalal Jay Jonroy; Türkiye'de ise Yılmaz Güney, Kazım Öz ve Hüseyin Karabey üçgenlerinden ziyade, daha çoğul çokgenlere yayılma ihtiyacımız var. B. Washington'un deyişiyle: "Herkes üstün bir şey yapamaz; ama herkes

önemsiz bir şeyi üstün bir ruhla yapabilir". Belki de asıl ihtiyacımız olan bu 'ruhun' varlığı...

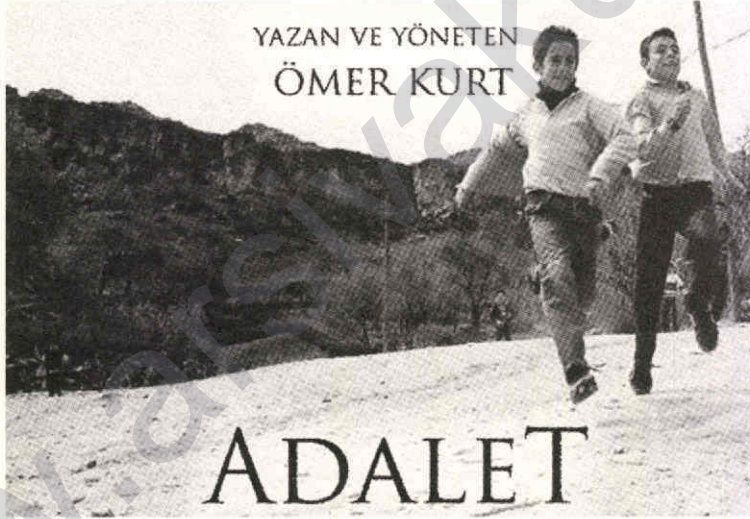
Türkiye'nin kültür ambarında 'erk'in istediği renklere boyanmış tavuklar gibiydi Kürtler. Kendileri olmamaları adına, onlara hayallerindeki fıstamı dikip giydirmişlerdi. Fakat Kürtler, üstlerine serpilen tozları silkelemeyi, bilinçlenme basamaklarını çıkmayı başarmışlardır. Bunda büyük payı dengbêjlik kültürü, dolayısıyla sözlü tarih aktarmacılığına denk düşen müzik birikimleri alır. Bu çağda ise, geçen yüzyılda müziğin üstlendiği bu tarihi misyona 'sinema' da ortak olmaya adaydır. Ama nesilden nesile

kültür aktarımında, Kürt toplumunun, sinema gibi, onlar için yeni bir sanatı benimseme ve sahiplenmesi belli bir vakit olacaktır kuşkusuz.

Kürtlerin Türk sinema konseptine gark olmuş vaziyetleri de bir başka zorlayıcı unsurdur. Kürtlerin, Türk sinemasındaki konumunun fotoğrafını Müslüm Yücel *Türk Sinemasında Kürtler* adlı kitapta çekmişti. Önce Yeşilçam'da sonra uzantısı olan TV

dizilerinde Kürtler; birer folklorik öge, Türkçe-Kürtçe karışımı üçüncü bir lisanı konuşan gölgelerdi. Egemenlerin düşlediği Kürdü sinemada yaratmaları onlar açısından bir başarı gibi gözükse de bu, diğer taraf için de bir avantaja yol açtı. Zira etki, tepkiyi doğuruyor.

Sonuçta, makyajlanan şey bir gün solar, yapay renkler uçar gider. Geriye gerçeğin kendisi kalır. Renkli boyalarla gizlenen Kürt büyümüş, kendisini, 'kendisinin olacak sinemada' da yaratma peşine düşmüştür. Bu arzusunun kökleri taa o kültür ambarının

daki yok sayılan babaları ve dedelerinin temsili-
ne karşılık gelir.

'Terör' ninnisiyle yetişen

bir kuşağın filmleri

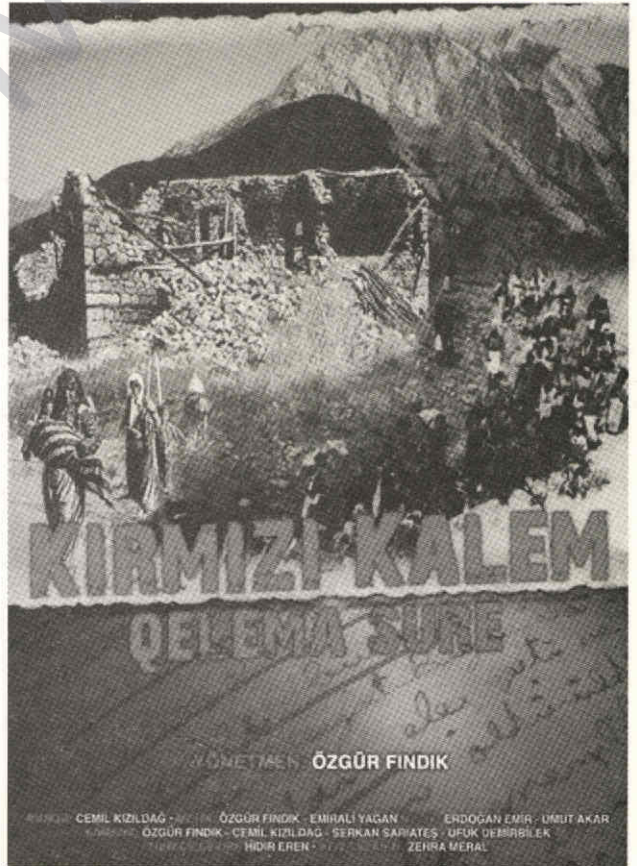
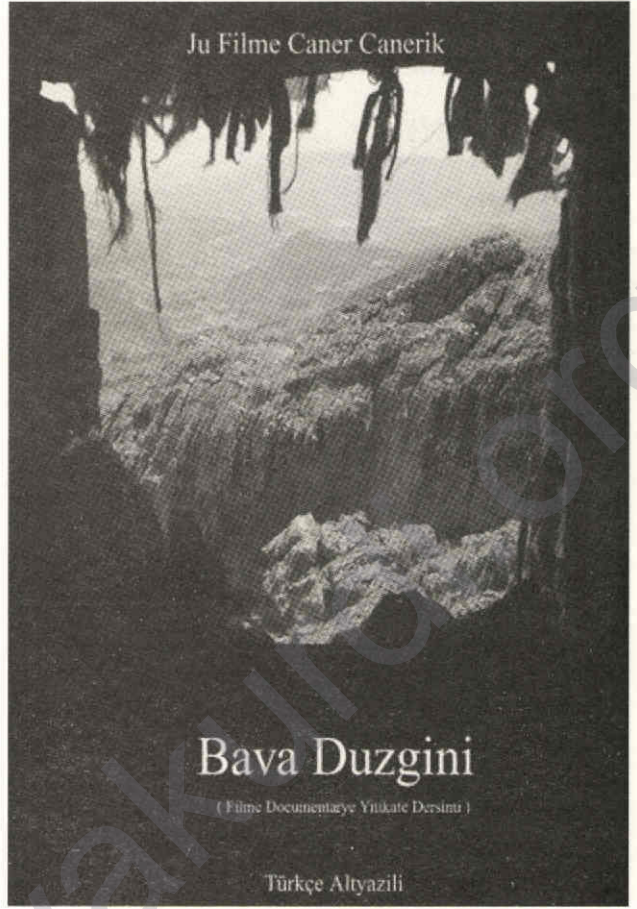
Attığı her adımın, aldığı her nefesin çok rahatlıkla yasada bir karşılığını bularak teröristik bir eylem yaftalamasıyla büyümüş bir insanın, sonrasındaki üretimlerine siyasetin bulaşmaması mümkün mü? Bugün bölgede sinema yapmakla meşgul Kürt arkadaşların ürünlerinde de bu var.

Karşılı Erol Mintaş'ın üçlemesinin ilk filmi olan *Butimar*'da, bir ana-oğulun, şehir ve köy arasında kalmış, fakat ne şehirlili ne de kendi köyüne ait olmayışlıkları anlatılır. Mintaş, bu yalın ve sessiz filmde, zorunlu göçle köklerinden koparılmışların sesini yansıtmıştır.

Dersimli belgesel sinemacı Caner Canerik'in çalışmaları da kendi coğrafyasındaki renklerden ve payına düşen acılardan bir demet sunar. *Bava Duzgini* de Dersim'deki kutsal bir tapınma mekânına götürür bizleri. İnanç ve insanları yolu izi olmayan o çetin dağın tepesine götüren sebepleri üzerinde düşündürür. *Pırdesur*'daysa göçlerle boşaltılmış bir kentten arda kalanları gösterir. Son çalışması *73. Millet* ise bölgedeki Çingenele döndürür yüzümüzü.

Mardinli Müjde Arslan, "kumalığa" dikkat çeker *Kirasé Mirinê. Hewitî* belgeseliyle. Kendi akrabaları ve köylülerinden yola çıkar Arslan. Bu yolculuğu her izleyen, o yaranın yansımaları, kendi yakınında benzer durumda olan herhangi bir kadından görebilecek kadar tanıdık bulur. *Son Oyun* ve *Tov* adlı kısa metrajlı çalışmaları da Arslan'ın gelecekte başaracaklarının bugünden habercisi.

Dikkat çeken diğer bir isim, Bitlisli ve uzun yıllardır İzmir MKM'de çalışıp atölyeler düzenleyen İlhan Bakır. Mezopotamya'da 'deq' (dövme) araştırmalarını *Beden Ayetleri* belgeselinde toplamış Bakır. Her figürün, her şeklin sahip olduğu öyküleri izler ve dinleriz. *Be Si û Be Dar* adlı kısa metraj çalışması ise hapishanede işkence gören bir gencin yaşama döndükten sonra sallantılı ruh dünyasını ve 'İşkenceye giren ile işkenceden çıkan aynı kişi değildir' gerçeğini anlatır. Filmde, Rus sinemasında ve ünlü Yunan yönetmen Theo Angelopoulos'un filmlerinde görmeye alıştığımız 'plan sekans' çekim tekniği dikkat çekiyor.

Murat Malgir

Batman'dan Veysel Çelik, 2932 adlı kısa metraj çalışmasında, hapishanede geçen bir zaman dilimini, kimi zaman sembolik boyutta ama çoğunlukla yakın plan çekimlerle sanatsal bir anlatımla veriyor. Oğlunun görüşüne giden annenin Kürtçe konuşma yasağı yüzünden bildiği tek Türkçe cümle kulaklarımızda yankılanır: "Kamber Ateş, nasılsın?"...

Yine Batman'dan Murat Malgir'in, *Soya Adak* ve *Öldüren Barış* adlı iki çalışması bulunuyor. "Öldüren Barış" bölgedeki arazi üzerinden şekillenen düşmanlıklardan bir kesit sunuyor. Birbirleriyle çatışmalı iki ailenin barışının bir tarladan/bölgeden geçmemesi üzerine kurulur ve trajik bir sonla biter.

Diyarbakır'dan Deniz Oğuzsoy ve Emre Karataş, kamerayı pamuk işçilerine döndürüyor *Beyaz Prenses* ile. Bölgeden tarlada çalışan bir grup ailenin yaşamlarına konuk oluyoruz. Tripot kullanmadan ve yakından hareketli çekimleriyle dikkat çeken film, bu yılki Altın Koza Film Festivali'nde belgesel dalında finale kalma başarısını elde etti.

Sivas Koçgiri bölgesinden Medet Dilek, *Gu-an Di'nin Düğünü*'nde, Kızıltepe'de katledilen Uğur Kay-

maz'ı anlatır. Diğer bir belgeseli *Narkolepsi*'dir. Tıpta 'aşırı uyumak' anlamına gelen *Narkolepsi*'de Sivas katliamını anlatmıştır. Dilek, *Notasyon*'da ise cezaevlerindeki 'hayata dönüş' operasyonlarını irdeliyor.

Batman kökenli Metin Avdaç ise daha farklı bir konuya götürür bizi: *Kara Altından Altın Mikrofona*. Batman bölgesinde petrol bulduktan sonra hızla petrol rafinerileri ardından TPAO kurulur. 1963 yılında kurulan TPAO orkestrası, 1968 yılında, aralarında Haramiler, Mogollar ve Erkin Koray gibi isimleri geride bırakarak Altın Mikrofon yarışmasında birinci olur. 'Batman Orkestrası'nı Altın

Mikrofona götüren yolculuğu, nostaljik bir tatla ve Batman'ın nereden nereye geldiğini de görerek izliyoruz. Genel anlamda işçi ve emekçileri konu alan Avdaç'ın *Işığımızın Emekçileri*, *Torakçılar*, *Çotanak* isimli başka çalışmaları da bulunmakta.

Mardinli Haydar Demirtaş'ın, *Gezici Nalbant*, *Yara* ve şu aralar çekimlerini Midyat'ta yeni bitirdiği *Babam Tarih Yapıyor* adlı çalışmaları bulunuyor. Demirtaş, etnik değerleri özgün konular etrafında senaryolandıran yaratıcı bir yönetmen.

Diyarbakır'dan Hatice Kamer, *Anne Ben Hasta Değilim*'de, Batman'da yaşayan ve gay olan bir gencin önce kendi ailesinden başlayarak sonra çevresini de sa-

ran baskılı-sıkıntılı hayatını anlatıyor. Farklı cinsel tercihlerin yörede yarattığı tepkileri görmek açısından kayda değer bir çalışma.

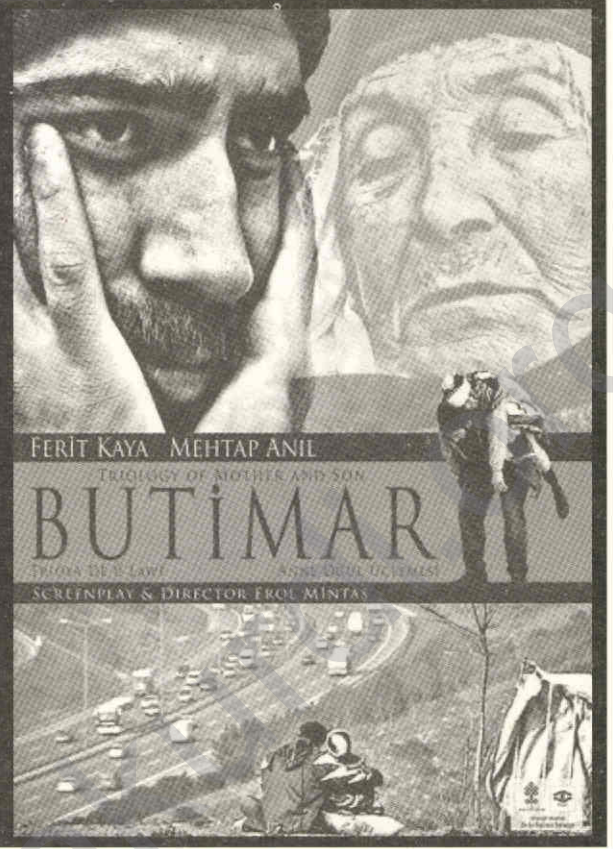
Yine Diyarbakır'dan Nazire Turan'ın *Nar* ve *Bekleyiş*, Ali Kemal Çınar'ın *Şev*, Arin Arjen'in *Kaos* adlı kısa metraj çalışmaları da anmalı. Arin, Miraz Bezar'ın bugünlerde yeni bitirdiği, *Min Dit* adlı uzun metrajlı filminin yardımcı yönetmenliğini de yaptı.

Erzurum'dan Ömer Leventoğlu, *Êşa Şewatê* ile ülkedeki kirli savaşın kadın üzerindeki etkilerini,

Bölgedeki sinema etkinlikleri

Diyarbakır Sanat Merkezi'nin geçtiğimiz Mayıs ayında düzenlediği "3. Uluslararası Film Günleri" filmleriyle birlikte genç yönetmenleri görme fırsatı oldu. Akabinde Mardin Sinema Derneği'nin bünyesinde "4. Uluslararası Mardin Film Festivali" deneyimleri yaşandı ve birçok çalışma halkla buluşturuldu. Yine Mardin ve Diyarbakır'da düzenlenmiş sinema atölyeleri sayesinde yeni gençlere sinema eğitimleri için kapı açılmakta. Tüm bu gelişmelerin en önemli fonksiyonu, Kürt yönetmenlerin ürünlerini Kürt halkıyla buluşturmasıdır. Henüz izleyici kitlesini bulamamış ve sektörlaşmemiş bir yapının buna acil ihtiyacı var. Şimdi, bu sonbaharda Diyarbakır'da yapılması beklenen "Kürt Film Festivali" var.

2001 yılından bu yana her yıl düzenlenen 'Londra Kürt Film Festivali' nin yanında ilki bu sene İtalya'da yapılacak olan, 'Roma Kürt Film Günleri' ile Amerika'da, 'New York Kürt Film Festivali' sayesinde, bölge menşeyli ürünler dışarıdaki izleyiciye ulaşacak.

Zarokên Axa Qelişî' de ise, Urfa'da tarlada pamuk işçiliği yapan bir ailenin bir yılını anlatmaktadır.

Dersim'den Arin İnan Aslan'ın *Si û Bâ ve Kırntî*'si birçok ödül almış kısa metraj çalışmalarıdır. Filiz Işık Bulut'un Diyarbakır 5 no'lu Cezaevi'nin görüşe gelen mahkûm yakınları üzerine anlattığı *Deng* filmi. Çayan Demirel'in aynı cezaevinin belgeseli olan *5 No'lu Cezaevi* ile Dersim katliamını konu aldığı *Dersim 38* adlı belgeseli ülkede birçok festivalde gösterildi.

Batman'dan M. Tayfun Aydın, Hasankeyf'te yapılmak istenen İlısu Barajı'na dikkat çeker *İçimdeki Mezar'da*. Yine Batman'dan ve sinema eğitimini İran'da almış Faysal Soysal'ın, İran sineması dinamiklerini hissettiğimiz üç kısa metrajlı filmi vardır.

Diyarbakır'dan Ömer Kurt ise bölgenin eğitim alanındaki geri kalmışlığının tanıklığını, çektiği videolarla bizlerle paylaşmakta. *Adalet* adlı bir kısa filmi de bulunan Kurt, şu sıralar bölgedeki müzisyen şahsiyetler ve dengbêjleri konu eden bir belgesel üzerinde çalışıyor.

Batman'dan Ferit Çağıl'ın şehirleşme ve çocukların oyun oynama alanlarındaki kısıtlanmışlığı anlattığı *Uçurtma*; Özgür Fındık'ın *Qelesa Sure*; Mehmet Oruç'un *Eller* filmi ekleyelim. Mustafa Özgün, Şiyar Gedik, Nihat Nüyan, Kamuran Çakır ise bölgede sinema adına üreten diğer isimler. Adına ulaşamadığı-

mız daha birçok sinema gönüllüsü var elbette. Bütün bu çalışmalar ve sahipleri, bir nevi 'ilk meyve' durumundalar ve taşıdıkları misyon adına da çok özel ve önemliler.

Özgürlük sorun ise sanat, politiktir

Sinemayı bir kuram olarak gören ve bunun üzerine teoriler üreten dâhi yönetmen Eisenstein sinemaya şöyle bakar: "Bence 'niçin' sorusunu tam olarak ortaya koymadıkça, kişi bir film üzerine çalışmaya başlayamaz. Hangi gizli duygular ve tutkular üzerine spekülasyon yapmanız gerektiğini saptamadıkça bir şey yaratmak olanaksızdır."¹ Elimizdeki erken dönem Kürt yapımlarını incelediğimizde de ortak olan şey, bir sızıyı anlatmada veya ortak bir acıda buluşmalarıdır. Bunun adı 'varolma' ya da 'kimlik' sorunudur. Böylelikle sinema bir nevi dert anlatma, kendini ifade etme, içindeki dünyayı tasvir etme aracına bürünmektedir.

Filmlerin diğer bir ortak noktası da kahramanları ya da konuları itibarıyla 'acılı' bir nitelikte olmasıdır. Bereket ki; Kürtler acılarıyla yaşamaya alışmaktan öte onlarla alay edip gülme malzemesi yapmayı öğrenmişlerdir. Yaşadığı çetin doğa şartlarını güldürüye buluşturabilmişlerdir. Söz konusu çalışmalarda tasarlanmamış, istem dışı sızan bir komedi unsuru buluruz. *Bava Duzgini*'deki ibadet eden adamın dua-

sında, Batmanlı gay gencin kendini anlatışında, üzerine kuma gelen kadının kendi kocasına laf atmasında, ... Bir parça gülmekle-üzülmek arasındaki paradoksun bulaştığı bu filmlerde sanatsal kaygıdan çok folklorik öğeleri yansıtırma çabası hissediliyor. Dolayısıyla da bu kaygı, sanatın 'estetik' unsurunu ihmal etmeye götürebilmiştir.

Gelen, gidende saklı

Filmlerde, seçilen konular itibarıyla; ölüm, inkâr edilmişlik, yoksulluk, mezhep-din ayrılıkları, cezalar, infazlar, grevler, isyanlar, göçler, yasaklar, işkenceler, cezaevleri, ... gibi 'erk'in reva gördükleri ile feodal geleneğin kalıntıları arasında hareket edildiğini görüyoruz. (Moslow'un ünlü *ihtiyaçlar hiyerarşisini* hatırlayalım; temel ihtiyaçlar karşılanmadan, entelektüel açlık hissedilmez.) Mealen, 'asal dertler' varken 'beden ve hazları' hatırlanmaz. Geleceği yorumlamak münecimlerin işi amenna, fakat önümüzdeki malzemeden ve aşçıdan yola çıkarak nasıl bir yemek yiyeceğimizin öngörüsünü yapabiliriz pekâlâ. Şimdiden Mezopotamya'da hangi arketiplerin çağrılacağı, kimlerin mezardan perdeye canlandırılacağı, destanların, renkli insan yaşamlarının, gizi kendinde saklı hangi kadınların ve onların peşinde ordularla çarpışan hangi erkeklerin anlatılacağı merakındayım. İnsanlığın en eski mirasına sahip coğrafyasından gelen bu yönetmenlerin leziz sofralarına konuk olacağımıza inanıyorum. Kayda geçsin!

Kürtler için 'özgürlük' ve 'kabul ediliş' adına önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bu zaman diliminde ümit ediyorum ki önümüzdeki on yılda aşkı, felsefi çelişkileri, evrensel çıkış noktalarını gösteren filmleri izleyebiliriz. Dilerim Kürdü ve Türkü ile sorunları değil, çözümlerin keyfini çıkardığımız bir ülkede en fazla düşlerdeki entelektüel sinemayı konuşur, tartışırız. Peri Abraham'a bir röportajda Kürt sinemasını sormuşlar, yanıt olarak 'üç kelime' demiş: "Atak, güzel ve yoksul."²

Bize göre, bir de 'inatçı'!

Tıpkı onu yaratanlar gibi. ☀

rindadeniz@hotmail.com

DİPNOTLAR:

1 Sinema Sanatı, Sergey M. Eisenstein, Derleyen: Jay Leyda, Türkçeye Çeviren: Nilgün Şarman, İstanbul: Payel Yayınevi, 1993, s. 16

2 Tiroj, sayı: 11, s. 52, Peri Abraham, 2004.

ÊŞA JİYANÊ

demsala payîza dilê min

ji kişwerên ciwaniyê dikîşe

hemû rengên min reşikî ne

revok im

li ser rîyan çokan diqetînim

di vê xortaniya xwe de kal im

çîrokên xapînok diafirînim

de ka were lawê xwe binihêre yadê!

di hemûyan de

çiqas çeleng

çiqas ciwan im

derdê dinê li min siwar e

di bin de dihelim

/mirovahî vireke dîrokî ye

fêkiyên wê travmayên qûnde ne

ji ronahiyê direve

tariyan da kokê xwe digere/

deng didim kes min venagere

her kes di xwe de mijûl e

ji ber kerba

dinalim

dimirim...

Yûsiv Biyanî

BÎRANÎNEKE TAL

TOSINÊ REŞÎD

Meta Cewar keçmama bavê min bû. Jiyana wê dor 100 salî domand (sala jî dayîk bûna wê kesî nizanibû).

Bîra wê tişteki nebînayî bû; dikaribû ser bûyareke 50 sal berê bûyî bi dêtalên wisa hûr bigota, qey bejî ew bûyar duh, pêr bûye.

Sala 1969 an min jî bo malbata me jê pirs kir û gotinên wê nivîsin. Çend roj berê ew pelên êdî zer bûyî ketin ber destê min û carekê jî min ew xwendin. Bi bawariya min ev kurtediroka malbete ma, rûpelekî tragêdiya êzdiyên Serhedê tîne ber çavan û wê jî bo xwendevanan balkêş be. Meta Cewar çawan gotiye, min wisa jî nivîsiye û wisa jî raberî xwendevanan dikim.

"Qeza Qersê da 14 gundê sîpka hebûn. Sûsiz da 8 malê şerqiya hebûn, tamam merivê hev ên nêzik bûn. Lê piraniya gund îsedizî bûn, malxalanê bavê te. Du malê şerqiya jî li Şatiroxliyê hebûn; mala Reşî, Sinot û mala Teyo.

Ji ziyareta gund ra digotin "Ziyareta Gulheyranê", kêleka ziaretê ra çemê Gulheyranê dikşiya. Ziyareteke eyan bû û xênjî êzdiya wisa jî miletên mayîn dihatine ber. Nava gund dêreke xiravbûyî jî hebû, çawan ziyaret diçûne ber wê jî.

Kêleka gund geliyê axê bû, milkê wan bû. Ava gund kêmbû. Carekê jî Gulheyranê karêz kirin anîn, lê paşê karêz şikest, wisa jî ma. Zivistana ava qalixa hin vedixwarin, hin didane pêz.

Gundê Sûsiz jî Qersê êpêceyî dûr bû. Siwarê baş rojê da diçûn, vedigeriyan, lê erebe rojê da nedigihîştinê. Kirîn-firota wan himlî Qersê bû, lê carna diçûn Xirave Dîgorê dikana Egî axa bi Vaxoyê file re vekiribû.

Tiştê wanî firotanê himlî pez bû, rûn, penêr, hiri û genim. Gund bi xwe zozan bû, dervediketina zozanan.

Şerqiyê Sûsiz jî Eyntabê, gundê Esmer hatibûn. Mala axê (Emer axayê serekeşirê êla êzdiyên sîpka T.R.) ûrisa ra geliyê xwe dikine yek û jî Eyntavê tene topraxa ûris, Qersê, Qers hingê ya ûrisa bû (Ev yek bihara sala 1874'an bûye T.R.). Wexta hatinê şerqî çar mal bûne, du mal tèn Qersê, du mal jî li wir, gundê Esmer diminin.

Der heqê gundê Sûsiz de keçikan kilameke wiha digotin:

Geliyê Gomê bi gongile,

Eyla Sinco miqabile,

Lawko, qurba, şûşa dilê min şikestiyê

Belkî bicebire.

Malê şerqiya

Ji Eyntabê du mal hatin, mala Keleş û mala Emo. Keleş û Emo birê hev bûn. Pênc kurê Keleş bûn; Ozman, Simo, Memê, Çeto, Kurdo¹.

Îcar salê şêr, gav eskerê ûris şûn de vekişiya, eskerê tirka dîsa hat. Êzdiyê wan gunda gişk revîn. Wê rev û bezê da qira me hat; kî hate kuştin, kî Ava Reş da çû, kî winda bû.

Romê Axbaranê xwe gihande me. Piraniya mêrê mayî jî li wir kuştin. Qira mala Eli axa li gundê Camûşvana Mezin anîn. Kurd jî Romê ra hatibûn, qira mala Eli axa wan anî.

Îja ez seva mala kalkê te bêjim.

Yê Ozmanê kalkê te 11 zar bûn: Etife, Memê, Rezaq, Silêman, Sifiyan, Reşî, Ahmê, Zozan, Xemê, Pêro, Besê. Ji wan sê man; Reşî, Ahmê û Zozan².

Yê Simo sê kur, qîzek bûn, kes nema, nizanîm revê da çawa bûn.

Yê Memê du kur, sê qîz bûn, ji zureta wî kes nema.

Yê Çeto du qîz, du kur bûn, nizanîm revê da çi hate serê wan.

Yê Kurdo tenê Qanat ma, xwedê min qurbana wî bike.

5 kurê Emo bûn; Qubat, Ûsê, Reşo, Bekir, Xalit.

Yê Ûsê sê kur, qîzek bûn, revê da nizanîm çawa bûn.

Yê Reşo sê kur, du qîz bûn, kes ji wan nema.

Yê Xalit sê qîz, sê kur bûn, revê da nizanîm çawa bûn.

Ji 7 zarê Qubat tenê Avas û ez marûma xwedê man.

Ji 5 zarê Bekir, tenê Hetem û Seyran man.

A kurê min. Şikîr ji Xwedê pey aqasî ra duyê ocaxê Keleş û Emo vênesiya, niha jî hûn rabûne. ✽

DÎPNOTLAR:

1 Bê guman keç jî hebûne, lê meta Cewar ne seva Keleş, ne ji seva Emo, navê keçên wan nade.

2 Li vir meta Cewar besa mêran nake, ji ber ku herî wê jî min re gotibû, wekî eskerên tirkan mêran gişan (kalkê min Ozman jî nav wan de) berev dikin, dikin merekekê û saxê sax dişewitînin.

AKSESÛAR

FEWZÎ BİLGE

Mirovahiyê ji demên pirîmîtif û heya niha herdem pêdiviya xwe xemilandinê ditine û ji ber wê jî aksesûar bi kar anîne. Carinan hestî, kevir, qîloç, pepik, çerm, text, dendik carinan zêr, zîv, lek... carinan jî hirî, pembo, hevrişm kirine aksesuar û bi xwe ve kirine. Ji bo ku xwe mêrxastir, carinan bedewtir an pîroztir rê bidin pêdiviya aksesuaran bi xwe ve kirine ditine û dûre bûne amûrên xemlê, estetik û bedewiyê.

Aksesuar jî wekî diyalektika hunerê her dem guheriye carinan gêrewêre, carinan jî xwerû bûye. Wekî wêneyên klasîk û nûjen. Ew jî mîna hunerê berê ji bîr û baweriyên zayê û herdem dibin bandora pêvajoyan û bizavên hunerê de maye.

Di civak an di neteweyekê de gava mirov li aksesuarên kesekî/ê binêre rewşa wî/ê ya civakî, çandî, zayendî û aborî bi hêsanî dibîne. Ji ber wê jî mirov dikare bêje aksesuar alavên ku herî pir û zû kesayetiya mirovan dide dest e. Aksesuar jî bilî dem û dewranan li gor statuya kesekî di nava civakê de jî guherîne -ango li gor rewşa kesekî ya aborî, civakî zayendî û çandî aksesuar wî/ê jî guherîne-.

Ger mirov pirsra ku "çima ew qas sal û zeman mirovan tu car dev ji aksesuaran bernedaye?" bike; wê bi hêsanî bibîne ku mirovan jî hebûna xwe û heya iro her dem xwestine xwe baştir, mêrtir, bedewtir rê bidin e. Dawxaza ku xwe di çavên mirovên din de îdâlîze bikin e. Ev jî nîşaneyêke xurt e û êşkere dîke ku mirov şerd û merc çî dibê bila bibê di nava hewldaneka ku xwe, mala xwe, bajar û welatê xwe jî yê her kesî baştir û bedewtir rê bidin.

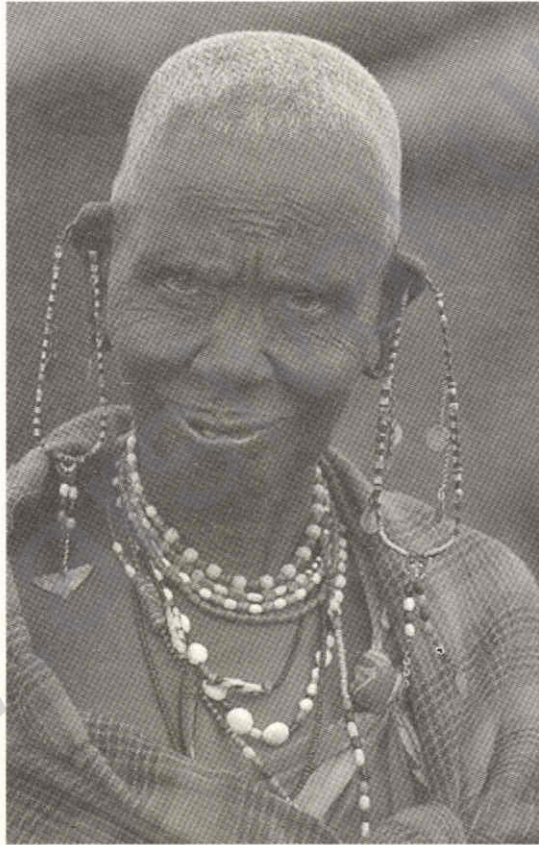
Di hêla derûniyê de mirov nêzik bibê wê demê ev tê wê wateya ku mirov her dem jî xwe ne bawer bûne. Ango xwe jî xwe cudatir xwestine rê bidin.

Wekî çawa ku mîmariya her neteweyê amûrên avahiyên xwe li gor dewlemendiya xwezaya xwe hilbijartine. (Mîna welatekî ku daristanên wê pir, avahiyên xwe jî daran, yekî ku dar tunebin jî ax an keviran ava kirine.) amûrên aksesuarên xwe jî jî heyber, bûjenên xwe ango dîsa li gor erdîngeriya xwe, dewlemendiya welatê xwe hilberandine û di nava pêvajoyî dîrokê de ev aksesuar bûne sembolen neteweyan... aksesuarên mîna yê Afrikayê an jî kurdan. Kurdan bela ku herî pir sewal xwedî kirine û bi çandiniyê re

tekildar bûne alavên xwe berê û hin bêhtir jî hirî, pembo, çerm, hestî, qîloç û hwd. hilbijartine. Hin jî li gelek herêman gulik û gulavend, pişt, kofî yê xwe jî hiriyê çê dikin. Afrikî jî li gor erdîngeriya welatên xwe, welatên li ber behran jî bêhtir alavên di nava avê de dertên, mîna dahsî, şeytanok, devê kevjal, mircan û hwd. dikin aksesuar.

Piştî pêşketina têkiliyên kapitalîzmê alavên rewşê ango aksesuar bi tumerî zivirîn pereyan. Mîna zêr, zîv, elmas, mircan û hwd. A rastî di herdemê de alavên xemlê -aksesuar- xwedî bûhayekî ne. Lê ev di nava têkiliyên kapitalîzmê de ziviriye pereyan û bela ku pereyê kedkaran bi qasî zêr û zîv, elmas û yakûtan bikire tuneye aksesuarên qelp (emîtasyon) hatine hilberandin. Ku pêdiviya kesên kedkar bi wê rêgezê çareser bikin û dîsa pereyan kar bikin.

Di roja me de jin jî mêran bêhtir aksesuaran bi xwe ve dikin. Aksesuar li ser derûniya mirovan bandoreke erênî dikin. An mirov li gor derûniya xwe, -li gor temenê wan ev biguhere jî- aksesuaran bi xwe ve vedike. Carinan dema kêfxweş be, carinan jî ji bo kêfxweş bibê. Di demên berî kapitalîzmê de heta di gelek demên dîrokê de mêran jî jinan bêhtir aksesuar-

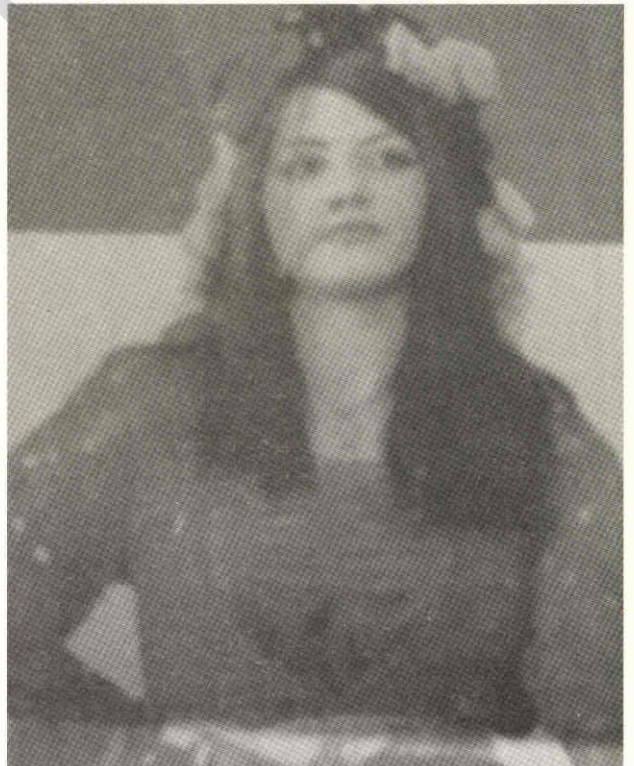
ar bikar anîne. Û ev heya demên feodal domiyaye. Lê di nava tekiliyên qapitalîzmê de wekî her tiştî jin ji zîvirandine pereyan. An bedewiya jinê bûye cekek herî xûrt. Jinên ku statûyekê baş ji xwe re dest xistibe êdî mîna demên berê wekî jinên axe, mîr, an began pîr zêde pêdiviya ku aksesûaran bi xwe ve bike nabîne.

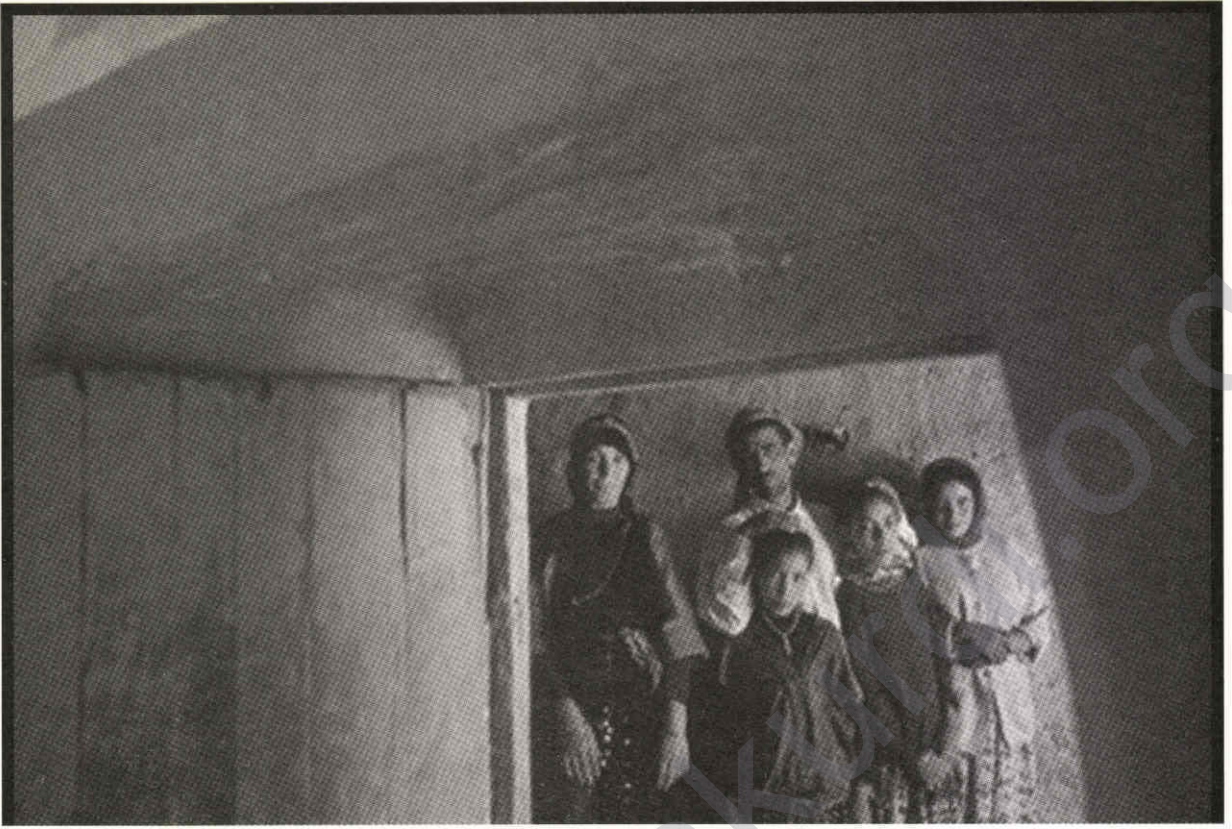
Kurdan ji bo xemla malên xwe û berê ji ji ber baweriyên xwe aksesûar bi kar anîne ku piştê ev ji zîvirine amûrên bedewiyê. Aksesûarên ji hiri, pembo, kevir, dar, çerm, perikên civîkan, bûjen, dendik, qiloç hestî giş kirine amûrên bedewiyê. Ango bi wan aksesûaran; xwe û malên xwe pê xemilandine. Piştî îslamiyetê amûrên wekî nivîst, berbejin, pîrozank, çavik, şûrê elî û hwd. pîr bûne. Ji bo xemla malan ji qiloç, hermel, gûlik û gûlavend, tebek, û hwd. Gava mirov bala xwe bidê di wêneyên klasîk û manyerîst de kesên -bûnwerên- ku îdalîze bûne de hema hema hunermendan -wênesazan- aksesûar bi wan venekirine. Li gor wan ji xwe ew îdalîzebûne û pîroz in. Li gor baweriyên wê dem û kesan ji xwe ew îdol angobûnwerên îdalîze bûne ne. Kesên herî baş, bedew, pîroz û mîrxas ev in. Ji bo mînak di wêneyên Îsa, Mûsa, Meryem, perî û horiyan de hema hema qet aksesûar tunene. Wekî ku di serê nivîsê de ji diyar bûye; di destpêkê de mirovahiyê di nava tekiliyên nêçîr û nêçîrvaniyê de ji bo ku mîrxasiya xwe aşkere rê mirovên din bide. Hestî, qiloç, diran, çerm û

hwd. yê nêçîra xwe bi xwe ve kiriye... Ji ber ku xwestiyê xwe ji mirovên din berztir, mîrtir rê bide. Ango xwe îdalîze kirine, an xwestine bikin. Piştê ji ew aksesûarnan hinek ji wan bûne heyberên "sem-bolên- îdalîze bûnê. Mîna taç, gerdenî, gopal û hwd.

Xuyaye ku heya pîrsgirêka mirovan a bedewbûnê, bedewtirînbûnê, îdealbûnê, berzbûnê hebe aksesûar ji holê ranabin. Heger xwestina mirovan a bedewtirînbûnê, îdalîze bûnê; ger kompleks be wê demê ev pîrsgirêka gişî mirovan e. Na ger ne kompleks be vêca ev tiştêkî dozîniyê û wê dis herdem bi mirovan re bijî. Lê yê herî bedew herî baş û berz tu car neyê zeft kirin, wê tu kes negêjê. Wê astê ji ber ku mirovahiyê tu demên (serdemên) dirokê de estetîkeke mîsoger zeft nekiriye û wekî ku Plehanov jî gotiye: "Her serdem dinyaya rastîn bi îdalên xwe ve girêdaye û herî bedewbûn tiştên li gor îdealên xwe hîlbijartiyê -têgîhiştîyê-. Ji ber wê ji bedewî, herî bedewbûn li gor pêvajoya dirokê guheriye, diguhere.

Ya ji bo do ku herî bedew bû dikare jibo iro erjeng xuya bike. Ji bo mînak aksesûarên jinên kurdan yên wekî serkezî, eyûn, pîrozank, xizêm, xirxal, gulik û gûlavendên şar û piştên bizkên xerîr (yên jinên Amedê) ger bi etekekî kin (mînî) an bi şalekî qot li xwe bike wê nebedew, belkî ji erjeng xuya bike lê do angoya heya 40, 50 sal berê ji di civaka me de libasên wan, li xwe kirinên wan bi wan aksesûarnan hin bedewtir xuya dibûn. ✨

ZORUNLU GÖÇÜN GÖÇMENLERİ

KEMAL İNAL

Türkiye, bir göç ve göçmenler ülkesi, tarihinde isteyerek ama daha çok da zorla yer değiştirmiş insanların yaşadığı acılı bir coğrafya. Hemen her türlü krizin ardından fatura öncelikle ezilen, horlanan, dışlanan, ekonomik açıdan güçsüzleştirilmiş, sömürülmüş, ayrımcılığa uğramış alt sınıfa mensup insanlara çıkarıldığında, geriye tek seçenek bırakılmış bu ülkede: Göç(ür)mek!

İsteyerek yapılan göçün bile yarattığı birçok sorun var; belirsizlik, güvensizlik, yoksulluk, eşitsizlik, yalnızlık, iletişimsizlik, korku ve kaygı vd... Göçün ülkemizde en sık rastlanan biçimlerinden biri de zorunlu göç olmuştur. Hemen her büyük savaş sonrası, ciddi bir siyasal sorunun ardından ya da sıcak bir çatışmayı takiben yoksul ve yoksun insanlar topraklarından, mülklerinden, tarihlerinden edilmiş; yerlerinden, köylerinden, topraklarından, evlerinden edilen insanlar da, gidecekleri bir başka adres bile gösterilmeden amansız ve insafsız bir göç sürecinin kucağına itilmişlerdir. Ama acı olan şudur ki, özellikle 1990'ların

başlarından itibaren Türkiye'nin doğusundan batıya doğru yaşanan zorunlu göç, ne hikmetse uzun yıllar Türkiyeli akademisyenlerin bir türlü ilgi alanına girememiş, bu sosyolojik olgu âdeta görmezden gelinmiştir. Fakat son yıllarda bir avuç Türkiyeli akademisyenin ilgiye değer çalışması, zorunlu göç mağdurlarının inanılmaz ölçü ve kapsamda yaşadığı göç travmasını gözler önüne sermeye başlamıştır. Ayhan Kaya önderliğindeki bir grup akademisyen (Emre Işık, Bahar Şahin, Esra Elmas, Basri Çağlayan, Pelin Aksoy ve Şafak Velioglu) tarafından yapılan ve Diyarbakır, Mersin ve İstanbul illerine zorunlu göç sonucu yerleşen Kürtlerin göç nedeniyle yaşadıkları çok çeşitli sorunları duyarlı bir akademik çalışmayla ele alan *Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?** adlı yapıt, konuya olabildiğince vakıf olmuştur.

Anketlere sığdırılmaz haller...

Öncelikle, Kaya ve arkadaşlarının çalışması, zo-

* Ayhan Kaya (yay. Haz.), *Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2009, 222 s.

runlu göçe maruz kalmış insanların sorunlu hallerini anket gibi sadece sayısal değerlere yaslanan, niceliksel bir yaklaşımla değil, derinlemesine, birebir ya da grup odaklı görüşmelerle, daha içeriden, emik bir yaklaşımla insanların her türlü özelliğini ele alarak olanca ve eksiksiz bir biçimde kavramaya çalışmış. Böylece insanların yaşam öyküleri, anlatıları ve gündelik hayatta kullandıkları taktikler anlaşılmasına çalışılmış; yapılan derinlemesine görüşmelerle araştırmacılar *yorumşamacı (hermenötik)* yaklaşımla araştırdıkları olgunun ardında yatan unsurları, yani göçmenlerin duygularını, aklını, taktik ve pratiklerini anlamaya çalışmışlar. Nihayetinde araştırılan kesime mensup örnekleme yer alan insanların, göç gibi çok çeşitli travmalar yaratan bir bağlamda araştırılması durumunda, elbette çok yönlü ele alınması gerekir. Anket kâğıtlarının, soru maddelerinin, rakamların tam kavrayamayacağı somut, gündelik hayatı saran, renkli, dinamik ve çok boyutlu bir yaşam vardır; bu hayatın içinde işsizlik, dışlanma, horlanma, polis ve asker baskısı, yoksulluk, intihar, geriye dönüş isteği, terk edilen köye özlem, geleceğe dair umutsuzluk gibi binbir türlü insanlık hali vardır. Pozitivist çalışmaların yakalayamadığı hayatın bu dinamik yönünü Kaya ve arkadaşları, özellikle zorunlu göç mağduru Kürtlerin ağızlarından bire bir aktardıkları tanıklıkla, travmatik göç tecrübesinin tam da ne olduğunu anlayacak biçimde bize aktarabilmiştir.

Kürt göçmenler ve 'etnoklas'

İkinci olarak, çalışmada, sınıf ile etnisite konusunun nasıl iç içe geçtiği; Kürt meselesi ve Kürtlük durumunun metropol kentlerin zor koşullarında aynı zamanda nasıl da sınıf temelli bir olgu haline geldiği gösterilmiş. Zorunlu göçe uğratılmış, yerinden yurdundan ansızın ve insafsızca edilmiş Kürt yurttaşlarımızın etnik kimliklerinden ötürü sınıf merdiveninin en altına ister istemez nasıl yerleştirildikleri de bize büyük resim içinde sunulmuş. Kaya, Kürtlerin bu anlamda Türkiye'de yaşadıkları deneyimlerinin bir tür "etnoklas" (etnik sınıf) perspektifinde görülebileceğine işaret eder, zira zorunlu göçün ucu gelip mülksüzleş(tir)meye, yoksullaş(tır)maya

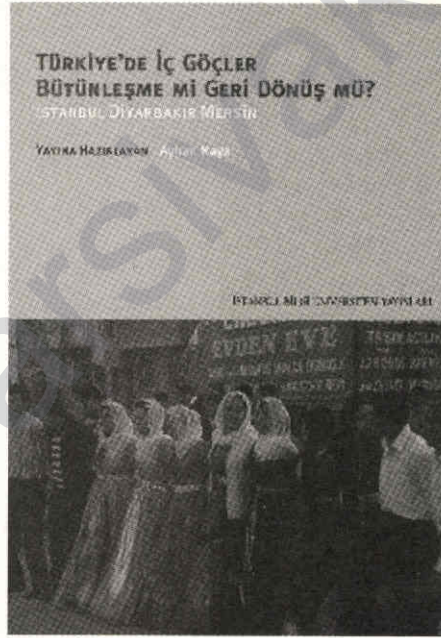
dayanmaktadır. Hem etnik köken hem de sınıfsal pozisyonun dezavantajlaştırıcı etkisiyle kamusal alanda mobilize olmaları türlü-çeşitli şekillerde engellenen Kürtlerin Türk toplumuyla entegrasyonu haliyle gerçekleşmemekte; Kürtler, tıpkı Avrupa'daki Türk göçmen işçilerin yaptıkları gibi, göç koşullarında "paralel etnik ağlarını" (etnik siyaset, etnik işletme, etnik medya, etnik sivil toplum örgütü vb.) oluşturmak zorunda kalmaktadırlar.

Üçüncü olarak, çalışma, mevcut bir olguyu tespit edip kalemini elinden bırakmamakta, aksine zorunlu göç mağdurlarının daha insanca bir hayat yaşamaları için hem yerel hem de ulusal ve uluslararası entegrasyonu için önkoşulları tespit etmekte ve öneriler getirmektedir.

Sonuç olarak çalışma, asıl sorunun, zorunlu göç mağduru Kürt göçmenlerin kendileri değil ama bu göçmenlerin karşılaştıkları sorunlar olduğunu başarılı biçimde dile getirmektedir. Kürt göçmenlere atfedilen ve Kürtlüğe feodal değerlerin içkin bir yansıması olarak kabul edilen çeşitli geleneksel sorunlara (kuma, dini nikâh, töre cinayetleri, namus meselesi, çocuk

yaşta zorla evlendirme vb.) göç sonrası metropol kentlerin varoşlarında eklenen diğer ciddi sorunlarla (ayrımcılık, ırkçılık, aşağılama, linç, işsizlik, sefalet vb.) göç, travmadan çıkıp bir trajedi halini almakta; haliyle yazarların vurguladığı gibi sorun gelecekte patlayacak tehlikeli bir bomba hüviyetine bürünmektedir. Burada, saha araştırmasında edinilen bir bulguyla da desteklendiği gibi, zorunlu göçten en çok etkilenen kadın ve çocuklar için acilen bir şeyler yapmak lazım, zira her iki kesim de göç karşısında en savunmasız kişilerden oluşmaktadır. Özellikle çocukları bekleyen sorunlar (okulu bırakma, kapkaç, ti-

nercilik, hırsızlık vb.) açısından zorunlu göçün yarattığı koşullar bir an evvel çözümlenmelidir. Kaya ve arkadaşlarının çalışması, getirdiği çözümlerle yıllardır akademisyenlerin görmezden geldiği zorunlu göç mağdurlarının egemen medyada dile getirilmeyen acılı hallerini son derece ayrıntılı biçimde sergilediği için mutlaka herkes, başta bu "gariban" insanlara önyargılı ve stereotipler açısından bakan insanlar tarafından okunmalıdır. ✨

HATÎ!

DR. ÖMER ULUÇAY

Mihman misafir, Xizir e, bi xêr hat bi sefa hat, di ser dil û çavan re hat. Te negot sar e seqem e, te ne got şev e tarî ye, te negot ne îd e rojî ye, te negot, şîn e, şahî ye tu hatî. Ne ba û bahoz, ne şert û mercên awarte li te re nebûn asteng, te ew bînpê kirin û hatî hatî... Bi zehmet, bi serfirazî, bê tirs û xof, bi dizî û eşkere ha-

ti. Te em li xwe dicivandin, li gor rojê, şert û mercan, a rind li me re digot. Te ya rind û aşî, bi eşq û mihbetî bi me salix da û xwest. Em di gotinên te de derneketin. Roj helat, hewa xaş bû, navbera însanan de dijberî rabû, hevna me rast geri, tu hatî, hatî.

Bavê min bi gotinên te em terbiye dikirin. Şîretên

te wekî ayetan bûn bi me. Mevanê min, pîr û mirê min, dil û canê min tu rih û canê me yî. Her roj em guhdarê te bûn. Bi te em kêfxweş û serfiraz bûn. Îş û karê me hebû lê qismetê me jî zêde bû. Hatî tu hatî, tevî xêr û bereket dihatî. Li pê bavê xwe ez ketim reya tê. Li bavê xwe bitir min hez dikir li te. Tu hatî hatî...

Nan û zad ku tune bû, cih û war tune bû, li ber diîwaran mabûm, bêkes û bêçare bûm, tu hatî hatî. Te ez spartim nas û dostan. Ji bo min te rica dikirin li wan, tu hatî. Me cih û war degîş kir, me xwe parast lê mixê min qest û derb bûn, me heps û zindan ditin, tu hatî hatî. Dem û dewran, wext û seyran degîş bû, lê tu tim li ya rast dimayî, tu hatî hatî. Bi halê kamilan, bi gotinên arifan, bi eşqa dilan û mirovan tu hatî hatî?

Halê me baş bû, zeman xweş bû, çavên me li rê man, tu nehatî nehatî. Em hişyar û bendewar bûn, dar bi gupik û bi çiçek bûn. Gul vebûn, binevşa fedî kir, beybûn stûxwar kir. Biharê bêhn veda tu nehatî nehatî. Em ji bo te hatin. Rê çetin bûye, bi zehmetî û asteng bûye, şilî şepelî bûye, ronahiya me li rê maye, me gazî dikir lê tu nehatî nehatî. Ev cihê ku tu lê mayî, te li xara meqam girtî, pîrozbahiya me ye. Ew der cihê dia û diruzên me ye. Ew der meqamê te, dil û warê me ye. Em heval li te ra diaxifine, em guhdidine ser, gotinên te. Bi te me hevo din dit, nîyazbend bûn, me dikir destên te maçî bikin lê tu nehatî nehatî. Şûn destên te me balgî maç kir. Germ bû wek destên te. Roj hilat di tariyê de bi te, bo me. Tu hatî hatî. Ser dil û çavan de tu hatî. Bi bedeneka nû, bi cemaleke nû, bi kirasekî nû, tu hatî. Ser dil û çavan re, bi xêr û nefa hatî.

Karwanek çû, bi rewşa xwe, karwanek hat bi dîndara xwe. Ê ku çûyîn re oxir be, şame fêdî nekin. Ê ku mayîn bira wan bîr nekin. Hemo warên xwe li te tîn re berdan, mal û warên wan, tîr nîva derewîn. Ê ku mayîn hal û gotinên wan in, werasa mezin ew e, di zargotinên da veşartine. Deng û seda, eşq û awaza wan e ên dû mayî. Ew jî ew di dil û peyvên merî zane de veşartine. Bi zarê dengbêjan neqil dibe.

Silav û destûrek li wan re. Ew xezîneya peyvan in, dermanê kul û birînên dilan in. Zarê wan çîrok, qesî-

de, stran û kilam in, bideng û awaz in. Mala wan bi
ava. Lê mixemin belengaze dilig in. Wiha bi rû û qî-
met, lêjyanek pir bi zehmet. Ê çitol bibe?

Şeva borî, di xewnê de ez ketim bajarekî, bê ser û
ber bûne, karwan li navberê dimeşîne. Barê wan ce-
wahir û tîfariq e. Li ser deveke hêkek ket û şikest. Ka-
pik lê vebû, ew li ber min bû cadek mezin. Min kar-
wan terikand, di zik heke da ez ketim behreke. Dem
derbas bû, rûyê min spî bûn, ez vegeyam. Min dit
ku karwan hîn dimeşe...Lê ku hekek wiha be lê barê
karwan ê çî biyat be!..

Di vî bajarî de, gul vebûne, sosin dihn bûne, bil-
bil li ser gulê de bi nalîn e. Sofiyên vir gulfiroş in,
xwedî guldank û zar xwaş in. Ne kesê, xwedî derew,
pexil, qîl û qal li cem wan in. Av û benda wan, aş û
arvanê wan, bar û kar, xwarin û vexwarina wan, gul
in gul. Gula didin, gula distînin, çerx û dewrana wan
gul in gul... Bajar, bajarê gulan e, ew nav û bazara di-
lan e...

Were berde lo seyado lo sekmano berde. Bi qur-
çimandina gulê kesek dilşad nebûye, nalîna bilbil
canborî ye, seyard û sekmanan li goştê xezalê, kevîyê
xêr neditî ye. Mirovê nekes, hîlebaz, fêl çirûk xadî tu
menzilan nebûye.

Ew gotinên pêşyan in. Pêwîst e ku mirov bifami-
ne, dapaline, çira lê derxine. Ew mihbet e, a rast û bi
dilûcan e, xafil û bi guman nebe. Hemû gotinen weli
û usdaza wiha ne. Kedkar, nêçirvanên peyva e ser-
wext in, li ser lîngan e.

Arif, bi veşartî li hev dikin pirsan e. Van demên
han, mirovek hat li me guhdar kir, paçek neçû li me
re deliw û doliw rast kir. Arif dibê: ?Sekmanek hati-
bû, li meydanê re qazek hanibû. Ew kirin biroşe sê
mehan e agir lê kêm nebû, lê qet nakele, hele zehmet
xara binêre, şamê agir vênemire?. Mêvan rabû çû
mitbaxê, vegeyî got, "Tîştê li ser agir nîn e". Heval
keniyan, gotin "ew qaz e, ser hişk e, bêhişk e, agir li
wir re qet nîn e". Hevalan ew birin ku di rê keve. Ma
hûn dibên ê bikele? Belê, yek sebat û yek qîsmet e.

Emê eşkere û veşartî, kelî û nekeli, zane û nezan
bejîn. Lê emê bê xof û bêguman bejîn, li gotinên xwe
xwedî derkevin. Gotinên heq, ku di ku de hat ew der
heq e. Heq ne li mala û ber deriyan e, li deşt û zozan-
nan, ne li der û baniyan e. Kî ku înan dike dizane ku
heq li her dane. Kana wî dilê meriyan e. Werin em wî
dilî neşkenînin. Nezergehê pîroz, wekilê Xuda; azad,
rizgar, wekhev bibînin. Bi benê wî girê din, amnete
xwe û wî bikin.

Ez dil birçî me, li meydanê me, gudharê hebek
xweliya teyrê simûrg im, li bendê me. Bilind firiya li
van geliyan, du re li xwe vegeyî... ❀

AX WELAT

Şewa tarî de
pepûk waneno.
pepûk,
min û to rê waneno...

pepûk veng dano,
vengê pepûkî
û vayê payîzî
kewtê temya
û beno derg şino...

Ax welat...
welat, bê to nêbeno
gonîya mi rûyê to ra..
Leminê!
Axx derdê zerê mi
hewnê mi bîyo pepûk
şewanê to de vaneno welat.

Bê Gulam bê dîyarê mi
bê vengê dilê mi biheşnê.
Bîrînam girana
û bê hesira war ke bîrînam serdê.
Esirê ti melemê
û canê mi rê dermanê.

şew tarî ya
pepûk waneno.
pepûk,
min û to rê waneno...

Qe pers meke gulam
janey zerey mi
adirê kayano.
şew û roj zê adir veşeno...

pepûk pepûk
çî wanena
daro, kemero û koyî
vengê to de heliyay
welat,
vengê to de herbeno...

Ali Aydın Çiçek

KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİ VE MODERNLİK

ALİ ARIF

Sosyolog

Milliyetçilik, özellikle son yirmi yıl içinde itibarı en kötü olan kavramlardan biri. Milliyetçilik deyince çoğu insanın tüyleri ürperiyor. Bu kavram, bazı çevreler açısından özellikle Kürt hareketiyle bir arada kullanıldığında çok daha itici bir hal alıyor: "Kürt milliyetçiliği"! Kürt hareketi olumsuzlanırken en sık kullanılan kavramdır bu.

Acaba milliyetçilik ya da Kürt milliyetçiliği, günümüzdeki popüler bakış açısının algıladığı gibi olumsuz işlevleri olan kavramlar mıdır? Bu kavramların günümüzde bir karşılıkları, önemi yok mu?

Bu sorulara cevap aramadan önce Terry Eagleton'dan önümüzü aydınlatacak bir alıntıyla başlayalım: "Toplumsal sınıfın, en azından Karl Marx'a göre, kendisinin bir yabancılaşma biçimi olduğu, bireysel yaşamın özelliğinin kolektif anonimliğe geçmesini geçersiz kıldığı bazen unutulur. Marx'ın bu tür konulardaki beylik liberal görüşten ayrıldığı yer, bu yabancılaşmadan kurtulmak için sınıfın çevresine değil, fakat bir şekilde sınıfın içinden geçip diğer yana gitmeniz gerektiği yolundaki inancıdır. Sınıf ya da ulusun ortadan kalkmasını istemek, şimdi bazı çağdaş post yapısal kurama göre indirgenemez farklılığı yaşamayı istemek ezenin ellerine düşmektir"¹. Yazar, şöyle devam eder: "Sosyalizm, borsa kadar kapitalist aşamaya bağlıdır ve her kurtuluşçu kuram gibi kendini ilerici bir şekilde devre dışı bırakmakla uğraşır. Kurtuluşçu politika, kendi ölümünü dile getiren maddi koşulları yaratmak için vardır ve bu yüzden her zaman kendi kendini yıkıcı tuhaf aygıtları bulunur." (28)

Milliyetçilik olmasaydı...

Milliyetçilik ve modernlik, birbiriyle kopmaz bağlarla bağlı olan iki kavramdır. Modernlik olmadan milliyetçiliği, milliyetçilik olmadan modernliği anlayabilmemiz, imkânsıza yakın bir şeydir. Teknolojik

boyutunun yanında, toplumsal bir boyutu da olan modernlik, millet ve milliyetçiliğin yaratmış olduğu toplumsal aura'dan, yani toplumsal merkezileşmeden, millet sınırları içinde bulunan bütün insanları bireysel kanaate sahip eşit statüdeki vatandaşlardan oluşan bir birlik olarak algılamasından bağımsız düşünülebilir mi? Burada burjuva kamusal ve vatandaşlık kavramının kurguladığı eşitlik olgusunun handikaplarının farkında olsak da, bu eşitlik imgesinin toplumda varolan sınıfsal eşitsizliği perdeleyen ideolojik bir argüman olduğunu kabul etsek de, modern zamanların getirisi olan milliyetçiliğin toplumsal getirilerini tümünden inkâr etmemizi gerektirmez. Milliyetçilik olmasaydı bireysel ve kamusal akıl yürütmenin olmazsa olmazı olan

sektüler, yani din dışı düşünce ya da kadının toplumsal hayattaki rolünün erkekle eşitlenmesi için verilen çaba mümkün olabilir miydi? Milli bütünlüğü bozan, milli devlet ile vatandaş arasında kurulması gereken bire bir, modern ilişkiyi baltalayan aşiret sistemi, cemaatler ve yerel unsurların milliyetçilik olmadan tasfiyesi mümkün mü? Aydınlan-

manın kardeşi milliyetçilik olmadan dinsel hurafeler yerini bilimsel bilgiye bırakabilir mi? Ya da milliyetçilik olmadan insanların kul veya tebaadan bireye dönüşebilmesi mümkün mü?

Bu soruları çoğaltmamız mümkün.

Tekrar Eagleton'dan yaptığımız alıntıya dönelim. Eagleton, bu alıntıda, sosyalizmin kapitalizmle kopmaz bağlarla bağlı olduğunu, kapitalizmin yarattığı sınıfsal yapılar ve çelişkiler olmadan sosyalizme geçişin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Aynı şey, millet olgusu için de geçerlidir. İnsanların her türlü etnik, dini, cemaatsel, cinsel, yerel, ırksal vb. ayrımlar olmadan birbirleriyle hoşgörü içinde yaşamalarının anahtarı, özellikle bizim gibi millet olgusunu tam anlamıyla içine sindirememiş toplumlar

için millet ve milliyetçiliği bir kenara bırakıp yereli, aşireti, cemaati, dini daha amiyane tabirle 'küçük olan'ı yaşamaya kalkışmak değildir. Böyle bir tavır küresel güçler ve yerler egemenlerin değirmenine su taşımaktan başka bir işe yaramaz. Yukarıda bahsettiğim ideal, baskıcı olmayan birlikteliğe adım atmanın yolu, modern olgular olan millet ve milliyetçiliğin içinden geçip üst boyuta ulaşmaktır. Milliyetçilik, insanları ezen, onlar üzerinde tahakküm kuran ve Kant'ın değışikle, 'insanları ergin olmama hali' içinde bırakan tüm pre-modern ilişki tarzlarını tasfiye edip insanları bir nebze de olsun özgürleştirmeden milliyetçilik sonrası boyutu hayal etmek, yalnızca bu pre-modern yapıların varlığına hizmet eder.

Modernlik göstergeleri

Kürt milliyetçiliği, sol düşünceden beslenen ve ortaya çıktığı andan itibaren modern kaygıları olan bir harekettir. Bu milliyetçilik, Kürt coğrafyasının yapısından kaynaklı olarak feodal unsurları içinde barındırır da, her daim seküler bir özellik göstermiştir. Eğer devlet güçlerinin yoğun baskısı ve feodal güçlerin bir kısmının korucu adı altında seferber edilmesi olmasaydı, yani süreç kendi doğallığı içinde seyretseydi belki de feodal yapıların adım adım tasfiyesi mümkün olabilirdi. Ama şu aşamada net bir şeyler söylemek zor.

Kürt milliyetçiliği, bütün milliyetçiliklerde –ve Türk milliyetçiliğinde– olduğu gibi sorunlu bir kadın-erkek eşitliği algısına sahip olsa da, kadının toplumdaki statüsünün yükseltilmesi için özel çaba sarf edildiği bir gerçektir. Feodal ve dini baskının yoğun bir şekilde hissedildiği Kürt coğrafyasının çoğu il ve ilçesinde başı açık, modern kadınların belediye başkanı olarak seçilmesi, DTP'nin Meclis grubunda yaşam tarzı ve dış görünüş itibarıyla modern kadınların çoğunlukta bulunması, bu tezimizi desteklemektedir.

Kürt milliyetçiliği, bütün Kürt coğrafyasında yaşayan insanlar için din dışı ortak bir duygu alanı yaratarak bir merkezileşme kapasitesine sahip olduğunu göstermiştir. Kürtçenin farklı lehçelerini de konuşsalar, farklı dini inanışa da sahip olsalar, Dersim'de yaşayan insanlarla Hakkâri'de yaşayanlar, ortak duygular besleyebilmekte, ortak amaçlar, kaygılar için harekete

geçebilmektedirler. Bu durum, aşiret ve cemaatçilikten arınmış ortak vatandaşlık için önemli bir ön koşuldur. Ancak yaşanan savaş ortamı nedeniyle bu vatandaşlık girişimi de sonuçlanamadığından, yani doğal mecrasında akamadığından, sürece dair daha net bir görüşe sahip olmamız mümkün değildir.

Kürt milliyetçiliğinin modern olduğunun diğer bir göstergesi de bu milliyetçilik için koşturanların, fikir üretmelerin önemli bir çoğunluğunun modern tedrisattan geçmiş olmalarıdır. Bu kişiler, modern yaşam tarzına sahip, modern kaygılar içinde yaşayan ve düşünen insanlardır. Kürt milliyetçiliği, oluşumuna katkı sunan modern insanların modern kaygılarıyla yoğunlaşmıştır.

Kürt milliyetçiliğini baskılamak isteyen devletin bu baskılama esnasında harekete geçirdiği güçler, Kürt milliyetçiliğinin modernliğinin diğer bir göstergesidir. Öyle ki savaş esnasında pre-modern olan bütün yapılar savaşa alet edilerek hem Kürt coğrafyasında hâkim olunmak istenmiş hem Kürt milliyetçiliğinin modernliği karşısında bölgede bu pre-modern güçler egemen kılınmak istenmiştir. Kürt bölgesinde insanların hayatını zindana çeviren dinsel baskının günümüzdeki egemenliği, yok olmaya yüz tutmuş aşiret yapısının koruculuk sistemiyle yeniden canlandırılması, devletin aslında Kürt bölgesi açısından bir modernlik kaygısı taşımadığının göstergesidir.

'Modern devlet'e bak!

Koruculuk sistemi, burada irdelenmeye değer. Modern devlet hakkında yazı yazan düşünürler, vergi toplama, ücret ödeme, siyasal hakların kullanımı vb. alanlarda modern devlet ile vatandaş arasında bir aracının-dolayımın olmaması gerektiğini ifade ederler. Oysa Türkiye'de devletin egemen zihniyetinin Kürt bölgesi açısından öyle bir anlayışı yoktur.

Türkiye'deki hâkim siyasal partiler, seçimler döneminde Kürt coğrafyasındaki tüm insanlarla bire bir ilişkiye geçip onları ikna etmek yerine aşiret reislerinden oluşan birkaç kişiyi ikna etmeyi tercih ediyorlar. Bu tabii ki işlerine geliyor, çünkü çok daha kolay ve masrafsız. Bu nedenle ülkenin siyasal partileri, bölgedeki aşiret yapısının taraftarıdır.

Bunun yanında, aşiretçilik nedeniyle devlet, doğrudan vatandaştan bir talepte bulunmaz, devletin bir uygulamasından vatandaş doğrudan faydalanmaz. Her zaman aşiret ileri gelenlerinin dolayımı lazım.

Mardin'in Bilge köyünde korucuların gerçekleştirildiği katliamdan sonra koruculuk sistemi sorgulanmaya başlandı. Bu sorgulamalar esnasında eski defterler de karıştırıldı. Bir gazeteden okuduğum haberde, 1990'larda (yılı tam hatırlamıyorum) Meclis İnsan Hakları Komisyonu üyeleri Cizre'deki koruculara dair sorgulama yapmak için Şırnak Valisinin huzuruna çıkmışlar. Valiye il genelinde kaç korucu olduğunu soruyorlar, sayıları bilmediği şeklinde cevap vermiş. Peki bu koruculara maaşları nasıl veriyorsunuz diye sormuşlar, cevap olarak da Vali, aşiretten birkaç kişi geldiğini, tüm aşiret mensubu korucuların maaşlarının bunlara verildiğini söylemiştir.

Valinin bu cevapları oldukça ilginçtir. Çünkü modern devletin en önemli özelliklerinden biri, kayıt altına alabilme kapasitesidir. Modern devletin yaptığı bütün işlemler kayıt altındadır. Devletin hangi kurumunda kaç kişi çalıştığı, ne kadar maaş aldığı, sigortası vb. hepsi kayıt altında olmalıdır. Ama bizim memleketimizdeki 'modern' devlet, onbinlerce kişinin istihdam edildiği bu koruculuk sistemini kayıt alma ihtiyacını çok fazla hissetmemiş ya da varolan kayıtları gizli tutmuş. İlginç olan bir diğer nokta, maaş verilmiş sistemidir. Aşiret ileri gelenlerine o aşirete

mensup tüm korucuların maaşları verilir, sıradan korucuların alacağı para, aşiret reisinin insafına bırakılmıştır. Öyle ki aşiret reisinin bu maaşların her birinden kendine pay ayırması oldukça olağandır. Bu koruculuk sistemi ve devletle iyi geçinen aşiret reislerinin gördükleri teşvikler sayesinde bazı aşiret reisleri oldukça zenginleşmiş, hem ülkemizin doğusunda, ama özellikle batıda ve sahil bölgelerinde, metropollerde önemli sayıda gayrimenkul satın almalarını sağlamış, bunun yanında önemli parasal kaynakları kontrol eder hale gelmişlerdir.

Milliyetçiliğin açmazları...

Ancak bütün milliyetçiliklerde olduğu gibi Kürt milliyetçiliğinin de bazı çıkmazları vardır ve bu çıkmazların kaynağı da genellikle modernliktir. Bunların başında, Kürt milliyetçiliğinin Kürt halkını homojen bir yapı olarak görmesi, bu halkın içinde varolan sınıfsal çatışmalara karşı kayıtsız olmasıdır. Kürt milliyetçiliğinin şimdi yaratmış olduğu duygu ortamının gücü sayesinde değişik katmanlar arasında varolan sınıfsal çelişkiler, bugünlerde bir düzeye kadar emilebiliyor. Ama bu duygu ortamının aşınacağı zamanlarda sınıfsal çelişkilerin su yüzüne çıkması kaçınılmaz ve Kürt milliyetçiliğinin böylesi bir duruma verecek sağlam cevapları yok.

Bunun yanında, Kürt hareketini destekleyen, onun içinde bulunan önemli bir toprak ağası-aşiret reisi grubu vardır. Modernlik Kürt bölgesine nüfuz ettiğinde bunların toplumsal konumunun sarsılmasının Kürt hareketi üzerindeki etkilerinin de ne olacağı tam belli değil. Bu kesimlerden ileride ayakta kalan olursa, Kürt milliyetçiliğinin duygu ortamının aşınma sürecinde su yüzüne çıkacak sınıfsal çatışma ortamında tutumlarının ne olacağı da bizim için ilgi çekicidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Kürt halkının modernleşmesinde, modern bir ideoloji olan milliyetçiliğin önemli bir payı vardır. Bu doğrultuda, bazı sorunları, eksiklikleri olsa da Kürt milliyetçiliğinden korkmamak gerekmektedir. ✨

DİPNOT:

1 Eagleton, Terry (1993) "Milliyetçilik: İroni ve Bağlılık" Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın içinde, Çev. Ş. Kaya, Kabalcı Kitabevi, İstanbul, sf. 25.

Li ber dara gûzê

CİHAN ROJ

Di navbera wî û jina wî de bi qasî gavekê navber hebû. Diricifî, xwêdan bi ser wî ketibû. Zipikên xwêdanê her ku mezin bûn ji zû nedihêrikîn. Jina wî pêşî bi sayakî li rengê rûyê wî nihêrî. "Vê germa havînê çi bi te hat?" pirsî jinikê. Deng bi mêrik neket. Bi halê neçaran, bi nêrînên kûr, bi xof li jina xwe nihêrî. Kel bi canê mêrik ket. Reng bêhtir li wî tari bû; rû lê bûbû çilreng; soremor, reşêşin, rengê şimayî, rengê çeçelî, rengê ji rengê sakoyê wî taritir û belectir...

Bêdengiya mêrik, halê mêrik bû sedem tirs bi ser jinikê jî bikeve. Xwêdanê xwe li eniya wê jî da der. Jinik bi qasî sê gavan ji mêrê xwe bi dûr çû û piştî xwe spart dara gûzê. Cardin ji mêrê xwe pirs kir:

- Çi bi serê te de hat, ger mirin be jî bêje. Tu bi a Îsa dikî, bi a Mûsa dikî, bi a Mihemed dikî bêje...

Mêrik nedikaribû hêsirên xwe veşêre. Li jina xwe û li dara gûzê nihêrî. Bi dehan serpêhatiyên wî hebûn di der barê dara gûzê de ku bîst sal bûn mawe pênediket. Darê jî hukum li halê wî nekir. Rengê rûyê jina wî û rengê darê li hev dikirin.

Jinik diheyirî. Destê sibehê, li ser taştê bi dehan gotinên xweş ji bo jina xwe gotibû mêrik û ji mal çûbû nava gund. Gotinên ji devê jinikê derdiketin bi tirs bûn. Bîst sal bûn tu car mêrê xwe bi wî awayî neditibû. Newêribû li rûyê mêrê xwe bi nihêre. Xwe bi xwe, "Çavsorî bûye? got jinikê. Dû re,

"Na. Ev ne halê çavsoran e. Bêçareyî heye di nav nêrînên wî de....gelo, li nav gund, kes -mesan der heqê min de tiştên xirab ji mêrê min

re got, belî nabe, hinek bixwazin mêrê min ji min bîkin...a bi xêr, dawî bi xêr be..."

Mêrik gihîştibû ber deriyê tewleyê. Carê du caran bi ser jina xwe de zivirî. Mêrik ket tewleyê. Sawa mirinê bi ser jinikê ket. Hay jê hebû ku mêrê wê demançe di tewleyê de veşartiyê. Zarokên wê bi bîra wê hatin. Beden lê sar bû. Xwe tawanbar kir jinikê:

"Keçê, tu çi ehmeq î, mêrê te çû demaçeyê bine tu jî mayî! Hêrsa mêran a pêşî mîna aşitê ye. Bireve. Xwe veşêre..." hê fikir di serê wê de neqediya bûn bi bez çû mal, xwe veşart.

Mêrik di tewleyê de bi deng digiriya. Demançe derxist, mîna dergûşekê demançe da ber dilê xwe. Di dest xwe de bir û anî. "Ez ketime çi halî, arê di dilê xwe de ji jina xwe vedîşêrim. Heywax li min! Ezê çawa vê rezaletê jî wê re jî bêjim, ezê çawa wê kezzebêşî bikim..." fikirî mêrik, demançe maçî kir, li heman ciyî

bi cih kir û jî tewleyê derket.

Wexta jî tewleyê derket derdor qoleçan kir bê tu kes wî dibîne an na. Kes xuya nedikir. Jina xwe jî li ber darê nedit. Hinek bêhn lê fireh bû:

- Çi baş, min dê bi vî halî çawa mesele ji jina xwe re bigota, got û ket ser rîya nav gund.

Bi rê de li çareyan difikirî. Xwe bi xwe diaxivî:

- Nabe ez bi a meleyê bi maêş bikim, belkî ew jî tirsandine, helbet dê ew bi a dewletê bike. Gere ez biçim cem me layê me (ji bo kesekî ji

medreseyê ders ditibû, wanî digot), ka ew çi dibêje. Ev çi wijdan e, ev

çi afat e bi ser me de hatiye!..

Bi rê de pêrgî cîranekî xwe hat. Her du jî bi heycan diaxivîn. Cîranê wî dest pê kir:

- Sibe wê bèn gundê me, ne?
 - Wisa dibêjin.
 - Heyra, Xwedê kiriye sileha min tune.
 - Sileha te hebûya te dê bi derewan telaqê xwe bi-
 avêta?

- Na gidî, ezê çawa ji bo silehekê jina xwe berdim,
 wele min dibir teslîm dikir....Şertê jin berdanê li go-
 rî şerîetê giran e...

Mêrik ket halê li hember jina xwe. Bi kurtepîstî
 gote cîranê xwe:

- Ez pê dizanim!

Cîranê wî mîna bixwaze ilmê xwe yê olî der bibe
 dest pê kir:

- Ger însan jina xwe berde û disa bixwaze jina xwe
 li xwe mar bike

Mêrik bi bêhtengî bi hêrs ket:

- Ya evdê Xwedê, ne min got ez bi şertan dizanim!

Cîranê wî bi serde çû:

- Gere ê jina xwe berdaye biçê bin herzêlekî. Jina
 wî û mérékî biyan li ser herzêlê 'wî îşê xirab' bi hev re
 bikin, dengê wî îşê xirab here guhan, wê çaxê incex
 dikare carek din jina xwe li xwe mar bike!...

Mêrik perperîşan bû. Meleyê bi maes ji sibehê
 heman tişt ji wî re gotibû. Dengê melayî hê di guhên
 wî de bû:

- Leşker li ser hukûm in, ne tişteke rast e însan ê
 kevîran bike destê kesan û wan bi telaqan bide
 sondê...Xeber dan min ji. Ew ê sibe werin û yek bi
 yek we bi telaqan bidin sondê. Tu dizanî derbe heyê.

Ger silehên we hebin binin teslîm bikin, bi derewan
 sond mekin, wê jina we ji we bê berdand.

Ew gotinên melayî bûbûn sedem ku mêrik li hem-
 ber jina xwe bikeve wî halî. Piştî bi mele re axivî bû
 xwe teselî kiribû mêrik:

- Ew bi zorê min didin sondê. Ezê ji sond bixwim,
 ma ji bo çî jina min ji min bê berdand, gotibû.

Wexta hatibû cem jina xwe taswas bi wî ketibû, lê
 bira bira jina min ji min bê berdand...ezê çawa şertên
 şerîetê bi cih binim, xwe bikujim çêtir e, fikiribû.

Çû cem seydayê medreseyê. Melayê medreseyê
 gelekî ji wî hez dikir. Ji halê wî tégihîşt bê çî qas bêça-
 re ye. Pêşi ew da sondê :

- Tu dizanî qedr û qîmeta te li cem min pir e. Ev e
 te sodn xwar, gere tu ji tu evdê Xwedê re nebêji...Ger
 leşker pê bihesin min tişteke wanî ji te re gotiye wê
 malik li min mîrat bikin.

Mêrik bi halê zarokan li ser hev, "Soz yek Xwedê
 yek. Bi sê telaqan ez ji kesî re nabêjim? got. Mela bi
 dengêkî nizm gote mêrik:

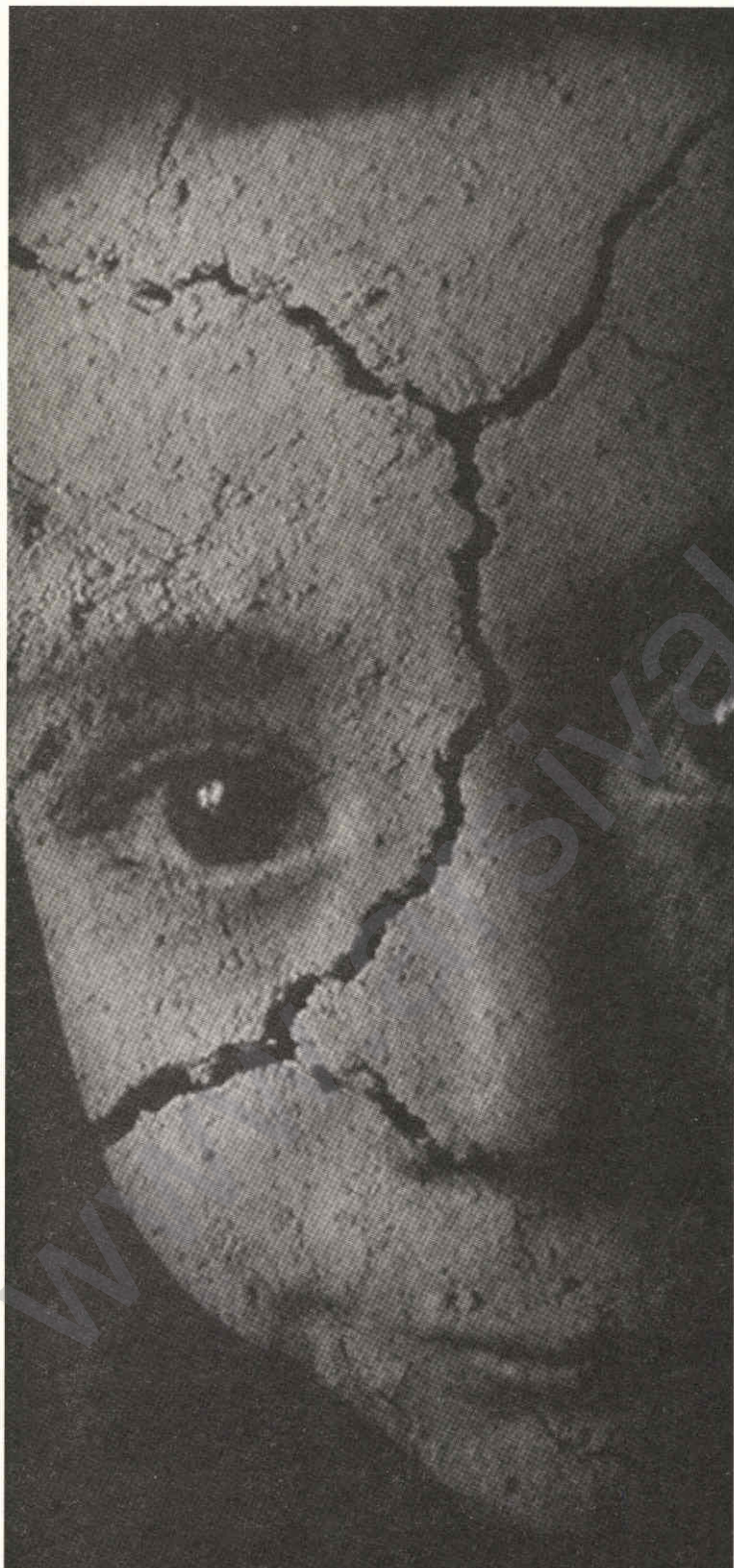
- Ger sibeh bangî te kirin bêxem biçê û bêje bi sê
 telaqên bê fitû sileha min tune ye. Hiç tişteke nabe. Ji-
 na te ji ji te nayê berdand. Çimkî ew bi zorê sondê bi te
 didin kirin.

Per û bask bi mêrik ve hatibûn. Xweşhal ji cem
 seyda rabû. Bi lez û bez çû mal.

Li mal çend caran bi dengêkî şîrin bang li jina xwe
 kir. ☀

Zimanê ku ez kor kirim

ŞENGUL OGUR

Ev bîst û du sal in çî dema ku ez li portreyê bavê xwe ê ku bi diwarê pêşberî min ve daliqandiye dinêrim, du hestên dijber bi hev re dijîm. Ji aliyekî ve ez bêrî li bavê xwe dikim û dixwazim ku niha li ba min bûya, min xwe biavêtana hembêza wî û wekî zarokekî di hembêza wî de têr bigiriyama, min rûyê maçî bikirana û ji aliyekî ve jî ez dibêjim "baş e ku miriye, min bavê wisa navê, ku niha ji wê gorê rabe û were ba min jî ezê qet pêça xwe nedimê!.."

Çî dema ku ez li vê portreya bavê xwe dinêrim, keştiya biranînan radihêjê min û li ser pêlên demê min dibe wê şeva berî niha bi bîst û du salan. Wê şeva ku ez li ber çavê bavê xwe bûbûm dijmin, wê şeva ku bavê min ji bo min êdî hew bav bû.

Çî dema ku ez li vê portreya bavê xwe dinêrim, ez li çavê xwe yê ku wê şevê bi destê bavê min kor bû diwarqilim û bo vê jî hiletê min ji bavê min diçe. Lê dîsa jî, her çendî çavê min kor kiribe jî, her çendî ku ew şeva dojehîn bi bîra min tê jî, dîsa jî ew bavê min bû. Ez bêriya wî dikim, çî dema ku ew şev bi bîra min tê di dilê xwe de bi girî dibêjim "Xwezî wê şevê te wiha nekira bavo! Xwezî tu li ber çavê min reş nebûya! Xwezî çî dema ku min tu bi bir bianîna min bi tenê bi hez kirin û bêrikirin tu bi bir bianîna!" Lê, dikim û nakim nikarim hestên xwe yên bi hêrs ên en li gel bavê xwe di dilê xwe de tune bikim.

Li gor ku xwişka min digot piştî ku ez ji hiş ketibûm jî bavê min sê hejê din li li min şkandibûn. Wî dikir û ne dikir bêhna wî li min venedibû. Herî dawî da ku bêhna xwe li min veke, rahiştibû hejekî din ber bi laşê min ve hejandibû, çawa bûbû ew hej di çavê min re çûbû û çavê min kor kiribû. Tevî vê, dîsa jî bavê min bela xwe ji min venekiribû. Xwişka min Nisrîne û diya min a reben Nofa da ku min ji dest bavê min bifilitin xwe

avêtibûn ser kelaxê min û bi vî awayî bi halê miriyan ez ji destê bavê min xilas kiribûm. Piştî wê şevê nêzî deh rojan min nikaribû ji nav nivînan xwe tev bilebîtinim. Hemî goşt û hestiyên min ên zarok diarihan. Şewat ji bedena min, ji dil û giyanê min diçû. Bi ser wê şeva bêqidoş de du şev derbas bûn û bavê min bi qeyrana dil miribû. Dema ku ez li nav nivînan bi halekî miriyan dirêjkirî bûm, ji nişke ve destê xwe ber bi dilê xwe ve avêt û wiha tewirî erdê bûbû. Bavê min li ber çavê min miribû. Lê ez li ser negiriyabûm.

Berî wê şeva bêqidoş, bavê min gelekî ji min hez dikir. Min ji gelekî jê hez dikir. Erê bi destê min nedigirt, ez maçî nedikirim, ji min re ne digot, "ji te hez dikim", lê dîsa ji min dizanibû ku ji min hez dike. A ku bavê min li min anibû xezebê, ya ku bavê min li min kiribû dijmin û bûbû sedem ku çavê min kor bibe ew qerneya bê qidoş bû.

Kengî ew roj tê bîra min ez nifira li wî zilamî û zimanê wî zilamî dikim. Ez di dilê xwe de dibêjim "Ku ez neçûma wê dibistana jehrpêketî dê ev tişt pêk nehatiba. Hemî sedem ew zilam û zimanê wî bû!.."

Berî ku em biçin wê dibistana jehrpêketî, berî ku em di wan polan de fêrî îşkence û heqaretê bîn kêf kêfa me bû. Ne rojê têra me dikir ku em têr bigerin û bilizin ne jî şevê. Em di nav xewn û xeyalên zaroktî de winda dibûn. Lê rojekê ji nişke de em pê hisiyan ku zarokê gund ên temenê wan ser heftan re divê li dibistanê bêne qeyd kirin û ê ku zarokên xwe li dibistanê qeyd neke jî dê eza li wan were birin. Li gel ku temenê min gihaştibû dehan jî, bavê min bi çembûrê min girtibû û ez li wê dibistana jehrpêketî qey kiribûm.

Axir.. Me di ku emê di polekê de ne. Berî ku em bizanibin ji bo çi em li wir in, berî ku em bizanibûn ku ew kesê "mielim (mamoste)" jê re tê gotin dê çi fêrî me bike, bê tebat li benda wî bûn. Wê gavê, zilamekî ku roteke stûr li dest, bi awirine tûj, kete hundirê polê û bi dengêki hişk bi ser me de qerîya û got: "Kalkin lan yerinizden!"* Ji ber ku me nedizanî ka çi dibêje û ji bo çi wiha bi ser me de diqerîya, me zarokan bi çavên tije pirs li hev dinêrî da ku em bikaribin fêhm bikin ka ev zilam doza çi li me dike. Me di demeka kin de fêhm kir ku ev zilam dixwaze çi bibêje. Me nêrî ku ew zilam bi rota li dest li hevvalê me dixê û bi destê din, destnîşan dike ku em ji ciyê xwe rabin.

Ji roja pêşîn û hetanî roja ku em qerneyan bistin jî, wekî ku li ser wî zilamî ferza nimêjê be, her ku dikete hundirê wê polê û hetanî ku zengilê lê dixist, ew rota xwe ya stûr bi ser dest, mil, navmin û piyê me de dihejand û qêrînek ji me bilind dibû û ew dengê qêrîna me, beyî ku kes pê bihese di hundirê wê polê

de piştî ku çend caran li xwe vedigeriya di nava bédengiyê de winda dibû.

Axir.. Roj hatibû ku em ji wê polê, ji wî zilamî xilas bibin. Roja dayîna qerneyan hatibû û me qerneyên xwe standibûn. Em ji kêfa wekî çûkan bi bask bûbûn. Loma ji bo demekê emê ji wan rotên wî zilamî xilas bibûna. Emê neçar nemane bo ku em zimanê wî zilamî nizanin lêdanê bixwin.

Qerne ji bo me qet ne girîng bû. Notên li qerneyê jî qet ne girîng bû. Ji xwe me nedizanî ew kaxiza ku jê re qerne dihate gotin ji bo çi dabûne me jî.

Lê, çend caran bavê min ji min re gotibû "dive qerneya te baş be, ku hemî puanê te ne 5 bin ezê a te bidim te!" Ez jî tê nedigihîştim ku bavê min çi dibêje.

Dema ku bûbû êvar û ez çûbûm malê, bavê min ji min qerneya min xwestibû. Min jî qerneya xwe ya ku min avêtibû quncikeki menzela ku em lê radiketin anibû dabû dest wî. Piştî ku bi kêliyêkê çavê xwe li qerneyê gerandibû û çavê wî bi pûana ku li beramberê waneya Zimanê Tirkî ketibû hiş di serê wî nema bû. Hema ji nişke de dest lê ricifibûn, çav lê sor bûn, firnik lê bel bûbûn û di dengêki bi hêrs ji min pirsî bû: "Ev çi pûana ku te ji dersa Zimanê Tirkî yek standiye!? Ev çi 'yek' e!?"

Min jî di ber xwe de bi tirs digot: "Yek!? Yeka çi!? Yabo bi Xwedê min tiştê nekiriye! Yabo ez qûrbana te li min nexe! Yabo bi qurban tu sûcê min nîn e!.."

Lê, bavê min ker bûbû û ev gotina min a "yabo bi qurbana te, tu sûcê min nîn e!" nedibihist êdî. Her ku min digot "yabo qurbana te tu sûcê min nîn e!" bavê min bi hemî himeta xwe li wê bedana min a zarok dixist. Her ku min digot "yabo bi qurbana te tu sûcê min nîn e!" wî hejeke din li min dişkand.

Aha wê şevê, ew zilam û zimanê wî zilamî wekî marekî reş kete navbera min û bavê min û kir ku hetaya ez û bavê xwe li hev bibin dijmin.

Aha wê şevê, ew zilam û zimanê wî zilamî kir ku bi destê bavê min çavê min ê çepê kor bibe.

Aha piştî wê şevê bi du şevan ew zilam û zimanê wî zilamî kir ku bavê min li ber çavê min bimre û ez li ser negirîm.

Ev bist û du sal in çi dema ku ez li portreyê bavê xwe yê ku bi diwarê pêşberî min ve daliqandiye dinêrim, ew şev bi bîra min tê û çi dema ku ew şev bi bîra min tê ez ji wî zilamê dest bi rot, ji zimanê wî zilamê dest bi rot nefret dikim. Çi dema ku ew şev bi bîra min tê, li rojnivîska xwe ya ku ev bist û du salan e digrim, li beramberê waneya Zimanê Tirkî bi kurdî hejmara "Yek"ê lê dikim û dibêjim "yabo bi qurbana ta, tu sûcê min nîn e!" ❀

MUNZUR'un sesine kulak verin!

BARIŞ YILDIRIM

Avukat-IHD Tunceli Temsilcisi

Canın içindeki can Munzur'a ilk kelepçe vuruldu. Tunceli Mazgirt Köprüsü mevkinde inşa edilen ve oluşacak baraj gölü Tunceli şehir merkezinin içine kadar uzanacak olan Uzunçayır Barajı'nda 17 Ağustos'ta su tutulmaya başlandı. Çevre Kanunu'na göre hazırlanması gereken *Çevresel Etki Değerlendirme Raporu* hazırlanmadan ve yapılması zorunlu olan arıtma tesisleri yapılmadan... Bu barajın su altında bırakacağı alanlarda yöre insanının Alevi inancı açısından önemli olan *Gola Çetü* (Xızır'ın Gölü) gibi ibadet alanları bulunmasına aldırılmadan...

2009 yılı Dersim tarihinde şimdiden bir milat olarak yerini almıştır. 1937-38 Dersimlilere neyi hatırlatıyorsa, 2009 Dersim Doğa Jenosidi de o çer-

nin bir parçası olarak algılanmamakta ya da Dersim ve Munzur geçmişte olduğu gibi "tenkil edilmesi gereken" olarak görülmekte.

Munzur Vadisi'nde yapımı kararlaştırılan diğer barajların durumuna gelince...

Tunceli-Ovacık arasında uzanan Munzur Vadisi'nde 42.000 hektarlık bir alan 1971 yılında *Milli Park* ilan edilmişti. Vadideki akarsu kaynakları, endemik bitki türleri, yöreye özgü hayvan türleri, yabani hayvan varlığı, tabiat değerleri *milli park* ilan edilmeyi gerektiriyordu.

İşte bugün *Munzur Vadisi Milli Parkı* ciddi bir tehdit altındadır. Zira ilgili mercilerce Milli Park alanında Konaktepe Barajı, Konaktepe I, II Hidro Elektrik

çevrede anılacaktır. Zira Uzunçayır Barajı'nın su tutmaya başlaması 'doğa jenosidi'nin başlaması demektir. 17 Ağustos günü bir grup insan ile Uzunçayır Barajı'na giderek baraj gövdesinin üzerine çıktık ve simgesel olarak baraj gövdesini taşladık. Bu da, doğa jenosidini karşı Dersim intifadasını başlatmak anlamına geliyordu.

Devlet, yılların savaş pratiğiyle yapamadığını böyle yapmak istemektedir. Doğanın bile özel savaş yöntemlerine alet edildiği bir sürecin tanığı oluyoruz. Amaç belli; bölgeyi haritadan silmek. Demokratik hak ve talepler söz konusu olduğunda *bir çakıl taşı bile vermeyiz* hamaseti yapanlar, ülkenin, insanlığın doğal mirası niteliğindeki Munzur'a kıymakta hiçbir sakınca görmüyorlar. Ya Dersim ve Munzur bu ülke-

Santrali (HES) etüt ve sondaj çalışmaları yapılmaktadır. Yine Tunceli şehir merkezinin hemen yanbaşında yapılması kararlaştırılan ve yine Munzur Vadisi Milli Parkı'nın bir bölümünü de içine alan Bozkaya Barajı'nın ihale işlemleri vs. tamamlanmış, etüt ve sondaj çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca yapılması düşünülen Akyayık, Kaletepe barajları ise master plan içindedir.

Munzur Vadisi Milli Parkı özellikleri ve güzellikleri bakımından kültür ve tabiat varlıkları hukuku hükümlerine göre I. derece doğal sit statüsünde olması gereken bir alandır. Konunun hukuksal boyutlarının anlaşılır olması bakımından bazı hukuki düzenlemeleri hatırlatmak gerekiyor:

Anayasa'nın "Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının

korunması" kenar başlıklı 63. maddesinde, "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır..." hükmü bulunmaktadır.

Ülkemizin de taraf olduğu *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*'de, *Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi*'nde, *Biyolojik Çeşitlik Sözleşmesi*'nde endemik flora ve faunayı barındıran doğal alanların mutlaka korunması yükümlülüğü bulunmaktadır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik, "Tabii sit'i 'ilginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanları ve taşınmaz tabiat varlıklarını' ...ifade eder" şeklinde tanımlamaktadır.

Ülkemizde doğal sit alanı olarak tespit ve tescil edilmiş doğa alanlarıyla kıyaslandığında Munzur Vadisi'nin doğal sit alanı statüsünü fazlasıyla hak ettiği anlaşılacaktır. Ki

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma hukukuna göre doğal sit alanlarında hiçbir şekilde Baraj, Hidro Elektrik Santrali yapılamamaktadır. Oysa, Munzur Vadisi Milli Parkı doğal sit alanı olarak tespit ve tescil edilmediğinden, bahsi geçen alanda etüd ve sondaj çalışmaları yapılan barajlar nedeniyle ekolojik sistem tamamen geri dönüşümsüz olarak bozulacaktır.

Munzur Vadisi'nin 1. derece doğal sit alanı tespit ve tescili için 10 Mart 2008 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na gönderilmek üzere Tunceli Valiliği'ne verdiğimiz dilekçe 60 gün içerisinde yanıtlanmadığından talep reddedilmiş sayılmaktadır. Zimni red işleminin iptali amacıyla İdare Mahkemesi'nde açtığımız iptal davasında "davalı" Kültür ve Turizm Bakanlığı, gönderdiği birinci savunma dilekçesinde davanın reddini talep etti. Yargılama süreci halen devam etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, Munzur Vadisi'nin doğal sit alanı ilan edilmesi talebi son derece sağlam gerekçelere dayanmaktadır. 16.11.2001 tarihli Elazığ Müze Müdürlüğü raporuyla, ilgili mercilere, Munzur Vadisi boyunca karakteristik özellik ve güzellikte bir bütün

olarak ekolojik dengesinin korunması için 1. derece doğal sit alanı önerisinde bulunulmuştur. Ve fakat Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu rapor ve öneriyi anlaşılabilir bir şekilde görmezden gelmiştir. Bu tam anlamıyla bir skandaldır.

Görülüyor ki, Milli park statüsü maalesef baraj ve H.E.S. yapımına engel teşkil etmemektedir. Yürürlükteki Milli Parklar Kanunu "kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk" bulunduğu, milli park alanlarında 'yapı ve tesis' kurulabilmesine olanak vermektedir. Yani Munzur Vadisi Milli Parkı doğal sit alanı ilan edilmiş olsaydı kesinlikle baraj projeleri hayata geçirilemeyecekti. Nitekim Karadeniz Bölgesi'nde bulunan *Fırtına Vadisi*'nde Hidro Elektrik Santralleri yapımına dair projeler kapsamında inşai çalışmalara başlanmışken Vadi'nin doğal sit alanı ilan edilmesiyle bu projeler iptal edilmiştir. Keza Rize'nin Fındıklı ilçesinde Hidro Elektrik Santralleri yapılması planlanan *Çağlayan Vadisi*

de yakın denilebilecek bir tarihte doğal sit alanı olarak tespit ve tescil edilmiştir. Ve bu durum bahsi geçen vadiye dokunulmazlık statüsü kazandırmıştır.

Hukuksal olarak "ilginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanlar"ın, doğal sit alanı olarak tespit

ve tescil edilmesi gerekmektedir. Munzur Vadisi'nin bugüne kadar neden doğal sit alanı sayılmadığını sorgulamak yurttaş olarak hakkımızdır. Hatırlatırız ki Munzur Vadisi Milli Parkı Türkiye'de bulunmaktadır! Tabiat varlıklarını korumak ve bu varlıkları gelecek nesillere taşımak, yetkili ve görevli idari birimler açısından bir lütuf değil Anayasa'dan, Türkiye'nin de taraf olduğu Uluslararası Sözleşmelerden kaynaklanan bir yükümlülüktür.

Bu yıl dokuzuncusu düzenlenen Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin teması da *Tarihimiz, Geleceğimiz, Özgürlüğümüz Munzur 1. Derece Doğal Sit Alanı İlan Edilsin* şeklindeydi. Onbinlerce insan festivalde bu talebi haykırdı. Bu sese kulak verilmelidir.

Munzur'un insanlığa, insanlığın da Munzur'a ihtiyacı var! ☀

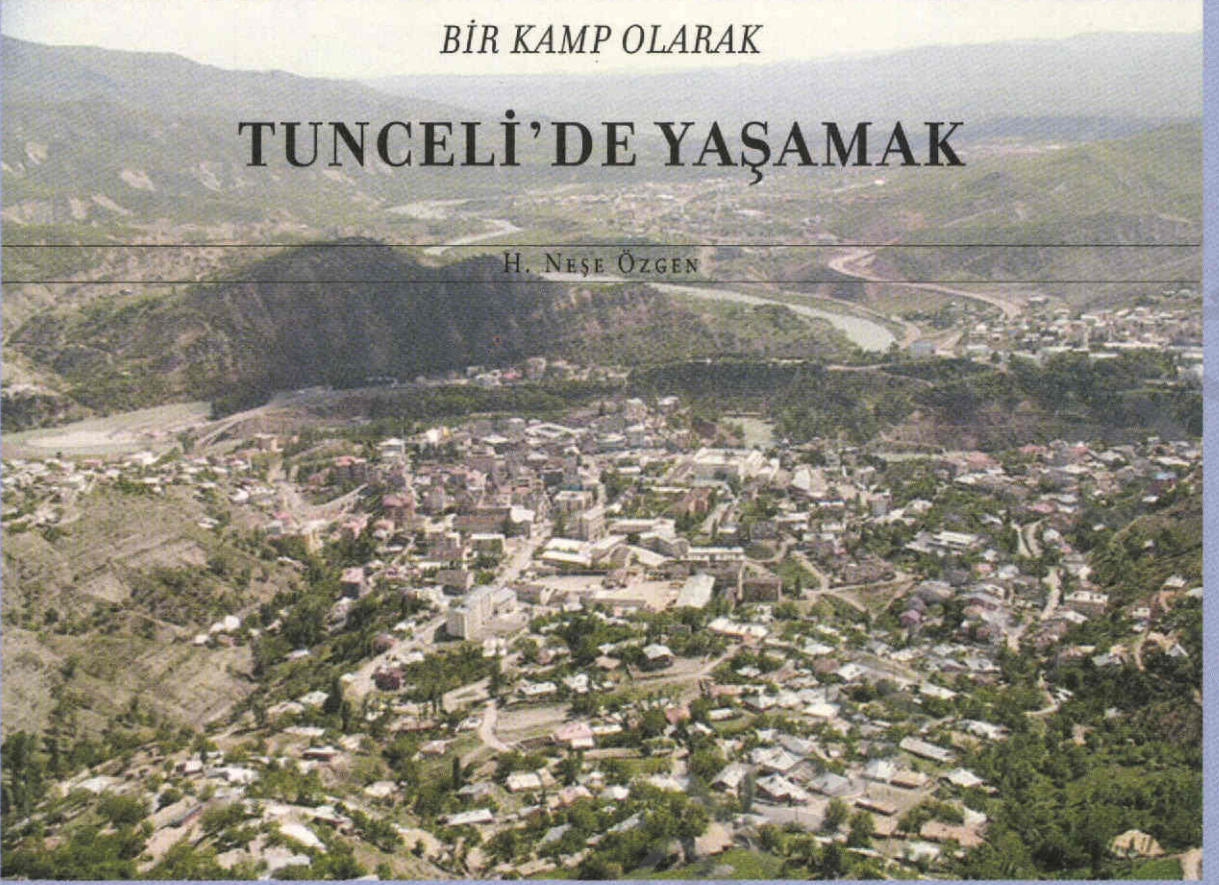
avbansiyildirm@hotmail.com

BİR KAMP OLARAK

TUNCELİ'DE YAŞAMAK

H. NEŞE ÖZGEN

Fotoğraflar: Kemal Özer

Bu kez mutlaka gitmeliyim düşüncesiyle çıktım yola. Bu yıl dokuzuncusu yapılacak olan Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin ana teması "Çevre", sloganı "Tarihimiz Geleceğimiz Özgürlüğümüz Munzur I. Derece Doğal Sit Alanı İlan Edilsin" idi. Munzurlular, Munzur üzerine yapılacak olan on hidroelektrik santrali barajı için ayağa kalkmışlardı.

Tunceli'ne gitmek kolay mı? Çocukluğumun en güzel 2 yılı geçti orada. İlkokula Tunceli'nde başladım. Okulum, evimiz... Babam bürokrattı; 1965-1967 arası yıllarda tayin olup ayrılıncaya kadar, kışları evimizin bahçesindeki karlardan babamın yaptığı kulübede oynamayı, okuldan eve soğuktan ağlayarak gelmeyi, Munzur'un kıyısında çamurdan köfteler yapmayı, yazları böğürtlen toplamayı sevdim. Bir de hatırladığım, bir bahar günü, kıyıda ayağım kayıp Munzur'a kapıldığımda, beni 16-17 yaşlarında bir abinin 100 metre kadar ileriden, sudan topladığı. Biraz Kırmancı öğrendiğim için annemin Tuncelili çocuklarla oynamamı yasaklaması. Bir de Munzur'un deli gözeleri, bir de yeşil dağlarının ışık vermez orman sıklığı.

O yıllar hiç korku yoktu yüreğimde. Tuncelililerin korkularını da bilmezdim. Yoksulluklarını bilirdim ama. Yıllar sonra, okula başladığım yerin aslında bir isyan yeri olduğunu ve insanların acılarla savrul-

muş olduğunu okuduğumda; Tunceli bu kez Dersim olarak düştü aklıma, şehrin adının *Kalan* olduğunu ancak gençliğimde öğrenebildim.

Şimdi aradan 41 yıl geçtikten sonra, benim için Tunceli'ne varmak, yeni başka bir kişisel sertüvenle karışacaktı.

Özenle hazırlandım şehrime.

Adı Dersim, soyadı Tunceli!

Pertek yoluna düştüğümüzde, sırtımı bir heyecan sarsılması aldı. Hatırlıyordum, yolu, dönemeçleri, vadileri, hepsini... de, feribota binişimizde ve inişimizde bizi iki kere kontrol eden özel hareketçuları elbette hatırlamıyordum. Feribota binerken hadi tamam(!) inişte niye kontrol edilmiştik ki? Acaba gölden gizlice terörist toplayacağımızdan mı şüpheleniliyordu?

Akın akın gençler akın akın arabalar, minibüsler akın akın... Kasabaların önü ardı, yolların tozunu yutan, otostop yapan, yürüyen onlarca gençle dolu. Hepsi oraya doğru yollardaydı. Yüzlerce kişi Tunceli'ne gidiyordu.

Dikkatli okurum, sanırım Tunceli'ne, Tunceli'nde dediğimi fark etmişsinizdir. Zira benim çocukluğumda şehrin adı Tunceli gibi söylenirdi de ondan, şimdi de Tunceli'ye yerine Tunceli'ne, Tunceli-

li'nde diyorum. Bu ağız alışkanlığımı yolda fark ettim ve kendimden utandım. Adı Dersim, soyadı Tunceli.

Birçok şey söylenebilir. Ben şimdi sosyal bilimler eğitimi almış bir entelektüel olarak konuşacağım. Zira ne Dersim'e dair bir sosyolojik araştırmam var, ne de bunu yapmak niyetindeyim. Şimdi kalbimin sesini aklımın sesiyle birleştirebilirim, buna bir de bilgimin gözünü ekleyebilirim yetecek bana. Zira Tunceli'yi, Dersim'i konuşmak söz konusu olduğunda, hep aklım devreye giremez, biraz gönül biraz yürek biraz bilgi olacak.

Trafik lambasız şehir: Şehrin girişinde en çok şaşırdığım trafik lambalarının yokluğu idi. Tek lamba yok. Nedeni askerî araçların geçiş üstünlüğü imiş. Bu yüzden başka şehirlere giden Tuncelililerin çok trafik kazası geçirdiğini anlattılar.

Festival gözlemleri: Orada kaldığım üç gün boyunca, tek bir resmî elbiseli polis ortada gözükmedi, trafik polisleri hariç. Tek bir asker şehrin içinde dolaşmadı. Sezen Aksu geldi, güzel güzel söyledi gitti, Zerrin Özer kızdı gitti, Kürt, Zaza, Türk ünlü ünsüz gruplar, şarkıcılar hepsi kendi dillerinden ama 'mutlaka isyan' diyen şarkılarını söylediler, kızlar oğlanlar Munzur'da minicik bikinilerle yüzdüler, yasak dağlara doğa yürüyüşleri düzenlendi, gecenin yarısına kadar Kırmancı, Zazaki halaylar çekildi, ateşler yandı, "Barajlara hayır" yürüyüşleri yapıldı, "Vartnik burası, Mirik mezarı..." türküsü hep bir ağızdan söylendi, "Faşist köpekler, öcümüzü alacağız!" sloganı polislere karşı atıldı, legal, illegal, yarı legal ne kadar örgüt varsa gün boyunca bayraklarla, sloganlarla dolaştılar, şehrin yeni Valisi açılış günü Öcalan'a "sayın" diyerek seslenen birçok konuşmacıyı gözünü bile kırıştırmadan dinledi... Ne oluyordu yahu!

Öte yandan...

Nazimiye'ye doğru yol alıyoruz. Gecenin ürpertici bir hali var. Her köşebaşı bir karakol (kentin 75 ilkokulu ve 150 karakolu var!). Her dönemeç, kuş uçmaz her dağın başı birer ışık yumağı: Karakollar. Dersim'in içinden gece geçiyoruz. ıpıssız! Gündüzün o capcanlı meydanının gece vakti insanı korkutan bir sessizliği ve yalnızlığı var. "Şurada iki ay önce... Geçen hafta tam bu nehrin altından... İşte bu taraf yasak bölge... İşte şuradaki köyler..." diye başlayan konuşmalar geçiyor. Nazimiye'den geceleri karşı tepelere rutin atış yapıyor. Sıradan bir konuşma, tam o tarafta mezarlar varmış. "İnsanlar..?". Son günkü yürüyüşte, sanki İzmir, Konak meydanındaymışız gibi rahatça, sloganlar birbirini kovalarken, tepelerin üstlerinde

snipperları seçiyorum. Gün boyu başımdaki ağrının sebebini irtifa farkına bağlamıştım. Şimdi anlıyorum: burası bir kamp! Kendimi hiç güvende hissetmiyorum. Bütün o sloganların ardından ürkeğe başımı kaldırıp tepelere bakmayı âdet edindim. Başım cenderede gibi sıkışıyor. Bu korku bildiğim eski korku, durumun yumuşamış olması, yeni dönemin 'açılımlarının' insanları büyük oranda rahatlattığını bilmek bile korkumla baş etmemi sağlayamıyor.

Dersim'in delileri!

"Tunceli'nin delileri çoktur" diyorlar. Müjgan Halis, Sabah gazetesindeki yazısında, "Tunceli halkı diğer toplumların aksine delilerini dışlayarak değil, neredeyse yücelterek ve sahiplenerek rehabilite ediyor" diyor ve Seyušen'in bilinen hikâyesini anlatıyor: "Rivayete göre Dersim isyanında çok yakınına kaybetmesi nedeniyle... askerden dönüp geldiğinde..."

Delirmeyenin aklından şüphe etmek lazım! Bir süre Tunceli'de psikiyatr olarak görev yapmış olan arkadaşım açıklıyor: "Psikoz olarak teşhis konanların pek çoğu nevrozlu aslında. Durumsal bozuklukları var ve genellikle kaygı yüksekliliği veya yas kaynaklı. Aynı gün içinde arka arkaya iki hastamın, ağır yası olan (gencini dağda kaybetmiş) bir ana ile bir uzatmalı çavuşun tedavisi için çalışıyorum. Bu parçalanma ve ikicilik, buradaki her insanda var."

Tabii ama bir farkla, bazılarının elinde ağır silah da var. Arama emri, sorgusuz gözaltı, olağanüstünün olağanlaşması... Kim delirmeyebilir?

'Kamp' sızıltıları

İçten içe sızlanmalar var, bazı iç çelişkiler festival boyunca alttan alta sızıyor: TUDEF ile Belediye arasında, Almanya Dersim Dernekleriyle Festival Komitesi arasında, Alevi Dernekleri Federasyonu ile şunlar arasında, Festival Komitesiyle bunlar arasında, Kurmançlarla Zazalar arasında, Belediyeye katılan gruplar arasında, şehrin yerlileriyle şehri terk edip yıllarca uzak yaşadıkten sonra dönenler arasında, Munzur Çevre Derneği'yle şunlar arasında... Alttan alta şikâyetlenmeler sızıyor: "Biz Kurmanç değiliz, Zazayız, hayır Dersimliyiz, burayı Diyarbakır'a çevirdiler, biz Kurmancı bilmeyiz ki, aslında Dersim'e yatırım yapmak lazım, biz üniversite olarak size 5000 öğrenci getireceğiz, siz zenginleşeceksiniz, barajların istimlak parasını alabilirsek oğlana dükkân açabiliriz, yoksa biz de gitmek zorunda kalacağız!.." Bu sızlanmaların bazıları yoksullukla boğuşan ve büyük yatırım yapılacak olan her kentteki olası çekişmelerin benzeriydi.

Ancak bazıları başka bir işaret veriyordu: Festivalin amacı ve Dersim'in yeri: Dersim, festival boyunca, en devrimci olanlar da dahil, tarihindeki yerellik motifleri ve bir parça mağduriyet haklılaştırmasından öteye gitmeden tasvir ediliyor; festival ise, bu motiflere sıkıca tutunan bir kent festivali havasında, şarkı türkü geçiyordu. Seyit Rıza, Kaypakkaya, Che, Deniz, Mahir tişörtleri bu zeminin motifleri olarak, Kışla meydanında yerini alıyor, festival boyunca etnisist bir politikanın pek de ötesine geçmeyen konuşmalar ağırlıklanıyor, Dersim Festivali sanki Diyarbakır Festivali gibi görünüyordu.

Kamp ve kutsal insan

Bu festival dolayısıyla Tunceli'yi anlamannın yolu, Agamben'in 'kamp'ını anlamaktan geçiyor. Zorlanmadan Tunceli'ye "kamp" diyebiliriz. Her ne kadar Agamben bu kavramı neo-liberalizmin kentleri için kullanmış olsa ve Tunceli de, asıl olarak geçimini kırsal alandan sağlasa da, Agamben'in "kamp" kavramını en iyi burada görebiliriz. Kamp, öyle bir alandır ki, burada istisnalar kural olmaya başlar, kalıcılaşır². Bir istisna durumunda genelgeçer hukukun askıya alınmasıyla beliren, egemen iktidarın istisna hali sürecindeki eylemini meşru kıldığı, bireylerin siyasi karar alma sürecinden çıkartıldığı yer, bir kamptır. Bir mekânın 'kamp' olabilmesi için, politik bir işleyişe ihtiyaç vardır. Bu politik işleyişin iki yönünden birinde duran egemen ise, diğeri de kutsal insan'dır (homo sacer). Kutsal insan nedir? Yardımcı, Schmitt'in kampı için yaptığı "Bir kez olağanüstü hal ilanını için uygun gerekçe yaratıldığında, bunun süreklileştirilmesi" (Schmitt 2005) betimlemesini izleyerek, 'kutsal insan'ı şöyle tanımlıyor: Roma Hukuku'na göre homo sacer, kurban edilmesine izin verilmeyen, ama öldürülmesi de

cinayet sayılmayan kişidir (bu açılardan hem beşeri hem de ilahi hukukun istisnasıdır). Hayatı o kadar kıymetsizdir ki, öldürülmesi cinayet olarak kabul edilmez; aynı nedenden dolayı, kurban edilmeye de değer bulunmaz. Agamben'in tanımlamasıyla, "çıplak hayata" indirgenmiştir... Toplumsal/siyasal niteliklerinden sıyrılmış ve çıplak hayatına indirgenmiş olan homo sacer için söz konusu haklardan (yaşama hakkı da dâhil olmak üzere) söz edilemez – herhangi biri, bu eyleminden sorumlu tutulmadan onu öldürebilir. Başka bir deyişle, homo sacer karşısında herkes egemendir. Aynı şekilde, egemen karşısında herkes potansiyel olarak homo sacer'dir, çünkü egemen – yukarıda anlatıldığı üzere– eylemlerinden sorumlu tutulmadan hakları askıya alabilir: "Egemenlik alanı, cinayet işlemeksizin ve kurban etmeksizin adam öldürmenin meşru olduğu alandır"³. 1978'den bu yana bir tek gün bile "olağanüstü hal"ın dışında yaşamamış, şimdilerde 31 yaşındaki kadın ve erkekler için Tunceli gerçek bir 'kamp'tır.

Mekân kırımı:

Haziran 2006'da yayınlanan *City of Collision* kitabının⁴ yazarlarından birisi olan Sari Hanefi, "Filistin'de yaşanan sorunun, bir mekân kırımı olduğunu anlatıyor: Sınırlar, etnik çatışma vb. yoluyla mekânın kontrol altına alınması, bu baskıların mimarlık ve kentsel planlama yoluyla meşrulaştırılması..."⁵ Dersim'i bundan iyi anlayabilir miyiz? Munzur için kurulacak, suyu kesen tüm kesilerin, kentin toprakla ve doğayla ilintisini koparması anlamına geleceği; dahası kentin mekânında bir kırım yaratacağını, egemen görmüyor ve istemiyor da olabilir mi? Diken, egemen ile kutsal insan arasındaki ilişkinin politik bir ilişki olduğunu anlatır⁶, Dersim için su kesilerine karşı politika üretmek bu yüzden bugün, kenti için, tarihi ve özgürlüğü için hak talep etmek anlamına geliyor.

'Yerel bir renk, bir koku olmaya rıza'

Ne vatandaşa ne özne ne de hak sahibi olan ise, bugün bu hak sahipliğini aramanın yolunu "Aleviliğe ve yerel bir renk olmaya adanmak" olarak görmekte bulmuş gibi. Mistik bir yüceltmeyle, şamanlığa vurulan işaretlerle (Kutsal Munzur, Kutsal Dağ, Kutsal mekânlar vb.), *Dersimli* olmaya, Alevilik ve yerellik üzerinden yapılan vurgularla ilerletilmeye çalışılan bu duygusal alan, nihayetinde egemenin diline düşecek gibi görünüyor: Nitekim, üniversiteye rektör atanma döneminde YÖK ile görüşen kent heyetine, "Tamam biz oraya bir Alevi atayabiliriz" deniliyor, sanki bütün

dert bir Alevi'nin rektörlüğüyle bitebilirmiş gibi; ya da yine üniversite toplantısında "Burası Dersim'in üniversitesi, siz farkında mısınız?" diye soran halka, bir akademik yetkili çıkıp "Eee, Alevilik Araştırma Merkezi açtık ya!" diye yanıt verebiliyor. Bu merkez için YÖK tarafından uygun görülen kişi ise, İlahiyatçı bir profesör! Belediye, kanalizasyon konusunda uyarıldığında ya da kente yeni imar alanlarının açılmasındaki rolünün kötü olduğu konusunda dikkati çekildiğinde, her belediye gibi bozuluyor.

Yerelliğin bir kültüre, kültür'ün de kimliğe ve hepsinin birden etnisiteye indirgenmesi, neo-liberal dönemin, sınıf politikalarının karşısına dikebildiği en güçlü silahlardan biri. Bir renk, bir doku, hoş bir çeşit olarak kalmaya mahkûm edilmek, dahası buna razı olmak ise 'kutsal insan'ın son çaresi olarak sunuluyor. Bütün festival boyunca, sınıf ve gelir politikaları konusunda tek bir laf edilmemesi, Munzur için atağa kalkmış olan örgütler de dahil, halkın geçiminin nasıl döneceğini sorgulayan bir tek yapıcı önerinin sunulmamış olması, festivalin bal, böcek üzerinden bir Anadolu festivali havasına dönmesi, son derece vahim. Paylaşma politikalarını iyi eleştirmeyi bilen Marksistlerin üretme politikalarını da şimdi hayata geçirmesi gerekiyor: Tunceli de deseniz Dersim de, aynı kültür-kimlik-yerellik ekseninde söz söylemeye devam ettikçe, ne göçü ne korkuyu yok edecek bir kalkış üretilemez. Dersim'in 10. Festivali'ni üretimi arttıracak çalıştaylarla, insan haklarını güçlendirecek ortak uygulamalarla, yaşayanlara gelir kapısı açacak ve uygulaması hemen yapılacak olan ama eşitsizliği körüklemeyecek olan projelerle bezemezsek, Dersimlinin gazabından korkalım. ✨

Nozgen I@gmail.com

DİPNOTLAR:

- 1 Halis. Müjgan, "Bir Delinin Hatıra Defteri", Sabah, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/07/pz/haber,19FFFA45AEB1484B9F3638A884587FE8.html>.
- 2 Agamben, Giorgio (2001) *Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, İstanbul: Ayrıntı.
- 3 Yardımcı, Sibel, "1 Mayıs, Egemenlik ve Olağanüstü Hal", *Birikim*, (24 Mayıs 2008), <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=429>
- 4 *City of Collision*, Jerusalem and the Principles of Conflict Urbanism, (2006), Birkhauser, Publ. of Architecture .
- 5 Tan, Pelin, (11 Ağustos 2009), <http://tanpelin.blogspot.com/search?q=city+of+collision>
- 6 Diken, Bülent ve Laustsen, Carsten B. (2005) *The Culture of Exception. Sociology Facing the Camp*, Londra: Routledge.

Pirtûkên zarokan

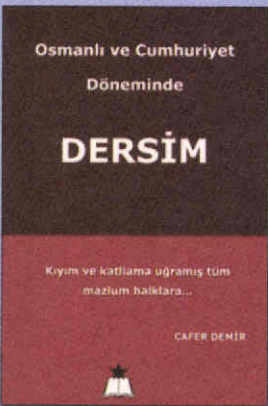
Weşanên Enstîtuya

Kurdi ya Amedê

Weşanxaneyê Enstîtuya Kurdi ya Amedê 5 pirtûkên zarokan çap kir. Zarokên kurd di betlayê de dikarin van bixwînin. Enstîtuya Kurdi ya Amedê ku di gelek warî de pirtûkan amade di-

ke û diweşîne vê carê 5 pirtûk bi hev re ji bo zarokan amade kir. Pirtûkên çîrokan bi navê 'Pirê û Dik', 'Pirê û Rovî', 'Rovî û Şêr', 'Gayê Cot' û 'Herdem Ciwan e' hatin weşandin û pirtûk xitabî zarokên di navbera temenê 8 û 12'an dike. Pirtûk ji bo balê zarokan bikişînin bi wêneyan hatine xemilandin

Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde

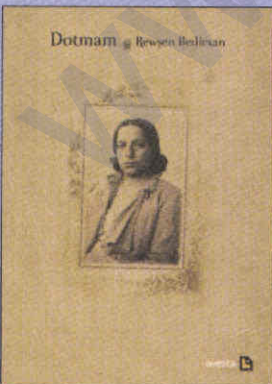
DERSİM

Cafer Demir

Umut Yayıncılık

Sürgün, Qopo ve Çıban kitaplarıyla da tanıdığımız Cafer Demir, son kitabı *Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Dersim*'de, Dersim tarihini ve dönemin siyasal-sosyal koşullarını ayrıntılı bir şekilde ele alıyor. "Tarih

bu şekilde açığa çıkartılıp kavranmadan bugünü ve yarını görebilmek ve bu kapsamda toplumsal çıkara dair yeni projeler üretmek ve geliştirebilmek olanaklı olmadığı gibi, tarihin ağır manevi yükü ve sorumluluğu hep (sırtta) hissedilecektir" diyen Demir, Dersim gerçekliğini dönemin koşulları içerisinde, bütünlüklü ve ayrıntılı anlatma amacını hedefliyor.

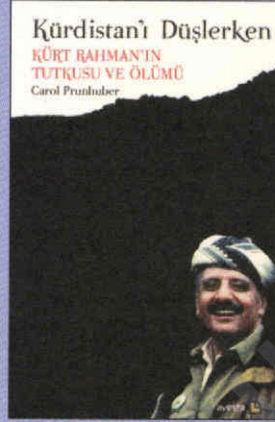
Dotmam

Rewşen Bedirxan

Weşanên Avesta

Pirtûka "Dotmam" a Rewşen Bedirxan bi şîara ku Celadet Eli Bedirxan nivîsandibû dest pê dike lê bi nivîs û axaftinên Rewşen Xanim dom dike. Bi taybetî biranînên wê yê Kongreya

li Dîjî Koledariyê a ku di 1957'an de li Atîna-Yewnanistanê çêbû, ji gelek aliyan ve balkêş dixuyin. Bi nivîs, belge û fotoyan rûpelekî din ê dîroka me ronî dibe. Bi weşandina vê kitêbê di 100 saliya Rewşen Bedirxan de em ronakbîrek, jinek, hevaleyek, dayikek, mamostayek, xebatkarek, xatûneke pîrreng ku qet jîbirkirin heq nekiriye ji nêz ve nas dikin.

Kürdistan'ı Düşlerken

Carol Prunhuber

Avesta Yayınları

Kitap, halkı adına barış anlaşması yapmak umuduy-la İran hükümet temsilcileri ile görüşen Abdurrahman Qasımlo'nun, 1989'da Viyana'da, acımasız bir suikasta kurban gidişini anlatarak başlıyor. Qasımlo, İran Kürt Devriminin lideriydi. Onun düsturu "İran'a demokrasi, Kürdistan'a özerklik"ti. Bu amaçla Ayetullah Humeyni'nin dini rejimine karşı on sene boyunca mücadelesini sürdürdü.

Bu eser, yazarın ilk elden edindiği bilgiler, politik belgeler ve konuşmalarla betimlenen gerçek olaylar, polis raporları, yayımlanmış materyaller, mektuplar ve röportajların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş.

Bu eser, yazarın ilk elden edindiği bilgiler, politik belgeler ve konuşmalarla betimlenen gerçek olaylar, polis raporları, yayımlanmış materyaller, mektuplar ve röportajların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş.

Surêdar

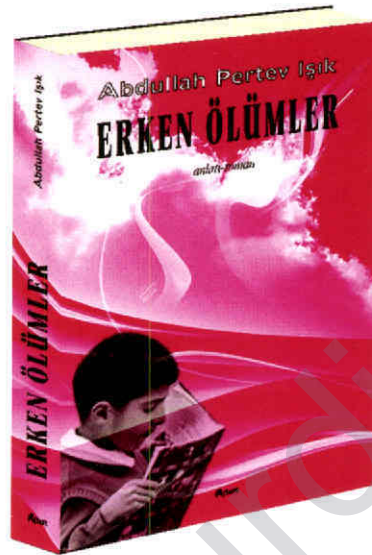
Mehmet Çetin

Sur Kitaplığı

UNESCO'nun 21 Şubat 2009'da yayımladığı "Tehlikeye Altındaki Diller Atlası"nda, Kırmancki'ye (Dimilki/Zazaki) de dikkat çekilmişti. Çetin'in *Surêdar* adlı Kırmancki şiir kitabı bu tehdit ve yok edişi, estetik

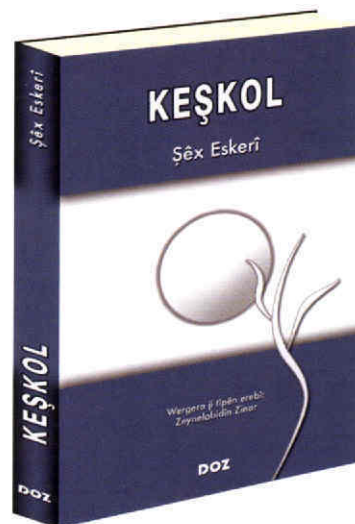
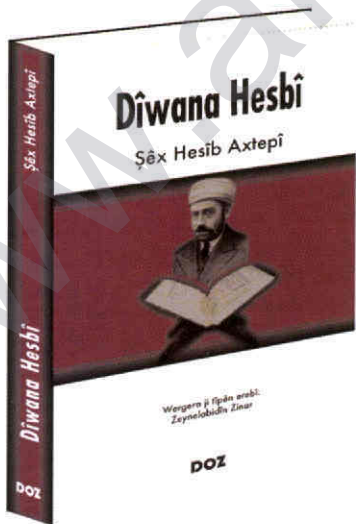
bir kanıtla duyurmaya çalışıyor. Şairin, anadilindeki ilk şiir kitabı olan *Surêdar*, Aralık 1983'te Metris Askeri Cezaevi'nde kaldığı hücre duvarına yazdığı, "serba ma waxtê merdayno nika"/ "bizim için ölüm vaktidir şimdi" dizesiyle başlıyor. Günlük yaşamda giderek solgunlaşan dilin yitmekte olan sesini duymaya ve şiirle duyurmaya çalışan *Surêdar*; dilin imge coğrafyasını genişletmeye, şiirin olanaklarıyla ayak izlerini belirgin kılmaya emek veriyor.

Du ziman û romanek:
Mirinên Bê Wext / Erken Ölûmler

Navnîşana Xwestinê:
Astare Yayınları
Taksim Cad. No: 37/5, 34100 Taksim - Beyoğlu / İstanbul, Tel: 0212/2972505

Ji Weşanên Doz du berhemên Klasîk:
Dîwana Hesbî / Keşkol

Navnîşana Xwestinê:
Doz Yayınları
Taksim Cad. No: 37/5, 34100 Taksim - Beyoğlu / İstanbul, Tel: 0212/2972505

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514